

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Företagsekonomiska institutionen
Göteborgs Universitet, Handelshögskolan
Vårterminen 2009

Oexploaterade potentialer till reducerat matsvinn

*En studie som handlar om att förändra elevers beteende
i skolmatsalen*

Magisteruppsats i Marknadsföring

Författare

Fredrik Fladvad 850528
Kristin Kinander 850301
Ida Williander 840103

Handledare

PhD Jan E. Skaug

FÖRORD

Författarna riktar ett stort tack till de elever som ställt upp och deltagit i studiens enkätundersökning såväl som i de personliga intervjuerna. Ett tack även till de lärare som varit hjälpsamma och låtit eleverna undvara lektionstid för att delta i undersökningen. Författarna tackar också personalen i Guldhedsskolans matsal för Er kunskap och hjälp samt god frukost och lunch under de dagar undersökningen genomfördes på skolan. Dessutom tackas Linda Svensson, Miljösamordnare Göteborgs Stad Centrum samt Gunilla Williander, Miljöombud och kontaktperson på Guldhedsskolan för deltagande i intervju. Utan Er hade inte studien kunnat genomföras.

Slutligen vill författarna tacka handledare PhD Jan E. Skaug för engagemang och vägledning under studiens gång.

Göteborg, maj 2009

Fredrik Fladvad

Kristin Kinander

Ida Williander

SAMMANFATTNING

Allt liv på jorden är beroende av ekosystemens funktion och för människan är funktionen oumbärlig på grund av dess livsnödvändiga produkter och tjänster så som mat, bioenergi, vattenrening och klimatreglering. Dock existerar det inte längre ekosystem som inte infekteras av mänsklig påverkan. Produktion av livsmedel påverkar ekosystemen och kräver mycket resurser i form av vattenförbrukning, energianvändning och kemikaliebesprutning. Samtidigt slängs i den svenska skolan årligen 3,2 miljoner kilo mat vilket innebär att varje skola i genomsnitt slänger 15 procent av den mat som köps in. Individuer i samhället tycks inte reflektera över det onödiga resursutnyttjandet där mat produceras och slängs och på så sätt inte kommer någon till nytta. Matsvinn kan kopplas till en rad världsproblem så som klimatförändringar och den ständigt växande befolkningens mängd, vilken inte kan livnäras och i sin tur för med sig fattigdom och svält.

Syftet med studien är *att undersöka vilka incitament som kan bidra till en attityd- och beteendeförändring hos elever med avsikt att reducera matsvinn*. Med hjälp av syftet undersöks orsaker till varför elever tar till sig mer mat i skolmatsalen än vad de äter upp. Genom att förstå bakgrunden till elevers attityd och beteende till skolmatsalen och varför de slänger mat i skolmatsalen kan problemet åtgärdas. I studien används både en kvantitativ och en kvalitativ undersökning. Den kvantitativa undersökningen baseras på en enkätundersökning med 324 elever och den kvalitativa undersökningen består av personliga intervjuer med 18 elever. De två undersökningarna utgör studiens primärdata medan sekundärdata används i form av vetenskapliga artiklar, facklitteratur, dagspress och rapporter.

Studiens resultat pekar på flertalet orsaker till att eleverna slänger mat i skolmatsalen. Deras beteende beror på att eleverna tagit till sig för mycket mat eller inte tycker att maten är god. Ytterligare en orsak till att de slänger mat är gruppåverkan, då kamraterna är klara slänger eleverna den mat de har kvar på sin tallrik för att kunna följa med ut på rast. Vad gäller elevernas attityd till att slänga mat visar resultatet att eleverna inte ser något fel i att slänga mat, då en majoritet aldrig får dåligt samvete. Detta kan tänkas bero på att eleverna, enligt studiens resultat, har bristande kunskap och förståelse vad gäller den påverkan matsvinnet har på natur, fattigdom samt skolans ekonomi. Därför är det av stor vikt att kunskapen hos eleverna ökar både genom mer information på lektioner men även genom informationskampanjer i skolmatsalen i form av bordsryttare och informationstavlor. Lärare och personal i skolmatsalen kan genom positiv förstärkning uppmuntra eleverna när de inte slänger mat och på så sätt kan deras beteende successivt förändras. Studiens resultat pekar även på att kontroll och rekommendationer angående portionsstorlek skall finnas på platsen där elever tar mat. Slutligen visar resultatet att eleverna skulle uppskatta en tävling för att minska matsvinnet där belöningen består av saft, glass, biobesök eller en utflykt.

ABSTRACT

All life on earth is reliant upon on the functioning of the ecosystem and for humans it is indispensable since it provides us with vital products such as food, bio-energy, water purification and climate regulation. Though, there exist no ecosystems that have not been infected due to human impact. Food production requires large resources in the shape of water use, expenditure of energy and crop-spraying. At the same time, Swedish schools annually waste 3,2 million kilos of food equal to approximately 15 percent of the schools total food purchases being wasted. Individuals in society do not appear to reflect over the unnecessary waste of resources, where food is produced and wasted, without being beneficial for anyone. World problems connected to food waste are climate change and a growing population which gives rise to poverty and starvation.

The purpose of the study is *to research which incentives can contribute to an attitude behavioral change amongst school children with the intention of reducing food wastage*. By understanding the underlying problem, of school children's attitude and their behavior to the refectory and why they waste food, adjustments can be made. In the study, both a quantitative and qualitative approach is used. The quantitative approach consists of a survey with 324 school children and the qualitative approach is based on personal interviews with 18 school children. The quantitative and qualitative approach constitutes of primary data, while secondary data consists of scientific articles, literatures, daily press and reports.

The results of the study indicate several reasons to why the school children waste food in the refectory. Their behavior depends upon school children taking too much food or not liking the particular meal. Additionally, one reason for wasting food is peer pressure. When the friends are ready, school children leave food on their plate in order to get playtime. In terms of school children's attitude toward food wastage, the result of the study indicates that they do not see that there is anything wrong with wasting food. According to the result, school children have a lack of knowledge and insight on the impact food wastage has on nature, poverty and the school economy. Therefore, it is of great importance that the level of knowledge among school children increases through information via lectures, but also through information campaigns in the refectory. School teachers and employees of the refectory, can through positive reinforcement encourage school children when food is not wasted, and in that way gradually change their behavior. The result also indicates that supervision and recommendation about what a plate should contain should be available. Finally, the result indicates that school children would appreciate to decrease food waste through competition, where a reward like lemonade, ice-cream, cinemagoing or an excursion is given.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	I
SAMMANFATTNING.....	II
ABSTRACT.....	III
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	IV
FIGURFÖRTECKNING.....	VII
KAPITEL 1 INTRODUKTION.....	1
1. Slöseri med maten.....	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Centrala begrepp och definitioner.....	3
1.3 Avgränsningar.....	4
1.4 Studieobjekt.....	4
1.5 Studiens disposition.....	6
1.6 Sammanfattning.....	7
KAPITEL 2 PROBLEMFORUMLERING.....	8
2. Mat och resursutnyttjande.....	8
2.1 Svinn.....	9
2.2 Synen på mat ur ett historiskt perspektiv.....	10
2.3 Dagens konsumtionssamhälle.....	10
2.4 Dagens matsvinn.....	11
2.5 Ekosystemens funktion.....	12
2.6 Matproduktion.....	13
2.6.1 Vattenförbrukning inom matproduktion.....	13
2.6.2 Idisslares klimatpåverkan.....	13
2.6.3 Fiskindustrins klimatpåverkan.....	14
2.7 Transport av livsmedel.....	14
2.8 Orsaker till elevers matsvinn.....	15
2.8.1 Elevers tankar om mat.....	15
2.8.2 Elevers matvanor.....	15
2.8.3 Miljön i skolmatsalen.....	16
2.9 Tidigare forskning inom problemområdet.....	16
2.8.4 Projekt om svinn och återvinning.....	16
2.9.2 Schemaläggning av raststillfället.....	17
2.9.3 Tidsaspektens påverkan på matsvinn i skolan.....	17
2.9.4 Reklamens påverkan på matval.....	17
2.9.5 Diskussion av vetenskapliga artiklar.....	18
2.10 Sammanfattning av problemformulering.....	19
KAPITEL 3 TEORI.....	20
3. Inledning till teori.....	20
3.1 Attityder och attitydförändring.....	20
3.2 Kognitiv dissonans.....	21
3.3 Beteende.....	22
3.3.1 Positiv och negativ förstärkning.....	23

3.3.2	<i>Förändring av barns beteende</i>	23
3.3.3	<i>Systematisk beteendepåverkan</i>	24
3.4	Grupprocesser	25
3.5	Informationsprocessen	26
3.6	Sammanfattning av teori	27
KAPITEL 4 METOD		29
4.	Inledning till metod	29
4.1	Vetenskapligt förhållningssätt	29
4.1.1	<i>Positivism</i>	29
4.1.2	<i>Hermeneutik</i>	30
4.1.3	<i>Val av vetenskapligt förhållningssätt</i>	30
4.2	Undersökningsansats	30
4.3	Kvantitativ och kvalitativ metod	31
4.3.1	<i>Kvantitativ metod</i>	31
4.3.2	<i>Kvalitativ metod</i>	32
4.3.3	<i>Val av kvantitativ och kvalitativ metod</i>	32
4.4	Datainsamling	33
4.4.1	<i>Primärdata</i>	33
4.4.2	<i>Sekundärdata</i>	33
4.4.3	<i>Val av primär- och sekundärdata</i>	33
4.5	Urval	33
4.5.1	<i>Bortfall</i>	34
4.6	Intervjuteknik	35
4.6.1	<i>Enkätundersökning</i>	35
4.6.2	<i>Personliga intervjuer</i>	35
4.7	Studiens genomförande	35
4.7.1	<i>Enkätundersökningens frågeställningar</i>	36
4.7.2	<i>Genomförande av enkätundersökningen</i>	36
4.7.3	<i>Genomförande av personliga intervjuer</i>	37
4.8	Validitet och reliabilitet	38
4.9	Sammanfattning av metod	39
KAPITEL 5 EMPIRI		40
5.	Inledning till studiens empiri	40
5.1	Enkätundersökningens empiriska material	40
5.1.1	<i>Elevers kunskap om matsvinn</i>	41
5.1.2	<i>Attityder</i>	42
5.1.3	<i>Beteende</i>	43
5.1.4	<i>Gruppsyck</i>	45
5.1.5	<i>Förslag på hur matsvinn kan reduceras</i>	45
5.2	De personliga intervjuernas empiriska material	46
5.2.1	<i>Elevers kunskap om matsvinn</i>	47
5.2.2	<i>Attityder</i>	47
5.2.3	<i>Beteende</i>	47
5.2.4	<i>Gruppsyck</i>	48
5.2.5	<i>Förslag på hur matsvinn kan reduceras</i>	49
5.3	Synpunkter från lärare och personal i skolmatsalen	50
5.4	Sammanfattning av empiri	50

KAPITEL 6 ANALYS	52
6. Inledning till studiens analys	52
6.1 Attityder.....	53
6.2 Attityd- och beteendeförändring i skolmatsalen	53
6.3 Kognition och emotion	54
6.4 Elevers mottaglighet för positiv förstärkning.....	55
6.5 Elevers påverkan av grupptryck i skolmatsalen	56
6.6 Sammanfattning av analys.....	57
 KAPITEL 7 RESULTAT OCH REKOMMENDATIONER	 59
7. Inledning till studiens resultat.....	59
7.1 Studiens resultat	60
7.1.1 Elevers attityder gentemot att slänga mat.....	60
7.1.2 Orsaker till elevers beteende att slänga mat.....	60
7.1.3 Uppmuntran till attityd- och beteendeförändring	61
7.2 Rekommendationer	62
7.3 Förslag på vidare studier	63
7.4 Sammanfattning av resultat	63
 KÄLLFÖRTECKNING.....	 64
LITTERATUR	64
ARTIKLAR OCH RAPPORTER	65
DAGSPRESS	66
BROSCHYRER	66
ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	67
UPPSATSER.....	67
 BILAGOR	 68
BILAGA 1 Intervjufrågor angående studieobjektet Guldhedsskolan.....	70
BILAGA 2 Enkätundersökning	71
BILAGA 3 Intervjuområden till personliga intervjuer med elever	73
BILAGA 4 Enkätundersökningens resultat i SPSS	74

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1.1 Dispositionsmodell.....	6
Figur 3.1 Beteendeprocessen. Wadström (2004) sidan 18	22
Figur 3.2 Beteendeanalys. Wadström (2004) sidan 209	24
Figur 4.1 Undersökningsansatser. Kinnear & Taylor (1996)	31
Figur 4.2 Sammanställning av enkät- och intervjudeltagande.....	38
Figur 5.1 Procentuell fördelning av elever mellan årskurser.....	41
Figur 5.2 Elevernas svar på om de tror att naturen påverkas då mat slängs.....	42
Figur 5.3 Inställning till skolmatsalen procentuellt fördelat över årskurs	42
Figur 5.4 Inställning till skolmatsalen, antal elever, fördelat över årskurs.....	43
Figur 5.5 Hur ofta, procentuellt sätt, som eleverna slänger mat hemma	44
Figur 5.6 Hur ofta, procentuellt sätt, som eleverna slänger mat i skolmatsalen.....	44
Figur 6.1 Beteendeprocessen. Wadström (2004) sidan 18	53

KAPITEL 1

INTRODUKTION

Föreliggande kapitel ger en introduktion till studiens ämnesval. Inledningsvis beskrivs dagens slöseri med mat och vidare presenteras studiens övergripande forskningsfråga följt av syfte och frågeställningar. Därefter definieras vanligt förekommande begrepp, följt av vilka avgränsningar författarna gjort samt en beskrivning av studieobjektet. Kapitlet avslutas med studiens disposition och en sammanfattning av det inledande kapitlet.

1. Slöseri med maten

I föreliggande studie undersöker författarna vad elever har för attityd till att slänga mat i skolmatsalen samt vilka de bakomliggande orsakerna till deras beteende är. Då matsvinn är ett aktuellt och omdiskuterat ämne, där ingen klar lösning finns att tillgå, är det viktigt att tydliggöra huruvida det finns potentiella tillvägagångssätt för att reducera matsvinn. Av vilken anledning väljer elever att ta till sig mer mat i skolmatsalen än de äter upp? Svinn¹ är idag ett stort problem inom många sektorer, störst svinn uppstår i storkök och enskilda hushåll. Enligt en studie av Karlsson (2002) slängs i genomsnitt 15 procent av den totala mängd livsmedel svenska skolor köper in. Av dessa 15 procent utgörs tio procent av tallrikssvinn (Karlsson, 2002). Vidare resulterar dessa tio procent i att elever årligen slänger 3,2 miljoner kilo mat i svenska skolor (Ottosson, 2008). Detta är ett kostsamt slöseri, dels med kommuners resurser och dels ur miljösynpunkt. Råvaror produceras för att sedan transporteras, tillagas och därefter i många fall slängas, vilket resulterar i en lång livscykel utan att komma någon till nytta (Ottosson, 2008). Författarna ställer sig frågande till detta beteende hos elever som bidrar till att resurser utnyttjas i onödan. Kan information till elever om resursutnyttjade, dess negativa påverkan och kostsamheten den orsakar resultera i en attityd- och beteendeförändring och ett mer hållbart tänkande? Elever såväl som andra samhällsmedborgare måste tidigt få en förståelse för agerandets konsekvenser i form av natur-, klimat- och

¹ Nationalencyklopedin (2009) definierar svinn som: ”brist, ofullkomlighet, bristfällig, ofullständig”. Författarna använder i föreliggande studie begreppet svinn synonymt med matsvinn och mer specifikt tallrikssvinn, vilket innebär den mat som elever tar till sig på tallriken men inte äter upp i skolmatsalen.

kostnadspåverkan som exempelvis nedbrytning av ekosystem, utsläpp av växthusgaser samt kommuners kostnader för inköp av skolmat. Enligt Karlsson (2002) försämrar dessutom möjligheten att försörja jordens ständigt växande befolkning. I kombination med förståelse för konsekvenserna av resursutnyttjandet krävs även förändring till ett hållbart beteende där resurserna alltid finns i åtanke. Således ställer sig författarna den för studien övergripande forskningsfrågan:

Kan matproduktion och dess påverkan på natur och samhälle uppnå en hållbar utveckling med tanke på den respektlösa inställning människor har gentemot att slänga mat i onödan?

Med utgångspunkt från den övergripande forskningsfrågan skall författarna i studien undersöka elevers attityd och beteende till att slänga mat i skolmatsalen för att vidare ta reda på hur elever kan uppmuntras till en attityd- och beteendeförändring. Det är viktigt att undersöka hur elever resonerar när de väljer att slänga den mat de har tagit till sig på tallriken. För att matproduktionen skall bli mer hållbar är det av stor betydelse att elever blir medvetna om det resursslöseri de bidrar till och får en inblick i hur deras beteende bidrar till ett samhällsproblem vilket i praktiken i princip skulle kunna vara obefintligt.

Författarnas förhoppning är att studien skall bidra till ökad förståelse för matsvinnets påverkan på resursutnyttjande. Vidare är det önskvärt att studien skall bistå skolor och anställda i skolmatsalar med information om hur de kan komma till rätta med elevers matsvinn. Författarna vill aktualisera problematiken kring matsvinn och få beslutsfattare att inse vikten av att arbeta förebyggande under elevers år i skolan och motverka att de slänger mat. Slutligen är förhoppningen även att studien skall ge föräldrar insikt i problematiken och få dem att inse att de kan påverka sina barn genom sitt eget agerande och inställning gentemot att slänga mat.

1.1 Syfte

Med tanke på den stora mängd mat som årligen slängs i den svenska skolan är det av stor vikt att undersöka de bakomliggande faktorerna till varför elever slänger mat samt vilka attityder elever har gentemot att slänga mat. Författarna vill undersöka detta för att slutligen kunna komma fram till vilka åtgärder som kan genomföras för att elevers attityd och beteende skall förändras.

Utifrån detta formuleras syftet med studien vilket är:

Att undersöka vilka incitament som kan bidra till en attityd- och beteendeförändring hos elever med avsikt att reducera matsvinn.

Studien är inriktad på att undersöka incitament vilka kan resultera i en attityd- och beteendeförändring hos elever och på så sätt reducera matsvinn i skolmatsalen. Till följd av den ökade resurspåverkan elevers matsvinn orsakar, anser författarna det aktuellt att finna förslag för att komma till rätta med problemet. För att kunna presentera ett förslag är det av stor vikt att skapa förståelse för de bakomliggande orsakerna, vilka i nuläget resulterar i att elever slänger mat, för att därefter undersöka möjliga incitament för att en attityd- och beteendeförändring skall uppstå.

Syftet utvecklas vidare till tre frågeställningar.

Frågeställning 1:

Vad har elever för attityd gentemot att slänga mat?

Studien behandlar elevers attityd gentemot att slänga mat i skolmatsalen. Det är för författarna av betydelse att ta reda på hur den generella attityden till skolmatsalen ser ut för att vid en negativ attityd kunna förändra den till en positiv attityd. Vad ligger till grund för de attityder elever har? Författarna ställer sig även frågande till om det är under elevers uppväxtförhållanden och därmed under föräldrarnas påverkan eller i skolmiljön elevers attityder skapas. Av intresse är även att ta reda på om elever generellt har liknande eller vitt skilda attityder gentemot skolmatsalen.

Frågeställning 2:

Vilka orsaker finns till elevers beteende att slänga mat?

Studien inriktas på att undersöka vilka orsaker som ligger till grund för elevers beteende att slänga mat. Genom att undersöka varför elever slänger den mat de tagit till sig men inte ätit upp kan orsakerna till deras beteende analyseras och problemet aktivt lösas. Författarna ställer sig frågande till om det är i uppväxtåren elever tar till sig beteendet att slänga mat och huruvida de påverkas av sina föräldrars agerande eller uppmaningar. Vad gäller beteendet i skolmatsalen ämnar författarna undersöka i vilken utsträckning stress, grupstryck, tidsfaktorn och dylikt påverkar elevers beteende.

Frågeställning 3:

På vilket sätt kan elever uppmuntras till en attityd- och beteendeförändring?

Studien inriktas även på uppmuntran för att förändra ett negativt beteende. Författarna önskar undersöka hur elever kan motiveras att reducera matsvinnet och på så sätt förändra sitt beteende. För att resurserna skall fokuseras på rätt satsning är det av stor vikt att, utifrån ett elevperspektiv, ta reda på hur elever kan uppmuntras till att slänga mindre mat i skolmatsalen. Eftersom elevers beteende skall förändras är det viktigt att deras åsikter om vilka förändringar de själva motiveras av framförs och inte vad skolledning och personal i skolmatsalen anser resurser bör fördelas på.

1.2 Centrala begrepp och definitioner

Hållbar utveckling Definieras enligt Bruntlandskommissionen som: ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” (Nationalencyklopedin, 2009). Författarna definierar hållbar utveckling enligt Bruntland men kompletterar med att individ, samhälle och företag skall betala för den negativa klimatpåverkan de orsakar. Dessutom anser författarna att de resurser som utnyttjas skall förbrukas.

1.3 Avgränsningar

Studien avgränsas i första hand till den svenska grundskolan, vidare avgränsas undersökningen till elever i årskurs tre till nio vilket innebär att eleverna är i åldrarna åtta till sexton år. Ett mer specifikt urval av elever har inte gjorts eftersom författarna anser att både de yngre eleverna såväl som de äldre eleverna måste ingå i undersökningen för att få en bra bild av hur situationen i skolmatsalen ser ut. Vad gäller svinn har författarna valt att avgränsa det till att innefatta endast det tallrikssvinn som eleverna slänger i skolmatsalen. Därmed undersöks inte matsvinn uppkommet från köket under exempelvis tillagning av mat. Fokus i undersökningen ligger endast på elevers attityder och beteende även om det är möjligt att lärare också slänger mat i skolmatsalen. Detta på grund av att majoriteten av de ätande på en skola är elever och inte lärare. Därmed utgår studiens undersökning endast från ett elevperspektiv då lärares och skolmatsalspersonals åsikter om elevers matsvinn samt incitament till förändring inte undersöks.

1.4 Studieobjekt

Studieobjekt för undersökningen är Guldhedsskolan. Guldhedsskolan tillhör Kostenheten i Göteborgs Stad Centrum vilken består av ytterligare två skolor: Buråsskolan och Johannebergsskolan (Williander & Linnerhag, 2007). Tillsammans lagar de tre skolorna cirka 2500 skolluncher, varav Guldhedsskolan lagar cirka 1200 skolluncher per dag. Dock förtärs inte all mat på Guldhedsskolan utan köket skickar även vidare mat till andra skolor och förskolor i närområdet. Barnen som äter maten är mellan ett och sexton år gamla (Guldhedsskolan, 2009). Kostenheten Centrums och således även Guldhedsskolans verksamhetsidé är att måltiderna skall vara goda, nylagade och näringsriktiga. Dessutom strävar kostenheten efter att maten i möjligaste mån skall vara miljövänlig. Sedan höstterminen 2007 serverar Guldhedsskolan dagligen tre maträtter, varav en vegetarisk. Detta väljer skolköket att göra för att valfriheten skall bli så stor som möjligt. Dessutom tillgodoser de tre maträtterna behovet av anpassning till olika kulturer. Guldhedsskolan anser det viktigt att det varje dag finns en varierad salladsbuffé samt att maträtterna är planerade efter tallriksmodellen. Skolköket lagar mycket av sin mat från grunden och försöker att undvika halvfabrikat (Larsson, 2006).

Politikerna i Göteborgs Stad Centrum gav år 1999 skolorna som tillhör Kostenheten Centrum möjligheten att utreda om de skulle kunna erbjuda miljömåltider. År 2000 fick skolorna sitt första nämndbidrag vilket skall användas till inköp av ekologiska matvaror (Williander & Linnerhag, 2007). Bidraget innebär att skolmatsalen får betalt för mellanskillnaden mellan ekologiska och konventionella varor eftersom målet är att andelen ekologisk mat skall öka². Bidraget utökas varje år vilket också resulterar i ett ökat antal ekologiska produkter. Dessutom är ekologiska produkter nu ett gemensamt mål inom den offentliga sektorn i hela Göteborgs Stad (Williander & Linnerhag, 2007). Bakgrunden till att Guldhedsskolan idag arbetar med att minska matsvinnet är att Stadsdelsnämnden Centrum i år satt upp ett mål som innebär att andelen klimatanpassade måltider skall öka, där fokus ligger på minskat matsvinn³. Personalen i Guldhedsskolans kök anser att miljömåltider och ekologiska matvaror är deras bidrag till ett hållbart samhälle. I dagsläget använder Guldhedsskolan 36 procent ekologiska varor, utbudet varierar efter årstid och tillgång. Dessutom ökar antalet ekologiska varor

² Gunilla Williander Miljöombud Guldhedsskolan, personlig intervju den 17 april 2009

³ Linda Svensson Miljösamordnare Göteborgs Stad Centrum, intervju via e-mail den 4 maj 2009

konstant och skolan märker också att deras leverantörer lyssnar på önskemål om ekologiska varor (Williander & Linnerhag, 2007).

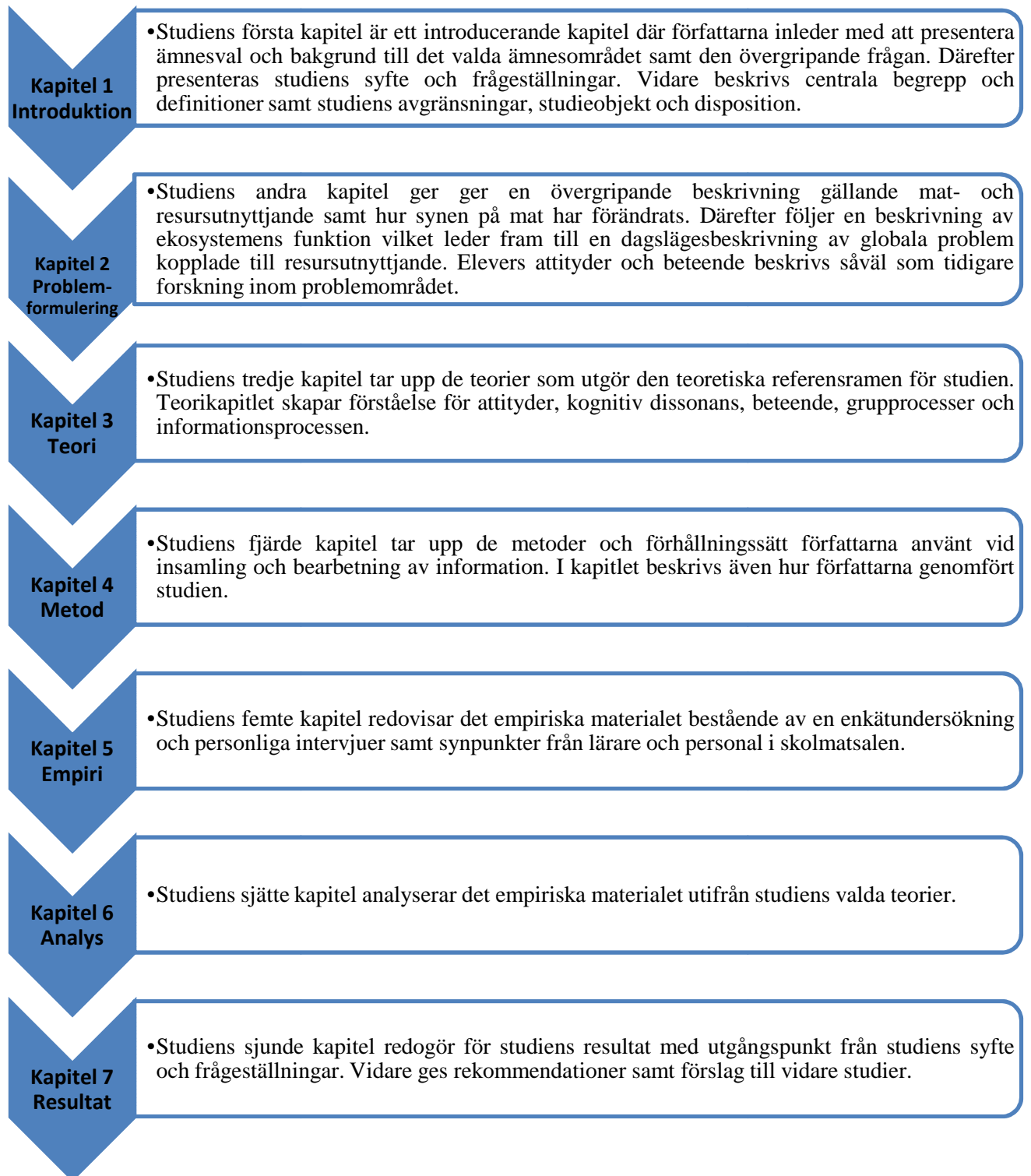
Eleverna på Guldhedsskolan tar själva till sig mat i matsalen och de får äta hur mycket mat de vill (Larsson, 2006). Vid vissa maträtter som exempelvis pannkakor tillåts eleverna endast ta två pannkakor åt gången men får hämta mer mat så många gånger de vill. Elever i de yngre årskurserna äter vid bestämda bord i skolmatsalen men de äldre eleverna får sitta var de vill. Skolmatsalens personal finns alltid tillgänglig i matsalen men de övervakar inte hur mycket mat barnen tar. Ibland kan personalen dock fråga eleverna om de verkligen orkar äta upp all den mat som de tagit till sig. I Göteborgs Stad Centrum finns ett nämndbeslut om pedagogiska luncher som pågått under flera års tid. Pedagogisk lunch innebär att lärare och övrig personal på skolan får gratis lunch om de äter med eleverna. Dock finns vissa krav på dem som äter pedagogiska luncher vilka är att det får sitta högst två lärare vid samma bord samt att de skall ha uppsyn över barnen och ingripa om något händer⁴.

Guldhedsskolan påbörjade under våren 2008 en miljödiplomering vilken skall resultera i mindre energi- och resursanvändning samt förbättrad ekonomi. I samband med detta uppmärksammade personalen i skolmatsalen matsvinn som en påverkande faktor vilken vid reducering kan resultera i både en förbättrad miljö och besparingar av kommunens resurser. Guldhedsskolans kök har därmed satt upp ett mål att öka andelen ekologiska varor till 40 procent år 2010. För att kunna finansiera den ökade andelen ekologiska varor måste mängden matsvinn minska. Målet inom Göteborgs Stad Centrum är att minska matsvinnet med 20 procent av den generellt uppmätta nivån för svenska skolkök på 15 procent. Under december 2008 fram till februari 2009 utfördes mätningar på Guldhedsskolan som visar på att skolköket tillsammans med skolmatsalen redovisar en matsvinnsnivå på 17 procent. Guldhedsskolans kök har valt att sätta upp ett eget mål som innebär en reducering av matsvinnet med 59 procent, från 17 procent till 7 procent, till årsskiftet 2009/2010. Det matsvinn Guldhedsskolan redovisar innefattar både elevers tallrikssvinn, det svinn som uppstår vid beredning och lagring samt det svinn som finns kvar i förpackningar. Dessutom slängs all mat, både sallad och varm mat, som varit framtagen i matsalen. Det svinn som genereras från skolköket samt skolmatsalen komposteras och rötas, vilket innebär att det sprids på åkrar och blir till jord. I framtiden kommer dock svinn att bli biogas hos Renova⁵.

⁴ Gunilla Williander Miljöombud Guldhedsskolan, personlig intervju den 17 april 2009

⁵ Gunilla Williander Miljöombud Guldhedsskolan, personlig intervju den 17 april 2009

1.5 Studiens disposition

Figur 1.1 Dispositionsmodell

1.6 Sammanfattning

Årligen slänger elever 3,2 miljoner kilo mat i den svenska skolan till följd av att de inte äter upp den mat de tar till sig på tallriken. Detta är dels ett slöseri med kommuners resurser och dels bidrar det till en negativ miljöpåverkan. Författarna vill därför undersöka grundskoleelevers attityder och beteende till varför de slänger mat i skolan samt få en förståelse för vilka incitament som kan leda till en attityd- och beteendeförändring och på så sätt reducera matsvinn. Studien avgränsas till den svenska grundskolan och undersökningen begränsas till att endast innefatta elever i årskurs tre till nio. Gällande matsvinnets omfattning avgränsas det endast till elevers tallrikssvinn. Guldhedsskolan utgör studieobjekt i föreliggande studie. Guldhedsskolan påbörjade under våren 2008 en miljödiplomering som skall resultera i mindre energi- och resursanvändning samt förbättrad ekonomi. Därmed satte skolan upp ett mål att minska matsvinnet med 59 procent, från 17 till 7 procent.

KAPITEL 2

PROBLEMFÖRMULERING

Kapitlet inleds med en övergripande beskrivning av problematiken gällande resursförbrukning, befolkningstillväxt och klimatpåverkan. Därefter följer en beskrivning av vad svinn innebär. Vidare diskuteras synen på mat ur ett historiskt perspektiv, dagens konsumtionssamhälle samt dagens matsvinn. Därpå beskrivs ekosystemens funktion, livsmedelsproduktion och transport av livsmedel. Sedermera beskrivs elevers attityder och beteende samt tidigare forskning om matsvinn i skolan och hur gruppträck och media påverkar barns beslut innan det avslutningsvis ges en sammanfattning av problemformuleringen.

2. Mat och resursutnyttjande

Dagens livsmedelsindustri är präglad av en långsiktigt ohållbar situation där resurser i form av vattenförbrukning, energianvändning och kemikaliebesprutning utnyttjas på ett sätt som inte ligger i linje med en hållbar utveckling⁶ (Henryson & Höök, 2008). Författarna kan se en koppling mellan ohållbart resursutnyttjande av de i dagens samhälle knappa resurser och de attityder och beteende som förekommer bland individer i samhället. Individer tenderar att inte reflektera över den mängd livsmedel som årligen slängs. De tycks inte oroa sig över sambandet mellan att slänga livsmedel och stora existerande problem runt om i världen, problem som klimatförändringar, den ständigt växande befolkningens mängden i takt med ökad fattigdom samt individers efterfrågan på resurskrävande livsmedel, exempelvis kött. Om livsmedelsproduktionen istället fokuseras på spannmål och baljväxter skulle fler individer i världen kunna mättas med samma resursåtgång. Fokus bör dock inte enbart riktas mot en reducerad köttproduktion till förmån för vegetariska alternativ, utan det är även av stor vikt att varje individ tar ansvar för och på ett effektivt sätt tar tillvara på den producerade maten.

⁶ Se avsnitt 1.2 för definition av hållbar utveckling

2.1 Svinn

Begreppet svinn används för benämning av en utnyttjad resurs som förblir helt eller delvis outnyttjad. Svinn existerar i stort sätt i alla processer, branscher och hushåll världen över (Nationalencyklopedin, 2009). Svinn är kostsamt ur ett företagsekonomiskt perspektiv såväl som ur ett samhällsekonomiskt och miljömässigt perspektiv. Det krävs enorma naturtillgångar vid förädling och framställning av produkter. När dessa sedan inte används tär de enormt på den värld vi lever i och det finns därmed ett intresse i att minska andelen svinn (Ekman, 1997).

Svinn uppstår utav olika orsaker och kan delas in i fyra kategorier:

- Tillverkningssvinn
- Fysiskt svinn
- Administrativt svinn
- Avsiktligt svinn

Tillverkningssvinn innefattar allt som inte tillvaratas vid framställningen av en slutprodukt, råvaror och övrigt material som inte utnyttjas maximalt utan lämnar spill i produktionsleden. *Fysiskt svinn* exemplifieras genom livsmedel som inte används utan förfaras genom exempelvis passerad datummärkning, men även ansning av färskvaror såsom frukt och grönsaker. *Administrativt svinn* uppstår vid bristande kontroller av följesedlar, fakturor, ersättning från leverantörer, inventeringar och kassakontroller. *Avsiktligt svinn* inrymmer stölder, förskingring och bedrägerier. Av de fyra ovan nämnda kategorier av svinn tillhör matsvinn fysiskt svinn (Ekman, 1997).

Matsvinn sker i sin tur under tre faser: industri, handel samt hushåll, storkök och restauranger, varpå hushållens, storkökens och restaurangers livsmedelssvinn är mest komplex. Matsvinn kan delas upp i fyra delar: lagringssvinn, beredningssvinn, förpackningssvinn och tallrikssvinn. *Lagringssvinn* uppkommer när den inköpta maten inte konsumeras innan datummärkningen eller den faktiska hållbarhetstiden passerat. *Beredningssvinn* blir till utav de delar som inte används vid tillagning, exempelvis ben och skal från råvaror. *Förpackningssvinn* uppstår när förpackningen slängs utan att den är helt tömd. Detta är vanligt förekommande för dagligvaror såsom yoghurt och ketchup. Slutligen är *tallrikssvinn* den mat som blir kvar på tallriken för att sedan slängas (Naturvårdsverket, 2008).

Ett effektivt sätt att minska matens klimatpåverkan är genom minskat matsvinn. Reducerat svinn är viktigt genom hela kedjan från produktion till konsumtion. Det är inte ovanligt att 30 procent av all odlad och producerad mat blir avfall under processen. En lyckad reduktion till tio procent skulle ha stor betydelse på livsmedelsindustrins klimatpåverkan i form av mindre odlingar och minskade transporter. För att komma till rätta med problemet och reducera matsvinn krävs ett ökat samarbete samt att resterande svinn används effektivt i form av djurfoder eller för att rötas till biogas (Östergren & Sonesson, 2008). Problematiken kring matsvinn har dock inte alltid existerat då människor förr hade en annan syn på mat än i dagens samhälle (Kaliff, 1995).

2.2 Synen på mat ur ett historiskt perspektiv

Maten har genom historien spelat en viktig roll och måltiden var för många dagens höjdpunkt då familjen samlades och umgicks. Matvanorna har under 1900-talet varierat till följd av levnadsvanor, ekonomiska skillnader och tillgängligheten på råvaror. I början av 1900-talet var levnadsförhållandena i Sverige hårda, samhället var uppbyggt runtomkring jordbruket och delar av befolkningen levde på gränsen till svält. Jordbruket engagerade hela familjen och skulle i största möjliga mån bidra till självförsörjning och gårdens husmoder hade som uppdrag att se till att familjen fick tillräckligt med mat. Odlingmöjligheterna varierade i landet och därmed möjligheten att driva ett självförsörjande jordbruk. De knappa ekonomiska resurserna samt bristande kunskap om viktiga näringsämnen och vitaminer gjorde kosten enformig och många gånger otillräcklig trots att jordbruksarbetet var krävande. Synen på mat var dock nästintill helig och inget fick gå till spillo (Kaliff, 1995). Första och andra världskriget påverkade synen på mat och vikten av att landet skulle vara självförsörjande. Under dessa tider infördes ransonering och lagerföring av mat, detta i förebyggande syfte utifall Sverige skulle bli indraget i krig (Person, 2007). Kaliff (1995) menar att människorna ansåg det viktigt att ha ett ordentligt förråd av livsnödvändigheter för att klara hårda tider, både vinter och krig. Holm (2007) hävdar att individer i dagens Sverige aldrig upplevt brist på mat och då varor finns i överflöd i samhället blir människor mer benägna att slänga mat. Exempelvis nämner Holm (2007) att attityden till mat har förändrats över tiden, till följd av den bristande tillgänglighet som förr rådde tillvaratogs maten i större utsträckning än idag. Kaliff (1995) menar att om människor har levt under knappa förhållanden är de mer sparsamma idag trots att det var länge sedan det var bristande tillgång på matvaror samt omfattande fattigdom (Kaliff, 1995).

2.3 Dagens konsumtionssamhälle

Sedan årtionden tillbaka lever västvärlden i en så kallad ”slit-och-släng”-kultur vilket innebär att marknaden ständigt förses med nya produkter vilket resulterar i nya behov att tillgodose (Edman, 2005). Enligt Matsuyama (2002) kan dagens konsumtionssamhälle eller masskonsumtionssamhälle beskrivas som ett samhälle där inte enbart ett fåtal individer utan majoriteten kan ta del av den ökade produktiviteten. På grund av den ökade produktiviteten minskar kostnaderna för varor och därmed kan både låg- och höginkomsttagare införskaffa fler nya varor. Vad gäller resor och andra nöjen är det inte enbart de mest välbärgade som kan unna sig det, utan majoriteten av individerna i västvärlden har liknande möjligheter (Matsuyama, 2002). Detta bidrar enligt författarna till ett ohållbart konsumerande där individer inte reflekterar över vilka varor och tjänster de konsumerar och vad dessa bidrar till vad gäller exempelvis miljöpåverkan. Samhället har utvecklats till att individer inte nöjer sig med att enbart tillfredställa de mest nödvändiga behoven som mat och husrum utan det blir viktigare att dessutom tillfredställa nöjesinriktade behov. Alvesson (2007) menar att impulsköpen i dagens samhälle kontinuerligt ökar. Den tid som spenderas på inköp ökar samtidigt som tiden spenderad på varje inköpsbeslut minskar (Alvesson, 2007). Individer har mindre tid att fundera över vad de egentligen behöver och enligt författarna har attityden till produkter och livsmedel förändrats under de senaste decennierna vilket resulterar i att individer inte tenderar att uppskatta produkter i lika hög utsträckning längre. Det spelar ingen roll om produkterna går sönder, de ersätts lättvindigt med nya. På samma sätt är det med livsmedel, om något inte hinner förbrukas är det inte värre än att maten slängs och ny inhandlas. En anledning till varför det slängs en stor mängd mat i västvärlden och i Sverige tror författarna beror på att producenter vill öka sin försäljning och därmed

säljer större förpackningar. Producenter kan därmed erbjuda sina kunder ett lägre pris vilket kunden upplever tillfredställande. Dock tänker inte konsumenter på att de förmodligen inte hinner äta upp all inköpt mat utan får slänga det som inte förbrukas. Enligt Levy och Weitz (2007) önskar butiker också sälja ökade kvantiteter vilket de försöker göra genom diverse erbjudanden och rabatterade priser men även genom strategisk placering i butik. Många livsmedelskedjor har i dagsläget kundklubbar och medlemstidningar, allt för att få kunderna att köpa mer livsmedel (Levy & Weitz, 2007).

2.4 Dagens matsvinn

Osäkerheten om hur mycket mat Sveriges befolkning slänger är stor. Uppskattningar visar att svenska hushåll årligen slänger 2,3 miljoner ton mat. När oätligt avfall, exempelvis skal och ben är borträknat från de 2,3 miljoner ton avfall, kvarstår 40 procent vilket motsvarar 920 000 ton mat (Ennart, 2008). Detta kan jämföras med utsläpp från 700 000 personbilar eller 460 000 oljeeldade villor under ett års tid (Konsumentföreningen Stockholm, 2008). Varje enskild svensk person slänger därmed cirka 100 kilo mat under ett år vilket innebär 10 till 20 procent av ett hushålls totala livsmedelsinköp (Ennart, 2007). Enligt en studie av Konsumentföreningen Stockholm är 57 procent av matavfallet onödigt. Trots att studien genomfördes på ett mindre antal hushåll, 72 stycken, anser Konsumentföreningen Stockholm att resultatet är tillförlitligt med hänvisning till en brittisk studie som visar att 61 procent av hushållens matavfall slängs i onödan (Konsumentföreningen Stockholm, 2009).

Hushållssvinn beror till hög grad på konsumtionsmönster, beteende och attityder. Samhällets höga tempo är en faktor som leder till ett sämre beteende och förhållande till mat, exempelvis minskar den tid som ägnas till matlagning, användning av halvfabrikat ökar och tillvaratagandet av överbliven mat minskar. Välstånd och hygien lägger också grunden till hur konsumtionsbeteendet ser ut vilket är bidragande orsaker till problemet med matsvinn. Samhällets överkonsumtion och ökade medvetenhet om hygien och hållbarhet på produkter leder till ovilja hos konsumenterna att ta till vara på rester och överbliven mat. Individer i samhällen tenderar även att slänga mat då datummärkningen passerat trots att den faktiska hållbarheten inte överskridits. Slutligen uppstår problem på grund av bristande kunskap och bristande förvaringsmöjligheter. Kunskapen om hur råvaror skall tillagas, hanteras och förvaras är låg (Naturvårdsverket, 2008).

Författarna anser att konsumtionsmönstret har förändrats vad gäller inköp av matvaror. För endast en generation sedan inhandlades matvaror flera gånger i veckan då ett flertal mindre butiker fanns tillgängliga i närområdet. Bilar fanns inte i lika stor utsträckning och det var vanligt att gå till affären och handla. Idag finns det knappt några små närbutiker kvar utan mycket av maten inhandlas på stormarknader dit bilen i de flesta fall används. Kylskåpen är också större vilket innebär att mer mat kan inhandlas och förvaras. Enligt resonemanget ovan är det därmed svårare att veta hur mycket mat som behöver inhandlas. Ytterligare orsaker till andelen matsvinn är enligt Ennart (2007) oplanerade och för stora inköp, vilket kan orsakas av reklam erbjudanden och det billigare kilopriset på stora förpackningar. Andra orsaker till att livsmedel slängs är att för mycket mat tillagas samt att barnen inte tycker om maten (Ennart, 2007). De livsmedel svenska hushåll främst slänger är frukt och grönsaker (Holm, 2007). Det slängs även pasta och ris i stora kvantiteter såväl som mjölk, fil och yoghurt. Kött och fisk slängs i mindre utsträckning och är även de varor vilka orsakar störst klimatpåverkan (Ennart, 2008). Enligt Holm (2007) slängs dessutom tillagad mat i

större utsträckning än råvaror. Ytterligare en aspekt på varför livsmedel i betydande utsträckning slängs är det låga priset på matvaror i förhållande till individers inkomst, vilket resulterar i att kostnaden att slänga användbara livsmedel är liten. Författarna anser i likhet med Holm (2007) att ekonomin har förbättrats de senaste decennierna vilket medför att det inte finns samma eftertänksamhet vid inköp, eftersom det inte påverkar hushållsekonomin i betydande utsträckning. Då individer i dagens samhälle inte lever nära naturen, arbetar inom jordbrukssektorn eller på annat sätt ser den resursförbrukning vilken krävs för att producera matvaror, åsidosätter de betydelsen av effekten att slänga mat. Individer är därmed inte uppväxta med synen att det är ett felaktigt beteende, eftersom det inte resulterar i konsekvenser för den enskilde. Författarna tror att alla vet att det är ett felaktigt beteende att slänga mat men agerar ändå inte därefter. Föräldrar lär sina barn att inte slänga mat samtidigt som de själva agerar motsägelsefullt och slänger mat. Resultatet blir konfunderade barn vilka inte ser syftet med att följa föräldrarnas uppmaningar. Barn härmar snarare föräldrars beteende än följer deras uppmaningar.

Dagens syn på konsumtion och matsvinn skapar, enligt författarna, ett resursutnyttjande vilket resulterar i globala problem som inte ligger i linje med en hållbar utveckling. Den livsstil människor i västvärlden har, kan inte fortgå om kommande generationer skall kunna tillgodo se sina behov. I och med att hälften av den mat som slängs är ätbar kan i praktiken varje enskild person halvera sitt matsvinn, vilket bidrar till en minskad påverkan på ekosystem samt en reducerad mängd växthusgasutsläpp och dylikt. Vidare beskrivs därmed den påverkan matproduktionen har på naturens resurser.

2.5 Ekosystemens funktion

Författarna diskuterar i studien ekosystemens funktion utifrån ett globalt perspektiv då matkonsumtion såväl i Sverige som i andra länder påverkar ekosystemens funktion runt om i världen. Befolkningen i olika länder livnär sig inte enbart av lokalt producerade varor utan ständiga importörer försörjer befolkningen med livsmedel av olika slag, vilket i sin tur påverkar ekosystemen globalt. Enligt Henryson och Höök (2008) är allt liv beroende av ekosystemens funktion och för människan är funktionen oumbärlig på grund av dess tillgång av livsnödvändiga produkter och tjänster i form av mat, bioenergi, vattenrening, jordbildning, klimatreglering samt förmågan att lindra konsekvenser av naturkatastrofer. Ekosystemen skapar med andra ord förutsättningar, vilka för människan är självklara, i form av livsmedelsproduktion och energiomvandling. År 2000 efterfrågade den tidigare generalsekreteraren för FN, Kofi Annan, en utvärdering av vilka konsekvenser påverkan på ekosystemen har för människans välfärd. Ett år senare, 2001, introducerades Millennium Ecosystem Assessment som genomförts av 1300 forskare och där bland annat följande tre slutsatser drogs:

- I syfte att tillmötesgå den växande efterfrågan på mat, färskvatten, timmer, fibrer och bränsle har människan under de senaste 50 åren på ett irreversibelt sätt förändrat ekosystemen och dess mångfald i betydligt mer omfattande och snabbare takt än någonsin tidigare.
- För att vända trenden av ekosystemens degradering har Millennium Ecosystem Assessment ett flertal scenarier att beakta men de framhåller samtidigt att det krävs genomgående politiska förändringar.

- Ekosystemtjänsternas förlust är en betydelsefull barriär för möjligheten att uppnå millenniemålen att minska fattigdom, hunger och ohälsa.

Världens befolkningsmängd är i dagsläget cirka 6,5 miljarder människor varav 854 miljoner inte har tillgång till mat för dagen. Samtidigt antas jordens befolkningsmängd stiga ytterligare, till 9,3 miljarder människor år 2050. För att tillgodose denna växande befolkningsmängd krävs en ökad matproduktion. Från ekosystem vars tjänster i dagsläget är överexploaterade med 60 procent behöver dess effektivitet öka. Mat behöver produceras i rikligare mängd samtidigt som en mindre påverkan på ekosystemen är nödvändig (Henryson & Höök, 2008). Det finns för närvarande inga ekosystem som inte har infekterats av mänsklig påverkan förutom möjligen djuphavsgravar (Björklund et al, 2008). Utifrån författarnas perspektiv krävs det en skiftning från köttproduktion till spannmåls- och baljväxtproduktion samt en ökad medvetenhet och ett agerande från samhället att ta tillvara på de livsmedel som konsumeras på ett effektivt sätt. Enligt Henryson och Höök (2008) beror en betydande del av ekosystemens förändring på ohållbara jordbruksmetoder (Henryson & Höök, 2008). Med jordbruket utvecklades också konstbevattning vilket har medfört negativa konsekvenser i form av fallande grundvattennivåer, försumpade marker och i ett flertal områden saltproblem. Jordbruken använder sig också utav konstgödning vilket resulterar i algblooming i hav och kustområden samt igenväxta sjöar och vattendrag. Slutligen används kemiska bekämpningsmedel vilket har lett till förgiftade vatten liksom förgiftad mat (Kuylenstierna, 2008). Det behöver därför ske en förbättring, vilken resulterar i att jordbrukens negativa miljöeffekter reduceras samtidigt som ekosystemtjänster och produktion gynnas (Henryson & Höök, 2008).

2.6 Matproduktion

2.6.1 Vattenförbrukning inom matproduktion

För att öka möjligheten att klara av den växande befolkningsmängden och klimatförändringarna som pågår krävs ett minskat svinn från livsmedelskedjan, bättre teknik vilket leder till ökade skördar i utvecklingsländer, mer gödsel samt mer vatten (Kuylenstierna, 2008). Från år 1900 till 2000 har det i världen skett en sexfaldig ökning av vattenförbrukningen och den främsta orsaken är den ökade jordbruks- och industriproduktionen. Varje dag går det åt mellan 3 500 och 5 000 liter vatten per person för att tillgodose människans matproduktion. Till exempel förbrukar produktion av ett kilo spannmål 1 200 liter vatten medan produktion av nötkött förbrukar 15 000 - 16 000 liter vatten per kilo. Begränsning i framtidens matproduktion kommer till stor del ske på grund av reducerad tillgång på sötvatten (Henryson & Höök, 2008). Ytterligare ett dilemma för jordbruket är utsläpp av växthusgaser. Av Sveriges totala växthusgasutsläpp kommer 15 procent från de svenska jordbruken (räknat i koldioxidekvivalenter). Av dessa 15 procent är en tredjedel utsläpp av metangas som främst baseras på foderomsättning (Bertilsson & Börjesson, 2008).

2.6.2 Idisslares klimatpåverkan

Metangas bildas under ett flertal biologiska processer såsom rötning, jäsning och fermentering. Processerna äger rum i syrefria miljöer, där organiskt material ansamlats, som exempelvis i idisslares förmagar. Förutom bildning av metangas bildas också

koldioxid. I Sverige representerar idisslare den främsta orsaken till metangasutsläpp. Beroende på vilket foder idisslare tilldelas kan deras metangasutsläpp variera. Grovfoder som gräs eller hö genererar högre utsläppsnivå medan koncentrerat foder som spannmål resulterar i lägre metangasutsläpp. En del av idisslarproblematiken ligger i att bönder föredrar gräsbaserat foder eftersom det är idisslarens naturliga föda. Betet är också en förutsättning för många växter och djurs biologiska mångfald, men en kost av det slaget orsakar samtidigt högre metangasutsläpp. Till problematiken hör även att metangasutsläppen är högre för köttdjur än mjölkkor, i dagsläget ökar köttkonsumtionen och då även köttjuren medan andelen mjölkkor istället minskar (Bertilsson & Börjesson, 2008).

2.6.3 Fiskindustrins klimatpåverkan

Fiskindustrin orsakar klimatpåverkan genom utsläpp av växthusgaser dels från fisket, vilket innebär användning av fisk från vilda bestånd i hav eller sjö och dels från vattenbruk vilket innebär odlad fisk. Det är vanligt att tro att den odlade fisken genererar en mindre klimatpåverkan men så är inte fallet. För att producera odlad fisk krävs foder vilket till 50 procent består av marint ursprung. Till viss del handlar det om ben och rester men främst utgörs fodret av fisk som fångats för att pressas och bli fiskfoder. Foderfiskar är fiskar som inte är så populära i dagsläget, fiskar som blåvitling, tobis, strömming, skarpsill och anchoveta. För att producera ett kilo odlad lax går det åt tre kilo vild fisk och lika stor mängd jordbruksprodukter, exempelvis vete. Vid en jämförelse där fisken i de båda fallen är fångad i Norge, men i det ena fallet filead maskinellt i Norge och i det andra fallet filead för hand i Kina samt transporterad fram och tillbaka, framkommer det att den totala miljöpåverkan är ungefär lika stor i de båda fallen. Detta beror på att den mängd fisk som måste fångas för att kompensera den fisk som går till spillo vid maskinellt filead fisk orsakar lika stor klimatpåverkan som transporten fram och tillbaka till Kina. Ur klimatsynpunkt är det viktigare hur fisken fångas än var någonstans fisken fångas (Ziegler, 2008).

2.7 Transport av livsmedel

Dagligen transporteras livsmedel runt om i världen. De olika transportvalen av livsmedel påverkar mängden växthusgasutsläpp olika mycket. Mest energieffektivt är båt tätt följt av tåg, därefter kommer lastbil och minst energieffektivt är flygtransport. I Europa förstörs frukt för 90 miljarder kronor per år under transport från produktion till butik, vilket till stor del beror på bristande förpackningar. Det finns möjlighet att få bukt med transporternas klimatpåverkan genom exempelvis bättre förpackningslösningar, bättre transportsamarbete mellan producenter samt transportval gjorda efter energieffektivitet och tillfälle (Jönsson, 2008). De produkter som behöver transporteras i kylda eller frysta utrymmen har högre klimatpåverkan än resterande produkter (Hunhammar, 2008). Författarna anser att den enskilda individen bör tänka på den klimatpåverkan transporter orsakar genom olika val av varor i butiken. Frukt och grönsaker bör köpas efter säsong för att minska användningen av det mest energikrävande transportmedlet flyg.

2.8 Orsaker till elevers matsvinn

2.8.1 Elevers tankar om mat

Den påverkan på natur och klimat som uppstår då mat slängs orsakas av ett flertal faktorer varpå en är den mat som slängs i skolkök och skolmatsalar (Naturvårdsverket, 2008). Trots att elever i skolan inte behöver ta del av ovan nämnda faktorer som för stora inköp och utgången datum slänger de mat. Eleverna utför ett felaktigt beteende när de slänger mat, ändock finns förståelse för deras beteende då författarna anser att det är svårt för elever att relatera beteendet att slänga mat till effekter som miljöpåverkan. Som tidigare nämnts upplever elever idag inte samma närhet till maten som för decennier sedan. Detta innebär att de inte har förståelse för hur mycket arbetskraft och resurser som ligger till grund för produktion och tillagning av mat. Författarna tror inte heller att elever ser existerande ekonomiska aspekter, utan för dem finns det en obegränsad mängd skolmat. På grund av den stora mängd mat svenska skolan årligen slänger bör elevers portionsstorlek minska. Dock tror författarna att elever inte funderar över portionsstorlek och matsvinnets betydelse. De reflekterar inte över att de slänger mat, vilket kan bero på att de inte värdesätter matens tillgänglighet. Vidare kan bakomliggande problem till den stora andelen matsvinn vara att eleverna har en låg kunskapsnivå om matsvinnets konsekvenser samt att elever inte bryr sig om ifall mat slängs. Det finns så mycket annat i en skolelevs tankar än att reflektera över konsekvenser av matsvinn. De finner det därför inte av intresse att engagera sig i att reducera mängden matsvinn. Författarnas uppfattning är att elever i grundskolan i många fall inte har ett brinnande intresse för att närvara i skolans aktiviteter och därmed kan det vara svårt att få elever engagerade i ett problem vilket de anser vara abstrakt och därmed inte av intresse. Därför borde matsvinnproblematiken vara något som följer elever under deras uppväxt och skolor och på så sätt skall det inte behöva vara ett existerande problem. Varken skolan eller elever skall behöva lägga ner tid och energi på att fundera över rätt och fel. Att aldrig slänga mat skall alltid finnas i elevers medvetenhet och därmed ses som en självklarhet.

2.8.2 Elevers matvanor

Vad gäller elevers matvanor har de förändrats över de senaste åren. Elever äter, enligt Livsmedelsverket (2007), idag för mycket mättat fett, socker och salt vilket innebär att risken för fetma samt hjärt- och kärlsjukdomar ökar senare i livet. För att hjälpa elever reducera intaget av matvaror med dessa ämnen skall skolan, enligt Livsmedelsverkets rekommendationer, inte erbjuda sådana livsmedel i någon större mängd. Ansvar vad gäller denna kategori av livsmedel skall hänvisas till elevers föräldrar. De flesta skolor följer Livsmedelsverkets rekommendationer vilket innebär att skolorna serverar näringsriktig mat. Eftersom elever äter olika sorters mat i och utanför skolmatsalen kan författarna ana att det uppstår en konflikt däremellan. Då elever utanför skolan äter mat med högre andel mättat fett, socker och salt är de vana vid den sortens mat och finner därmed att näringsriktig mat i skolmatsalen inte uppfyller deras förväntningar. Det här kan leda till att attityden till skolmaten blir negativ vilket kan resultera i att eleverna slänger mat. Författarna ställer sig därmed frågan om vad elever har för attityd gentemot att slänga mat. Författarna tror att majoriteten av elever har en negativ attityd till skolmatsalen. Vad den negativa attityden beror på kan det finnas ett flertal orsaker till. Inledningsvis tror författarna att elever många gånger anser maten i skolmatsalen oaptitlig i förhållande till maten de är vana vid hemma. Eftersom skolor har begränsade ekonomiska resurser är det möjligt att maten håller en låg kvalitet vilket kan bidra till att negativa attityder hos elever skapas. Författarna ställer sig även frågande till om yngre

elever har en mer positiv attityd till skolmaten än äldre elever. Om så är fallet borde föräldrars inverkan på elevers beteende inte påverka nämnvärt. Kan det vara så att elevers möjligtvis negativa attityd skapas i skolmiljön och att de på så sätt påverkar varandra till att skapa en negativ bild av maten och skolmatsalen? Vidare undrar författarna om det kan vara så att även lärare har en negativ attityd till skolmatsalen och om de överför sin negativa attityd till elever.

2.8.3 Miljön i skolmatsalen

Miljön där maten serveras är viktig, elever måste lära sig att måltiden skall vara till för njutning (Livsmedelsverket, 2007). Författarna tror att det i många skolmatsalar råder en för elever stressande miljö eftersom åtskilliga elever befinner sig i matsalen samtidigt. Det kan vara svårt för elever att få sittplats vilket leder till att de som redan sitter ner och äter känner sig stressade att lämna matsalen. Hinner personalen i skolmatsalen dessutom inte torka av bord och golv innan nya elever anländer kan det medföra att de inte anser miljön trivsamt och därmed vill lämna skolmatsalen. Ytterligare orsaker till att elever vill lämna skolmatsalen kan enligt författarna vara att de anser sig ha kort lunchrast och därmed slänger mat för att kunna gå ut och umgås med kamraterna på skolgården. Vidare kan en hög ljudvolym bidra till undermedveten stress vilket resulterar i att elever väljer att slänga mat för att snarast lämna skolmatsalen. Författarna ställer sig därmed frågande till om den enskilde individens beteende påverkas av övriga kamraters beteende. Gruppsyck kan många gånger spela en viktig roll i elevers beteende, speciellt i unga år då osäkerheten kan vara stor. Elever kan möjligtvis ha en förmåga att lyssna på andra elever den avundas och således följa deras beteende. Därav är det av stor betydelse att elever inte slänger mat i skolmatsalen, eftersom en elev med ett felaktigt beteende kan påverka resterade elever vilka ser upp till honom eller henne. Andra faktorer vilka också kan resultera i att elever slänger mat är gruppsyckets påverkan vid elevers val av maträtt. Författarnas uppfattning är att elever även här påverkas av sina kamrater. Påpekar kamrater att en specifik maträtt inte är god är det möjligt att elever på grund av gruppsyck väljer en annan rätt trots att de föredrar den rätt kamraterna inte gillar vilket leder till att mat slängs. På grund av ovanstående resonemang finner författarna det intressant att undersöka vilka orsaker det finns till elevers beteende att slänga mat.

2.9 Tidigare forskning inom problemområdet

Tidigare forskning om elevers matvanor behandlar främst näringsriktig mat samt hur elever kan uppmuntras att äta nyttigare mat och på så sätt prestera bättre i skolan. Undersökningar har också gjorts vad gäller marknadsföring av mat till barn och hur reklam såväl som gruppsyck påverkar barns val av mat. Dessutom finns det forskningsartiklar som behandlar elevers matsvinn i skolan samt möjliga åtgärder till minskat matsvinn.

2.9.1 Projekt om svinn och återvinning

Enligt Farrell (1997) har vi sedan långt tillbaka i tiden försökt komma till rätta med problem inom matsvinn och återvinning. Redan för över tio år sedan skrevs det om hur elever och lärare på skolor i olika länder involveras att delta i återvinningsprocessen. År 1988 startade ett icke vinstdrivande program, Eco-cycle. Programmet har växt och utvecklats under åren vilket resulterat i att det idag innefattar tre skilda aspekter: insamling av material för återvinning, ett feedbacksystem samt utbildning. För att lärare skall finna programmet intressant och utvecklande tillkommer det varje år nya ämnen

till utbildningsaspekten. I programmet ingår även ett två veckors långt projekt där elever inspireras att minska matsvinn genom vägning av mat samt dokumentering av hur mycket mat de slänger. Efter projektet diskuterades hur mycket matsvinnet skulle kunna minska om alla elever tog till sig mindre portioner mat i skolan samt hur viktigt det är att lärare är engagerade och kan inspirera elever till ett positivt agerande (Farrell, 1997).

2.9.2 Schemaläggning av rasttillfället

Getlinger et al (1996) beskriver i sin forskning hur viktigt det är att elever äter näringsriktiga måltider i skolan vilket annars kan resultera i sämre koncentration och prestation på lektioner. För elever i sig till tillräckligt med näringsämnen påverkas deras inlärningsförmåga positivt, liksom deras koncentrationsförmåga samt viljan att delta och lära. Problemet är dock att elever inte äter upp den mat som serveras i skolmatsalen och får därmed inte i sig viktiga näringsämnen för ökad koncentration och prestation. Under lunchtillfället påverkas även elever av faktorerna igenkänning av maten samt gruppsyck, tid och behov av social interaktion vilket i sin tur påverkar matintaget under lunchtid. För att undersöka möjliga lösningar är Getlingers et al (1996) studie inriktad på om andelen tallriksvinn under lunchen i skolan påverkas av om rasttillfället är inplanerat innan eller efter förtäringen av mat. Resultat av undersökningen visar att matsvinnet minskar med 10,6 procent när elever har rast innan lunchtillfället. Minskningen av matsvinn kan bero på att eleverna inte känner sig stressade att avsluta måltiden för att delta i aktiviteter under rasten. Dessutom upptäcktes det att när rasten var förlagd efter lunch fick elever ofta ont i magen och kände sig yra vilket kan ha orsakat att mängden matsvinn ökade (Getlinger et al, 1996).

2.9.3 Tidsaspektens påverkan på matsvinn i skolan

Bekymmer angående det knappa tidsutrymme elever får för att äta lunch i skolan har lett fram till att en liknande studie har genomförts av Buergel et al (2002) där syftet är att undersöka tiden elever får för att äta serverad mat från skolan jämfört med medhavd lunch. De elever som äter lunch serverad från skolan spenderar en del av lunchtiden i kö i väntan på att få maten serverad. Kötiden har visat sig vara en betydande faktor till att elever är missnöjda med maten i skolan. I den undersökta skolan är rasttillfällena uppdelade i fem stycken separata femton minuters lunchperioder följt av femton minuters rast. Varje lunchperiod avslutas med en ringsignal som signalerar att rasten börjar. Undersökningens resultat visar att det är en signifikant skillnad mellan lunchalternativen, de elever som serveras lunch i skolan påbörjade sin måltid tre minuter senare än elever med medhavd mat (Buergel et al, 2002). En annan vinkling av problemet är enligt Martin et al (2007) huruvida elever tillåts ta en andra portion mat i skolan. I undersökningen använder sig forskarna av digital fototeknik för att mäta vilken maträtt samt tillbehör elever väljer, hur stora portioner elever tar till sig samt hur stor andel av maten på tallriken de slänger. Studiens resultat visar att då elever tillåts ta en andra portion är nackdelen att mängden matsvinn ökar (Martin et al, 2007).

2.9.4 Reklamens påverkan på matval

Owen et al (1999) visar i sin studie att barn under uppväxten påverkas av sina föräldrar vad gäller matvanor. De matvanor barn tar till sig i tidig ålder följer dem ofta genom livet. Genom att förstå varför barn betar sig på ett visst sätt är det också möjligt att förändra deras beteende. I ungdomsåren har föräldrarna inte längre lika stort inflytande på sina barn på grund av att gruppsyck från kamrater och media blir viktigare (Owen et al, 1999). Precis som Owen et al (1999) undersöker Young och Hetherington (1996) vad som påverkar barns beteende. De visar i sin studie att reklam har en stor inverkan på

barns matvanor. Ett experiment genomförs där barn får se en reklamfilm och senare blir tillfrågade att välja en present utav flera alternativ, där produkten i reklamfilmen finns representerad. Resultatet av experimentet bevisar att sannolikheten att välja produkten ökar om barnen exponerats för reklamfilmen. Effekten är dock kortlivad, exponeras barnen endast en gång är produkten framträdande i en halvtimme. Under en tvåveckors daglig exponering stannar produkten kvar i barnets övervägandeset. Dock är det inte endast reklamfilmer som påverkar ett barns beslut utan även gruppreferenser, barnets erfarenhet samt familjens konsumtionsmönster inverkar (Young & Hetherington, 1996).

2.9.5 Diskussion av vetenskapliga artiklar

Till följd av tidigare forskning kan det konstateras att matsvinn har varit ett uppmärksammat problem sedan 80-talet. Författarna tycker att det är viktigt att integrera både lärare och elever i problematiken med att minska matsvinnet på skolor. Enligt ovan beskriven forskning har det tidigare genomförts undersökningar som visar på att matsvinnet kan minska om faktorer som rasttillfälle, tillåtelse att ta en andra portion samt om den tid elever spenderar i kö i väntan på mat beaktas. Getlinger et al (1996) och Buerger et al (2002) anser att tidsaspekten spelar en betydande roll vad gäller matsvinnets storlek. Författarna är eniga med forskarna angående den spenderande tiden i kö och tror att det är en bidragande faktor till att elever slänger mat. Vidare antar författarna att kötiden påverkar elever att ta en större portion vid första tillfället då de senare slipper stå i kö ytterligare en gång om de fortfarande är hungriga, vilket påverkar mängden matsvinn negativt.

Författarna är samtidigt tveksamma till om Martin et al (2007) undersökning, som påvisar att elevers matsvinn kan öka om de tillåts ta en andra portion mat, är generaliserbar. Författarna tror å ena sidan att om eleverna enbart tillåts ta en portion mat kan det resultera i en större portion vilket i sin tur kan leda till att de inte orkar äta upp all mat på tallriken och därmed slänger resterande mat. Å andra sidan ställer sig författarna frågande till om tillåtelse att ta en andra portion mat kan leda till att elever tar en mindre portion vid det första tillfället för att därefter komplettera med ytterligare en portion om hunger kvarstår. Är så fallet kan utgången bli att mindre mat slängs då elever inte känner sig pressade att ta en stor första portion utan kan välja att senare komplettera om behov uppstår. Självklart kvarstår risken att den andra portionen blir för stor och att delar av den slängs. Till följd av detta grundar författarna sin misstanke mot en generaliserbarhet och tror snarare att variationer kan uppkomma på olika skolor och vid skilda mätningar på samma skola. Författarna har i ett tidigt skede ställt sig frågande till om elever agerar på olika sätt i skol- respektive hemmiljö. Undersökningar av Owen et al (1999) och Young och Hetherington (1996) visar att barn i tidig ålder påverkas av sina föräldrar men när de blir äldre dessutom influeras av gruppsyck från kamrater och media. Detta ligger i linje med författarnas aningar till den bakomliggande orsaken. Författarna tror gruppsyck inom skolmiljön har stor inverkan på barn och även media spelar en stor roll vad gäller påverkan på attityder och beteende. Författarna anser att barn har lättare för att ta till sig reklam riktad mot barn. Utifrån ovanstående resonemang kan konstateras att nämnda forskare är eniga om problematiken gällande matsvinn och den tid elever spenderar i skolmatsalen. Dock har forskarna olika infallsvinklar och undersökningsmetoder för att klarlägga matsvinnproblematiken. Med ovanstående resonemang som bakgrund vill författarna utifrån elever undersöka hur de kan motiveras till en attityd- och beteendeförändring.

2.10 Sammanfattning av problemformulering

Idag präglas livsmedelsindustrin av en icke hållbar vattenförbrukning, energi-användning samt kemikalieanvändning. Författarna anser att individer inte reflekterar över sambandet mellan matsvinn och problem som klimatpåverkan och ökande befolkningsmängd, vilket i sin tur bidrar till ökad fattigdom. Matvanorna har under 1900-talet varierat till följd av levnadsvanor, ekonomiska skillnader och tillgängligheten på råvaror. På samma sätt har samhället förändrats och sedan årtionden tillbaka lever västvärlden i en så kallad "slit-och-släng"-kultur vilket innebär att marknaden ständigt förses med nya produkter och på så sätt skapas nya behov att tillgodose. Detta medför en förändrad syn på mat då den inte värdesätts på samma sätt som förr. Den förändrade synen på mat medför att ekosystemets funktion påverkas negativt eftersom matproduktionen bidrar till utsläpp av växthusgaser.

Andelen matsvinn i skolmatsalar och skolkök är hög. Orsaker till detta kan vara en konflikt mellan elevers matvanor och Livsmedelsverkets rekommendationer till skolor att servera näringsriktig mat. Dessutom är det möjligt att elever känner sig stressade i skolmatsalen på grund av hög ljudvolym och vill lämna matsalen så fort som möjligt och därmed slänger mat. Tidigare forskning om barn visar att de påverkas mycket av gruppsyck och media vad gäller matvanor. Studier som genomförts i skolan visar att det finns flera faktorer som påverkar om barn slänger mat eller inte. Forsknings-artiklarna beskriver tid för rasttillfället, om elever tillåts ta en andra portion mat samt kötid i skolmatsalen som möjliga faktorer för att reducera matsvinn. Därmed pekar problemformulering på att stress, gruppsyck och tidsfaktorn är de mest framträdande orsakerna till att elever slänger mat i skolmatsalen.

KAPITEL 3

TEORI

Kapitlet presenterar de teorier som ligger till grund för förståelsen om varför elever slänger mat i skolan. Inledningsvis redogörs för attityder och attitydförändring följt av kognitiv dissonans. Vidare presenteras beteende och beteendeförändring, vad gruppprocesser innebär samt en beskrivning av informationsprocessen. Avslutningsvis ges en sammanfattning av teorikapitlet.

3. Inledning till teori

För att författarna skall kunna genomföra studien samt besvara syftet och de underliggande frågeställningar väljs relevanta teorier ut. Teorierna utgör författarnas teoretiska referensram och ligger till grund för analysen av resultatet från den empiriska datainsamlingen. Teorierna behandlar områdena attityder, beteende, gruppprocesser samt informationsprocessen. Detta för att söka förståelse och förklara de attityder och beteende elever har gentemot matsvinn samt hur de påverkas av faktorer som gruppsyck.

3.1 Attityder och attitydförändring

Attityder är centrala inom socialpsykologin och påverkar exempelvis sociala interaktioner mellan individer. De påverkar även individers informationsbehandling, hjälper till att forma en individs personlighet samt påverkar den enskilde och andra individers beteende. Människan har genom alla årtionden instämt, varit oense, argumenterat, övertygat och övertalat varandra att förändra attityder gentemot någonting annat (Bohner & Wänke, 2002).

Attityder kan definieras på ett flertal sätt, oftast som en positiv eller negativ värdering av en person, en grupp, en sak, en idé eller en handling, exempelvis en positiv eller negativ attityd till lärare, klasskamrater eller skolmat (Thornberg, 2004). Attityder innefattar affekt, beteende, och kognitiva gensvar. Enligt Bohner och Wänke (2002) är forskare oense och debatterar angående attitydbegreppets karaktär. Behöver en attityd

vara stabil över tiden och lagras i långtidsminnet för att kvalificeras som en attityd eller kan det vara en temporär konstruktion som individen skapar när ett utvärderande beslut behöver tas? Det finns bevis som stödjer båda perspektiven. Politiska attityder hos individer har visat sig vara relativt stabila över tid medan individer i andra situationer använder sig av varierande attityder beroende på kontext, vilken sinnesstämning individen befinner sig i eller hur han eller hon agerar mot olika intervjuare (Bohner & Wänke, 2002).

Enligt Thornberg (2004) anser en del forskare att attityder består av tre komponenter: den första är en *tanke- eller kunskapskomponent* vilken beskriver de tankar och föreställningar individer har gentemot exempelvis en speciell person, en grupp eller en sak. Den andra komponenten är en *känslokomponent* vilken beskriver de känslor individer har mot ett specifikt objekt. Den tredje komponenten är en *handlingskomponent* vilken avser på vilket sätt individer agerar i förbindelse med till exempel en person, en grupp eller en sak. Individer agerar dock inte alltid i linje med sina attityder vilket kan bero på ett flertal faktorer. Situationer kan uppstå där det är problematiskt att handla efter sina attityder på grund av till exempel rädsla för att avvika från en grupps åsikter, tidsbrist, bekvämlighet och undvikande till att såra andra. En mängd grupprocesser kan få individer att avvika från sina egna attityder till fördel för andras (Thornberg, 2004).

3.2 Kognitiv dissonans

Enligt Festinger (1962) existerar det en överensstämmelse mellan individers vetskap, tro/tankar samt hur individer agerar. Vet en individ att han eller hon straffas för ett specifikt beteende försöker individen i fråga undvika beteendet. Det finns även fall när en individ vet att ett agerande är farligt, exempelvis rökning, men ändå fortsätter att utöva beteendet. För individen är detta beteende motsägelsefullt och han eller hon försöker mer eller mindre lyckosamt rationalisera beteendet. Rationalisering bygger på att en rökande individ med vetskap om hur farligt det är argumenterar med sig själv för rökning. Argumentationen kan innefatta exempelvis att rökning är så gott så det är värt det, chansen att bli sjuk är nog inte så stor som sägs, det går inte att undvika allt farligt och ändå leva eller ingen mer rökning kan leda till fetma vilket också är farligt för hälsan. Efter rationalisering överensstämmer alltså beteendet rökning med individens tankar om rökning, även kallat *konsonans*, vilket betyder harmoni. Individer är dock inte alltid lyckosamma eller kunniga att rationalisera ett beteende vilket resulterar i kvarstående psykologisk obekvämheter, även kallat *dissonans*. Teorin lyder således enligt följande:

- Existerandet av dissonans, alltså psykologisk obekvämheter, kommer att motivera individen att försöka reducera dissonansen till förmån för konsonans.
- När dissonans existerar försöker individen att undvika situationer vilka skulle kunna öka dissonansen ytterligare.

Vidare innebär begreppet kognition enligt Festinger (1962) de åsikter samt den kunskap och tro en individ har till dess omgivning, sig själv samt sitt beteende. Kognitiv dissonans kan ses som ett tidigare tillstånd vilket påverkar strävan efter att reducera dissonansen på samma sätt som trötthet leder till en strävan att minska tröttheten. Uppkommer kognitiv dissonans ökar trycket att förändra beteendet som orsakar den kognitiva dissonansen. Detta kan utföras med hjälp av förändrad attityd, perception,

ändra eller lägga till kognitiva element, minimera vikten av konflikten, intala sig själv att valmöjligheter inte existerar eller långsamt ta till sig ny information (Festinger, 1962).

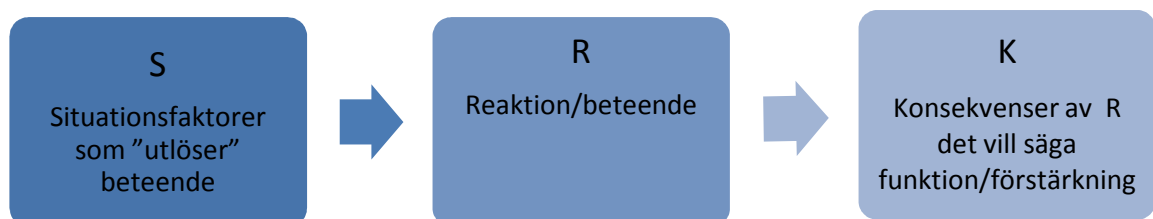
3.3 Beteende

Enligt Wadström (2004) är beteende ett mycket omfattande begrepp och innefattar alla de händelser levande individer upplever. Beteende kan skapas både genom en längre tids erfarenhet eller genom enstaka tillfällen. Begreppet beteende involverar vardagliga beteenden vilket innefattar cykla, äta och gå men även företeelser som att tänka, drömma, vara yr och glädjas. Beteenden omfattar därmed även tankar, känslor samt händelser vilka äger rum i en individs kropp och sker utan individens egen vilja, exempelvis hjärklappning och magont. Med denna bakgrund är alltså ett beteende "alla de händelser och processer som har sitt ursprung hos eller i en organism (människan i vårt fall)" (Wadström, 2004, sidan 12).

Beteenden kan klassificeras i viljestyrda och icke viljestyrda beteenden varpå viljestyrda beteenden presenteras i de två första punkterna och icke viljestyrt beteende i den tredje punkten:

1. Motoriskt beteende vilket ofta är yttre och synligt för omvärlden.
2. Tankar eller kognitiva beteenden vilka är inre, dolda och osynliga.
3. Autonomt beteende försiggår ständigt men individer blir bara medvetna om det någon gång emellanåt. Autonomt beteende är exempelvis hjärklappning, rodnad och matsmältning.

Alla viljestyrda beteenden är inlärd och utförs av individer för att uppnå en specifik avsikt, till exempel tvättar sig för att bli ren eller ringer försäkringskassan för att anmäla sig sjuk så sjukersättning betalas ut. En viljestyrd avsikt är också att förmana sina barn innan de åker till havet för att bada så att de inte skall ta risker och drunkna. Människan föds fri från motoriska beteenden och tankemönster för att under livet formas av miljö, erfarenheter och upplevelser. Viljestyrda beteenden kan placeras in i en beteendeformel vilken förklarar beteendeprocessen som visas i figur 3.1.

Figur 3.1 Beteendeprocessen. Wadström (2004) sidan 18

Ett viljestyrt beteende är kontrollerbart och väljer individer att utföra ett sådant beteende är det för att generera nytta för individen i fråga. Är resultatet av beteendet värdefullt för individen förstärks motivationen att upprepa beteendet. Alla beteenden en individ fortsätter att använda består av minst en förstärkning (Wadström, 2004).

3.3.1 Positiv och negativ förstärkning

Generellt finns det inget förstärkande för alla individer utan vad som upplevs positivt skiljer sig åt mellan individer. Det är dock nämnvärt att vissa saker ändå verkar vara av det mer allmängiltiga slaget nämligen sociala förstärkningar som att få uppmärksamhet, beröm, tillhöra en grupp, närhet och dylikt. Även konkreta förstärkningar som mat för den hungrige och vatten för den törstige existerar. Utför en individ ett beteende på grund av en förstärkning behöver inte förstärkningen vara känd för individen. Individen utför inte beteendet medvetet på grund av en förstärkning utan automatiskt för att uppnå ett visst resultat. Även mutor kan få individer att utföra ett beteende men då enbart till följd av en belöning. Beteendet blir därmed inte upprepat om inte en ny muta förekommer. Avslutningsvis finns också negativ förstärkning som används för att undgå obehag. En individ kan använda sig av två strategier för att undvika obehag. En skolelev som till exempel inte kan sin läxa får skämmas inför klassen och för att undvika detta obehag väljer eleven att antingen vara förbered inför nästa läxförhör alternativt inte närvara vid nästa lektion. Leder beteendet till undvikande av obehag är det negativt förstärkt och motivationen samt benägenheten till fortsatt använt beteende ökar. Vad som är negativt förstärkt är individuellt och för att veta orsaken till beteendet och hitta en individs förstärkning måste således utgångspunkten för undersökningen utgå från individnivå. Upptäcks alla förstärkningar, vilka beteendet resulterar i, uppdragas en teoretisk möjlighet att påverka förstärkningarna och därmed beteendet (Wadström, 2004).

3.3.2 Förändring av barns beteende

Den positiva förstärkningsprincipen innebär att för att förbättra ett barns utförande av en särskild aktivitet är det av stor vikt att barnet får omedelbar belöning efter ett korrekt utfört beteende. Vad som kan förstärka ett barns beteende har i experiment visat sig variera mycket; godis, pengar, bra betyg, positiv uppmuntran, uppmärksamhet eller beundran är några exempel. En belöning för ett barn ses inte alltid som en belöning för ett annat barn utan kan istället uppfattas som en bestraffning. Ett barn som brukar få fem kronor anser att tio kronor är en belöning medan ett barn som brukar få tjugo kronor ser tio kronor som en bestraffning. Dessutom kan en belöning vara effektiv vid ett tillfälle men inte vid ett annat. Ju tidigare ett barns beteende uppmärksammas och förstärks desto tidigare lär sig barnet att uppföra sig på det sätt som föredras. Generellt sätt respekterar ett barn, precis som en vuxen, personer som av andra anses vara viktiga, har mycket kunskap och har behandlat barnet väl och kärleksfullt. Vem som förbättrar ett barns beteende kan vara av lika stor vikt som vilket sätt beteendet förändras på (Krumboltz, 1972). Till skillnad från Wadström (2004) anser Krumboltz (1972) det viktigt att poängtera att det vid belöning av ett positivt beteende inte är fråga om vare sig övertalning eller mutning. Meningen är inte att övertyga ett barn till ett visst beteende innan de själva insett att det är ett bra beteende. Då ett barn trugas får det uppmärksamhet för ett beteende de sedan vägrar att genomföra och därmed uppnås inte den positiva förstärkningsprincipen vilken innebär att barnet får beröm för vad det har presterat. Gradvisa förbättringar leder till att nya beteenden skapas hos barn. Enligt Krumboltz (1972) krävs det vidare successiv belöning för att lära ett barn bete sig på ett sätt som han eller hon sällan eller aldrig tidigare gjort. Den successiva belöningen leder fram till ett barns slutliga beteende (Krumboltz, 1972).

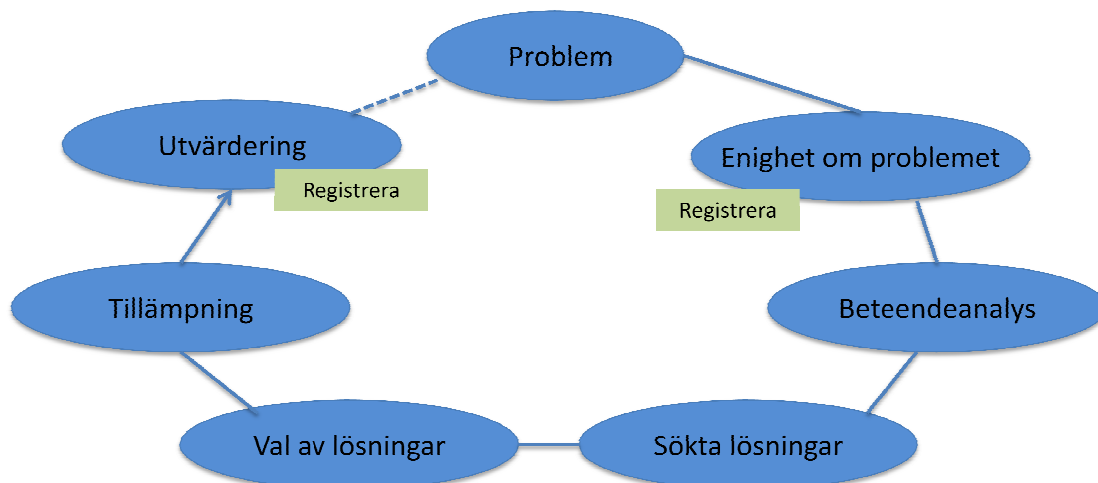
Genom att låta ett barn observera en prestigefull person som utför ett önskvärt beteende kan barnet lära sig att uppföra och bete sig på detta nya sätt. Då barnet ser en prestigefull person som en förebild vill de imitera dess attityder och beteende men även

eventuellt sättet de pratar på och hur de klär sig. Vem som anses vara en prestigefull person varierar, det kan exempelvis vara föräldrar, lärare, släktingar, vänner, kända personer eller för barnet främmande personer. Föräldrar är ofta ett barns första naturliga förebild eftersom de lever med barnet från födseln och förser det med mat och sovplats samt hjälper till att lösa problem och behandlar barnet kärleksfullt. Lärare uppmuntrar barn när de lyckas med något, tillhandahåller ny information och kunskap vilket leder till att en vänlig och uppmuntrande lärare är en prestigefull person för många barn. Vänner och syskon är också förebilder för barn, dock på ett annat sätt än föräldrar och lärare. Med sina vänner och syskon kan barn dela sina hemligheter och ställa upp för varandra. Dessutom påverkas barn av sina vänner och syskon då de vill utföra samma aktiviteter (Krumboltz, 1972).

För att lära ett barn att komma ihåg att agera vid en specifik tidpunkt kan barnet få en antydning om det korrekta beteendet innan handlandet förväntas, istället för att rätta barnet efter att det har agerat felaktigt. Antydning till barn om ett specifikt beteende skall inte förväxlas med att konstant ge barnet uppmaningar och bli "tjating", utan fungerar endast som en påminnelse för barnet. Dock skall antydningar användas så sällan som möjligt eftersom de flesta människor vill vara självständiga och kommer därmed att uppfatta andras antydningar som att de blir kontrollerade. När barnet lär sig ett nytt beteendemönster är det viktigt att antydningarna gradvis avtar eftersom det är viktigt att barnet själv inser vilket beteende som är eftersträvansvärt (Krumboltz, 1972).

3.3.3 Systematisk beteendepåverkan

Beteendeanalys är ett redskap för att identifiera de faktorer som får ett beteende att starta, vad som indikerar att beteendet är värdefullt för individen som utför det, vilken nytta individen har av beteendet samt orsakerna till varför individen utför det sökta beteendet. Även förståelse för hur beteendet lärts in, det vill säga de startande orsakerna, är betydelsefulla för att eventuellt kunna påverka ett beteende (Wadström, 2004).

Figur 3.2 Beteendeanalys. Wadström (2004) sidan 209

För att förändra ett beteende krävs inte enbart en beteendeanalys utan också ett systematiskt arbetssätt. En beteendeanalys (se figur 3.2) utgörs av en hypotes som med hjälp av ett systematiskt arbetssätt kan prövas. En förutsättning för undersökning av en hypotes är mätbarhet. Innan påbörjad analys skall det första villkoret vara uppfyllt, det

skall råda enighet om att ett beteende verkligen är ett *problem*. Skapas inte *enighet om problemet* kan en ändå korrekt analys sällan resultera i effektiva behandlingsinsatser eftersom oenighet orsakar inkonsekvens och därmed kan inte ett beteende förändras. Är samtliga överens och eniga om ett problembeteende samt vill arbeta för att förändra beteendet påbörjas en *beteendeanalys*. Beteendeanalysen är till för att förklara motivationen till problembeteendet i dess sammanhang. Till följd av beteendeanalysen uppkommer vanligtvis förslag på sökta *lösningar*. Alla möjliga förslag noteras utan att kritiskt granskas, vilket sker först när *val av lösning* skall implementeras. Vid val av lösning bör två kriterier vara uppfyllda. Det första kriteriet är att det bör tillgodose de inlärningspsykologiska kraven och skall alltså kunna tänkas få stopp på det oönskade beteendet. Det andra kriteriet är att åtgärderna bör kunna utföras och accepteras av samtliga berörda individer så att inte inkonsekvens uppstår. När val av lösning genomförts skall de beslutade lösningarna *tillämpas*. Det är en stor fördel om de individer som skall förändra ett beteende är medvetna om detta och förstår tanken bakom de beslutade åtgärder som tagits. Det är först vid tillämpning en upptäckt om eventuellt fel valda insatser kan uppmärksammas. Vidare är *utvärdering* viktigt, det bör ske genom mätning eller registrering, och visar om problemet kvarstår eller ej. Visar det sig att problemet kvarstår krävs omarbetning från utgångspunkten (Wadström, 2004).

3.4 Grupprocesser

En grupp behöver enligt Stensaasen och Sletta (1996) bestå av tre stycken kriterier vilka är:

1. Två eller flera personer. Vissa menar dock att tre är ett minimum.
2. Ömsesidig påverkan. Medlemmarna inom gruppen måste vara engagerade så att de ömsesidigt påverkar varandra för att betraktas som en social grupp.
3. Ömsesidigt beroende. Att medlemmarna är ömsesidigt beroende av varandra innebär att det en enskild medlem gör får betydelse även för de andra medlemmarna i gruppen.

Enligt kriterierna ovan utgörs en grupp inte av människor som står i samma kö utan de bildar istället en icke-social grupp. Människor som står i en gemensam kö befinner sig på samma ställe utan att ömsesidigt påverka varandra. En kategori av människor, till exempel svenskar, sägs därmed inte heller utgöra någon grupp. När människor går samman och bildar en grupp startar en process som är svår att förutse. Gruppens medlemmar blir tillsammans starkare än de enskilda individerna var för sig (Olofsson, 1996). Processen skapas även vid sammanföring av barn. För att förklara gruppens beteende används orden gruppdynamik och gruppkänsla (Lundqvist & Walch, 1995). Grupp-beteende medför både för- och nackdelar vilket innebär att gruppen kan skapa en gruppkänsla som inger trygghetskänsla hos den enskilde individen. Tillsammans med gruppen kan individen lätt känna sig osårbar i sådana situationer där den annars skulle vara väldigt utsatt. Tryggheten och tillhörigheten till gruppen kommer dock inte gratis, det gäller att inte avvika för mycket från de andra gruppmedlemmarna vad gäller kläder, intressen, tankar och smak (Olofsson, 1996).

Strukturen på grupper skiljer sig mellan pojkar och flickor, pojkar tenderar att umgås och leka i större grupper, till skillnad mot flickor som tenderar att umgås parvis. I grupper med enbart pojkar är kampen om ledarskap och hierarki central. Detta medför skillnader i grupper beroende på hur de är strukturerade; enbart flickor, enbart pojkar

eller om gruppen är en blandning av könen. I könsblandade grupper skapas tydliga undergrupper som skiljer de båda könen åt. Trots skillnaderna är vissa saker generella för grupper, till exempel hierarki, ledarskap och syndabocksmekanismer (Lundqvist & Walch, 1995). Gruppens medlemmar förväntar sig en bestämd rollfördelning, de skapar sig en gemensam föreställning om varandra och förväntar sig att någon bestämmer och att någon är den som ständigt bråkar. Den empatiska förmågan och barnens förmåga att visa medkänsla för varandra beror på hur långt deras objektrelationsutveckling har kommit. Det beror även på hur långt grupputvecklingen har kommit och hur trygga individerna känner sig inom gruppen. Barnets tilldelade roll baseras på individens personlighet och individen tenderar att bli tilldelad samma roll i alla grupper där den är delaktig. Detta beror dock på den nya gruppens behov, är barnets roll redan upptagen tilldelas barnet istället annan lämplig roll. Gruppen behöver struktur och rollfördelning för att fungera. För att bli tilldelad en roll testas barnen, under ett tidigt skede i gruppens utveckling, varandra. Avsikten med detta är att inta olika positioner, avgöra vem som blir ledare samt undvika positionen längst ned i hierarkin. Sökandet efter en plats och en hierarki kan översättas till sökandet efter trygghet. Det skapar trygghet åt den enskilde individen att inta eller inneha en position i en grupp. Tryggheten ligger främst i att individen känner igen sig och vet sin plats vilket är vaneskapande. Dock kan trygghet ha olika innebörd för olika barn och beror till stor del på del barns tidigare erfarenheter (Lundqvist & Walch, 1995).

Som tidigare nämnts kan det vara förödande för tryggheten att avvika från gruppen. Det räcker med att någon inom gruppen känner sig hotad och lyckas få de andra med sig för att situationer som mobbing skall uppstå. Mobbing kan uppstå inom barngrupper och handlar ofta om barns kläder. På grund av avvikande från den solidariska klädseln kan barnet bli placerad utanför gruppen till följd av misstyckande från gruppen alternativt tron om att gruppen inte duger åt barnet. Känner sig någon hotad av detta och får gruppen med sig kan det uppstå mobbingssituationer emot det utpekade barnet. Dessa situationer kan utspela sig i retlekar, utfrysning och utstötning. För att undvika detta kan barn utföra handlingar som de annars inte skulle utföra enbart för att få acceptans av gruppen (Olofsson, 1996).

3.5 Informationsprocessen

Enligt Ahrenfelt (2001) skapar kognition och emotion tillsammans människans tankemönster. Varje individs tankemönster styrs av den personligt upplevda verkligheten och bildar den beslutsgrund människan agerar utifrån. I teorin är kognition och emotion separerade men i praktiken bildar de en helhet. Kognition kan delas in i tre områden: lärande, kunskap och förståelse. *Lärande* är något alla individer har ett stort behov av och den humanistiska psykologin menar att ständigt lärande är en grundläggande del i det mänskliga varat. Människor som inte ständigt lär sig utvecklas inte. Ahrenfelt (2001) delar in *kunskap* i tre undergrupper: *vetskap*, *tyst kunskap* och *vardagskunskap*. *Vetskap* är den kunskap en individ kan läsa sig till och finns att tillgå i exempelvis böcker och tidskrifter. *Tyst kunskap* är den kunskap individer besitter men inte alltid är medvetna om. *Tyst kunskap* går inte att läsa sig till utan uppstår genom en kombination av teori och egen erfarenhet, för att lära sig cykla krävs praktisk övning, det är inte tillräckligt att läsa om det i teorin. Den kunskap individen samlat på sig genom livserfarenhet kallas *vardagskunskap*. Denna kunskap är av generell och allmänmännisklig karaktär och eftersom kunskapen härstammar från upplevelser har den en hög emotionell grad. Vardagskunskapen påverkas i stor utsträckning av en individs

uppväxt, barndomen styr en stor del av en vuxens perception, verklighetsbeskrivning och tankemönster. Vid problemlösning samverkar ofta de tre olika kunskapstyperna vilket medför att förståelsen ökar och individen därmed kan lösa nya typer av problem. Det tredje och sista området inom kognition är *förståelse* vilket är en tolkningsprocess där individen drar lärdom av sina upplevelser. Förståelsen startar i perceptionen, individens varseblivning, och kan vara såväl medveten som omedveten (Ahrenfelt 2001).

Emotion utgör den andra delen av människans tankemönster och kan delas in i tre delar: affekter, känslor och fysiologiska relationer. *Affekt* innebär inkommande stimuli, antingen behagliga eller obehagliga. De kan utlösas av exempelvis en speciell situation, ett minne eller en händelse. *Känslor* är upplevelsen av den inkommande informationen. Känslor som exempelvis glädje, ilska och sorg är emotionella upplevelser och har en mycket stark kroppslig förankring. De kroppsliga komponenterna i emotioner kallas för *fysiologiska reaktioner*. Varje process, både medveten och omedveten, som pågår i en individs psyke har alltid ett fysiologiskt uttryck. Exempel på en fysiologisk reaktion är då en individ vid rädsla tar till flykt (Ahrenfelt, 2001).

Varje individ uppfattar verkligheten utifrån sina sinnen, vilket kallas för *perception*. Inkommande information kallas för intryck eller stimuli vilka tolkas, bearbetas, värderas och lagras i minnet. Detta bildar grunden för individens verklighetsbeskrivning, dock är inte alla individers verklighetsbeskrivning likadan eftersom alla individer gör en personlig tolkning av den inkommande informationen där tidigare erfarenheter spelar in. Kognition och emotion kopplas till den inkommande informationen och perceptionen påverkas av ett flertal faktorer i ett komplicerat samspel. Vid *selektiv perception* väljer individen ut vissa intryck och stimuli framför andra (Ahrenfelt, 2001).

3.6 Sammanfattning av teori

Attityder kan definieras som en positiv eller negativ värdering av en person, en grupp, en sak, en idé, en handling etcetera, till exempel en positiv eller negativ attityd till lärare, klasskamrater eller maten i skolan. Attityderna visar sig i personers beteende men beteendet följer trots detta inte alltid attityderna i alla situationer utan kan frångås vid till exempel rädsla för att avvika från en grupps åsikter, tidsbrist, bekvämlighet och undvikande av att såra andra. I de fall människan frångår sina attityder och värderingar genom att rättfärdiga sitt beteende uppstår kognitiv dissonans. Beteende är ett mycket omfattande begrepp och innefattar alla de händelser levande individer upplever. Beteende kan skapas både genom en längre tids erfarenhet och genom enstaka tillfällen. Beteenden kan klassificeras i viljestyrda och icke viljestyrda beteenden. För att förändra ett barns beteende kan positiv förstärkning användas, vilket innebär att ett korrekt beteende uppmuntras eller belönas. För att utgöra en grupp krävs att två eller flera personer ömsesidigt påverkar varandra samt är ömsesidigt beroende av varandra. Grupper inger trygghetskänsla hos den enskilda individen, dock gäller det att inte avvika för mycket från gruppen vad gäller kläder, intressen och tankar. Kognition och emotion skapar varje individs tankemönster som styrs av den personligt upplevda verkligheten och bildar den beslutsgrund människan agerar utifrån.

De ovanstående teorierna, vilka behandlar attityder och beteende till varför individer beter sig på ett specifikt sätt, skapar en god förståelsegrund inför analyskapitlet.

Författarna väljer dock att lägga störst fokus på beteendeteorier om positiv och negativ förstärkning, informationsprocessen samt grupprocessen. Med dessa utvalda teorier i åtanke önskar författarna, med hjälp av teori och empiri, söka svar på elevers attityd till skolmatsalen och matsvinn, orsaker till deras beteende att slänga mat samt incitament till en attityd- och beteendeförändring.

KAPITEL 4

METOD

Kapitlet presenterar inledningsvis vilket vetenskapligt förhållningssätt som används i studien. Vidare följer en beskrivning av olika undersökningsansatser, kvalitativ och kvantitativ metod, primär- och sekundärdata, vilka urval som gjorts samt val av intervjuteknik. Därefter redogör författarna för studiens genomförande samt studiens validitet och reliabilitet. Avslutningsvis ges en sammanfattning av metodkapitlet.

4. Inledning till metod

Metodik är ett redskap som används för att organisera och tolka information, lösa ett problem och utveckla ny kunskap vilket leder till en bättre förståelse av samhället. Alla metoder håller dock inte samma kvalitet för olika forskningsmål. Om en metod skall kunna användas i ett vetenskapligt forskningsarbete krävs tre grundkrav: det måste finnas en överensstämmelse med den verklighet som undersöks, urval av information måste ske systematiskt och resultaten skall presenteras på ett sätt som möjliggör kontroll och granskning av hållbarheten (Holme & Solvang, 1997).

4.1 Vetenskapligt förhållningssätt

4.1.1 Positivism

Det finns två vetenskapliga förhållningssätt: positivism och hermeneutik. Inom *positivismen* tillämpas kvantitativa och statistiska analysmodeller och således intas en objektiv roll där forskaren agerar observatör. Detta i sin tur innebär att forskaren kan bytas ut utan att resultatet påverkas (Patel & Davidson, 2003). Forskaren ställer sig utanför sina värdepremisser och etiska värderingar för att söka sanningen och förklara hur verkligheten ter sig. Dock pångteras svårheten med att inta ett objektivt förhållningssätt. Forskaren eftersträvar att söka sanningen men är påverkad av sina egna värdepremisser och de förväntningar som existerar (Holme & Solvang, 1997). Positivismen kännetecknas av reduktionism vilket innebär att helheten i problemet kan

studeras utifrån att forskaren ser till delarna av problemet och studerar delarna var för sig (Patel & Davidson, 2003).

4.1.2 Hermeneutik

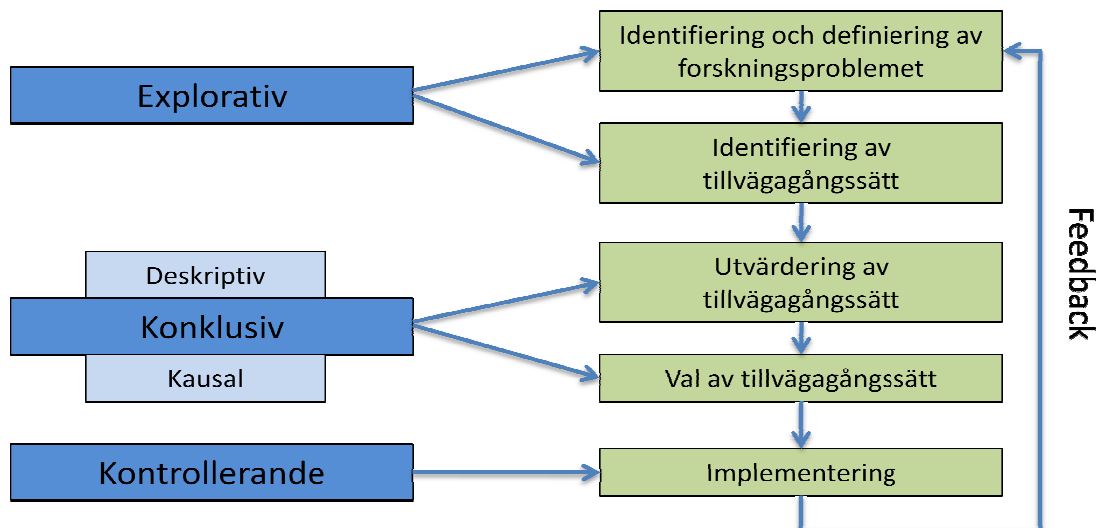
Hermeneutiken betyder enligt Patel och Davidson (2003) tolkningslära. Till skillnad från positivismen används inom hermeneutiken kvalitativa undersökningsmetoder där subjektivitet tillåts vilket resulterar i att tolkningen av resultatet sker utifrån tidigare erfarenhet och kunskap. Inom det hermeneutiska förhållningssättet utgör inte forskarens tidigare erfarenheter och kunskap ett hinder utan ses som en tillgång vid tolkning och förståelse för studieobjektet. Det hermeneutiska förhållningssättet försöker se helheten i forskningsproblemet med en holistisk uppfattning att helheten är större än summan av delarna. För att skapa en fullständig förståelse av problemet ställer forskaren helheten i relation till delarna och intar båda synvinklarna för att uppnå så hög grad av förståelse som möjligt (Patel & Davidson, 2003).

4.1.3 Val av vetenskapligt förhållningssätt

Studien kännetecknas av ett hermeneutiskt förhållningssätt då författarna vid val av teorier samt genom egna erfarenheter och kunskaper är subjektiva i frågeställningar och tolkning av resultat. Genom de personliga intervjuerna med elever som ligger till grund för studien finns det möjlighet att styra intervjuerna med hjälp av de frågor och följdfrågor som ställs. I motsats till intervjuerna möjliggör inte studiens enkätundersökning samma styrning vilket också genererar mindre påverkan från författarna. En viss påverkan på respondenterna förekommer dock genom de frågor som ställs i enkätundersökningen och de eventuella förklaringar som behövs av frågeställningarna. Sammanställningen av enkätundersökningen följer dock det positivistiska förhållningssättet eftersom forskaren är utbytbar utan att resultatet påverkas. Det hermeneutiska förhållningssättet ger författarna möjlighet att utvecklas under studiens gång, för varje intervju som genomförs erhålls nya infallsvinklar vilket påverkar efterföljande intervjuer. Vidare möjliggör ett hermeneutiskt förhållningssätt att den personliga kontakten med respondenterna ger mer utförliga och djupgående svar. På så sätt kan författarna få en större förståelse för vad respondenterna anser, till skillnad från enkätundersökningen där respondenterna enbart besvarar de specifika frågeställningar den utgörs av.

4.2 Undersökningsansats

Enligt Kinnear och Taylor (1996) finns det tre olika typer av undersökningsansatser; explorativ, konklusiv och kontrollerande ansats, vilka visas i figur 4.1. Den *explorativa* ansatsen söker så mycket information som möjligt på kort tid och ger en övergripande bild av forskningsproblemet. Den *konklusiva* ansatsen kan delas in i två undergrupper; deskriptiv respektive kausal undersökningsansats. Med hjälp av en *deskriptiv* ansats vill forskaren beskriva hur ett problemområde ser ut, antingen i nutid eller i dåtid. En *kausal* undersökningsansats används när forskaren vill förklara orsak-verkan-samband. Slutligen används en *kontrollerande* undersökningsansats när forskaren vill kontrollera om utfallet stämmer överens med vad som planerats, det vill säga hypotesen (Kinnear & Taylor, 1996).

Figur 4.1 Undersökningsansatser. Kinnear & Taylor (1996)

I föreliggande studie beskrivs hur den rådande situationen i svenska skolor ser ut vad gäller matsvinn i skolmatsalen. Dessutom undersöks hur elevers attityder och beteende ter sig gentemot att slänga mat i skolan. För att uppnå detta används primärdata i form av personliga intervjuer och en enkätundersökning med elever samt relevant sekundärdata. Vad gäller tidigare forskning inom området är den begränsad och berör endast skilda delar av det som studien ämnar undersöka. Ovanstående presenterad information leder till att en deskriptiv undersökningsansats mest fördelaktigt beskriver föreliggande studie.

4.3 Kvantitativ och kvalitativ metod

Kritik mot kvalitativa metoder förekommer i form av saknad av vetenskaplig trovärdighet (Lekvall & Wahlbin, 2001). Holme och Solvang (1997) hänvisar till Jick (1979) för att betona fördelar med en kombinerad kvantitativ och kvalitativ metod. Synliga fördelar med en kombinerad metod är bland annat förstärkning av metodens validitet då fler tillvägagångssätt med samma resultat påvisar att informationen är giltig. Skulle metoden istället leda till olika resultat är det en indikation på att nya tolkningar kan göras och nya tillvägagångssätt bör utvecklas. En kombinerad kvantitativ och kvalitativ metod hjälper till att ge en helhetsuppfattning samt en nyanserad bild. Samtidigt kan de båda metoderna kombineras för att pröva teoriers hållbarhet. Kvantitativ och kvalitativ metod kan även användas likvärdigt där exempelvis en kvalitativ undersökning kan föregå en kvantitativ undersökning och får då karaktär av en förundersökning. Det finns också exempel där en kvantitativ undersökning föregår en kvalitativ undersökning. Informationen från den kvantitativa undersökningen kan då användas på två sätt, dels kan den vara en förundersökning eller första delen av en undersökning och dels kan den ge en generell översikt för att kunna bistå med information om de faktorer den kvalitativa undersökningen bör inriktas på (Holme & Solvang, 1997).

4.3.1 Kvantitativ metod

Den *kvantitativa* metoden är strukturerad, formell och består av mätningar och kvantifiering med hjälp av statistiska analysmodeller (Backman, 2008). Utförandet sker med avstånd från informationskällan vilket är nödvändigt för att kunna genomföra

standardiserade analyser samt jämföra och pröva resultatets generaliserbarhet (Holme & Solvang, 1997). Kvantitativa metoder innefattar exempelvis enkät, experiment och test (Backman, 2008). Kvantitativa metoder har begränsningar i form av att tilltron till det kvantitativa tillvägagångssättet är stort. Det krävs en mer realistisk inställning till vad en kvantitativ metod kan resultera i och förstås inte dess svagheter leder det lätt till feltolkning av resultatet. Trots att den kvantitativa forskningsmetoden säger sig vara objektiv är forskningen inte det då forskaren själv har en förförståelse av den företeelse, vilken skall studeras. Samtidigt är forskningen subjektiv då forskaren inte kan vara värdeneutral och objektiv eftersom fördomar eller förutfattade meningar till viss del kommer spegla forskningen (Holme & Solvang, 1997).

4.3.2 Kvalitativ metod

Den *kvalitativa* metoden är tillämpningsbar främst för att skapa förståelse och inriktar sig inte på att kunna generalisera resultatet. Vidare bistår den kvalitativa metoden med en djupare förståelse av undersökningsproblemet där det är möjligt att beskriva helheten (Holme & Solvang, 1997). Till skillnad från den kvantitativa metoden kännetecknas den kvalitativa metoden av avsaknaden av siffror och tal till fördel för verbala formuleringar, uttryckt i skrift eller tal (Backman, 2008). Lekvall och Wahlbin (2001) anger att utmärkande drag för en kvalitativ undersökningsmetod är exempelvis att kvalitativa metoder ofta använder små urval samt att intervjuerna är lågstrukturerade för att skapa interaktion mellan den intervjuade och intervjuaren. Vid en kvalitativ metod förekommer också en större subjektiv påverkan från intervjuaren genom intervjun, såväl som vid tolkning av data samt vid analystillfället. Slutligen anses kvalitativa intervjuer ge lättillgänglig data i form av vardagsspråk vilken är förståelig för merparten utan utförd bearbetning av experter (Lekvall och Wahlbin, 2001).

4.3.3 Val av kvantitativ och kvalitativ metod

I studien använder sig författarna av både en kvantitativ och en kvalitativ metod för att validera resultatet. Den kvantitativa metoden utgörs av en enkätundersökning. Genom en enkätundersökning till elever kan en generell bild av deras attityd och beteende skapas om hur de uppfattar situationen att slänga mat i skolmatsalen. Vid en kvalitativ metod används ofta mindre urval och då författarna vill undersöka vilka incitament som kan förändra elevers attityd och beteende och därmed reducera matsvinn är det viktigt att få en djup förståelse för elevers attityd och beteende. Därmed utförs personliga intervjuer med ett antal elever. De kvalitativa intervjuerna ger författarna möjlighet att skapa interaktion med de intervjuade eleverna. Intervjufrågorna är inte lika specificerade som i enkätundersökningen för att genom ett fåtal övergripande frågor rama in intervjuområdet. Detta möjliggör en dialog med de intervjuade eleverna. Vidare anser författarna att de personliga intervjuerna är ett bra komplement till enkätundersökningen för att validera de resultat som framkommer. Detta eftersom de personliga intervjuerna hjälper författarna att få en förståelse för varför eleverna har en specifik uppfattning medan enkätundersökningen redogör för elevers generella uppfattning.

4.4 Datainsamling

4.4.1 Primärdata

Primärdata är information vilken samlas in från ursprungligskällan, genom exempelvis intervju, observation eller enkätundersökning (Lekvall & Wahlbin, 2001). Vid information i form av primärdata är det viktigt att ta reda på vilket avstånd källan har till det den berättar då det är avgörande för hur källan i fortsättningen kan användas. Avsikten är att senare kunna utvärdera vilka existerande relationer som finns mellan situationen som undersöks och primärkällan. Inga absoluta slutsatser kan dras utifrån detta men de slutsatser som dras kan bli mer eller mindre sannolika. För att bestämma källans användbarhet måste dess trovärdighet avgöras. Detta kan göras genom att undersöka om flera oberoende källor delger samma information, är så fallet ökar källans trovärdighet. Användbarheten kan även bestämmas utifrån källan själv, genom att undersöka säkerheten i källans innehåll, förmåga att förstå och återge det källan beskriver samt källans subjektiva perspektiv (Holme & Solvang, 1997).

4.4.2 Sekundärdata

Data som sedan tidigare finns insamlad, sammanställd och publicerad av andra forskare kallas istället för *sekundärdata* och återfinns i böcker, vetenskapliga artiklar, tidningsartiklar etcetera (Lekvall & Wahlbin, 2001). Sekundärkällor har således hämtat information från primärkällor och är beroende av dem. Det syfte sekundärkällans information presenterats för är sannolikt inte samma som det syfte vilket nu ämnas undersökas, varpå informationens relevans bör ifrågasättas (Holme & Solvang, 1997).

4.4.3 Val av primär- och sekundärdata

Författarna använder sig i studien av sekundärdata i form av vetenskapliga artiklar, facklitteratur, dagspress och rapporter, vilka bidrar till en djupare förståelse för ämnesproblematiken samt hjälper till att redogöra för problematiken om elevers attityder och beteende till varför de slänger mat i skolan. Facklitteratur används främst till redogörelse för relevanta teorier inom attityd- och beteendeförändring hos barn men även för att beskriva problemområdet. Då specificerad sekundärdata inte finns tillgänglig i tillräckligt stor utsträckning för att skapa en förståelse för elevers attityder och beteende samt besvara syftets underliggande frågeställningar, används primärdata i form av en enkätundersökning samt personliga intervjuer med elever. På så vis förlitar sig författarna både på primär- och sekundärdata för att besvara syftets underliggande frågeställningar. Fokus i studiens primärdata ligger på elevers attityder och beteende att slänga mat i skolmatsalen samt genom vilka incitament en attityd- och beteendeförändring kan uppstå.

4.5 Urval

Det finns två övergripande urvalsmetoder, vilka är sannolikhetsurval och icke-sannolikhetsurval. Skillnaden mellan de två metoderna är att vid ett *sannolikhetsurval* finns möjlighet att kvantitativt beräkna risken av inferensfel av olika storlek. Vid ett *icke-sannolikhetsurval* måste forskaren istället göra mer intuitiva och kvalitativa bedömningar av felrisker (Lekvall och Wahlbin, 2001). Undergrupper till sannolikhetsurval är exempelvis obundet slumpmässigt urval, stratifierat urval och klusterurval. *Obundet slumpmässigt urval* innebär att alla individer i populationen har lika stor chans att bli utvalda att delta. Vid ett *stratifierat urval* delas populationen in i strata efter

exempelvis ålder eller kön, vilket innebär att alla individer hamnar i sina egna strata och därefter görs ett slumpmässigt urval inom respektive strata. I ett *klusterurval* delas populationen in i ett antal kluster exempelvis efter postnummer och därefter väljs ett antal kluster ut för undersökningen (Holme & Solvang, 1997). Icke-sannolikhetsurval har också ett antal undergrupper vilka är exempelvis bedömningsurval, bekvämlighetsurval och självurval. I ett *bedömningsurval* väljer forskaren ut de respondenter som de anser mest lämpade att medverka i undersökningen. *Bekvämlighetsurval* används när ett slumpmässigt urval egentligen borde användas men på grund av brist på tid och ekonomiska resurser eller praktiska restriktioner görs ett bekvämlighetsurval vilket innefattar exempelvis ”på stan undersökningar” (Lekvall & Wahlbin, 2001). Slutligen får respondenterna vid *självurval* vid eget intresse välja att delta i undersökningen, dock bör forskaren vara misstänksam mot att de som själva anmäler sig systematiskt kan avvika från populationen (Holme & Solvang, 1997).

I de personliga intervjuerna använder sig författarna av ett stratifierat urval. Anledningen till att ett stratifierat urval används är att det möjliggör en analys utifrån ett köns- och åldersperspektiv. För att uppnå en jämn könsfördelning väljs elever slumpmässigt ut i varje årskurs till dess att två elever av ena könet och en elev av andra könet finns representerad i varje årskurs och könsfördelningen totalt sett bli så nära femtio procent som möjligt. Författarna anser att det är viktigt att alla årskurser finns representerade i undersökningen eftersom elever i olika åldrar har olika erfarenhet och kunskap. Därmed inkluderas hela grundskolan vilket är positivt på grund av två faktorer. För det första tror författarna att det är av stor vikt att skapa positiva attityder och beteende till maten i skolan i tidig ålder, men det är även viktigt att äldre elever blir mer medvetna och delaktiga då de kan ha en positiv inverkan på yngre elever. För det andra medför intervjuer med både yngre och äldre elever ett bredare åldersspann och berikar därmed författarna med mer information vilket möjliggör en djupare och mer rättvis analys. Skulle istället ett obundet slumpmässigt urval genomföras finns det risk för att inte alla åldersgrupper på skolan representeras. Vid ett klusterurval representeras enbart vissa klasser och därmed årskurser vilket inte ligger i linje med författarnas önskemål. Urvalet av respondenter till enkätundersökningen görs genom ett bedömningsurval. Då undersökningens målgrupp består av grundskoleelever utför författarna undersökningen på en skola.

4.5.1 Bortfall

Bortfall i undersökningar kan uppstå på grund av flera anledningar och kan hänföras till tre kategorier: personen är ej anträffbar, personen vägrar att svara/delta, annan anledning till att personen inte kan delta. Problemet med bortfall är att det inte går att avgöra vilken kunskap eller vilka åsikter bortfallet har och om det skulle ha haft inverkan på resultatet av undersökningen. Således riskerar undersökningen att bli snedvriden (Dahmström, 2005). I föreliggande studie kan bortfall uppstå i den kvalitativa undersökningen såväl som i den kvantitativa undersökningen. Bortfall i den kvalitativa undersökningen hanteras genom att en ny intervjuperson slumpmässigt väljs ut och används istället. Aspekten av bortfallet blir att den först valda elevens åsikter inte framkommer. Detta är dock inte avsikten med undersökningen utan intervjupersonens uppgift är att gemensamt med de två andra representera en årskurs åsikter. I den kvantitativa undersökningen anser författarna att ett eventuellt bortfall inte utgör en så stor del att det snedvrider resultatet. Detta på grund av att bortfall endast uppstår om en person är sjuk eller av annan anledning inte befinner sig i skolan. På grund av exempelvis skolplikt anses denna del av populationen endast utgöra ett fåtal elever.

4.6 Intervjuteknik

4.6.1 Enkätundersökning

Vid genomförandet av enkätundersökningen är det viktigt att motivera respondenterna att svara på frågorna på ett sanningsenligt sätt. Varje bidrag ger möjlighet till en högre grad av generaliserbarhet och eftersom eleverna på skolan representerar en begränsad urvalsgrupp, elever, är deras medverkan avgörande för studiens resultat. Det är dessutom viktigt att förmedla hur enkätundersökningen används, om respondenterna är anonyma och om svaren är konfidentiella (Patel & Davidson, 2003). Studiens enkätundersökning är anonym då personuppgifter inte uppges. Elevernas ålder och kön är dock faktorer som undersöks eftersom de variablerna är intressanta för analysen. Enkätundersökningen inleds med mjuka, lättbesvarade frågor såsom kön och årskurs för att undvika en för hög svårighetsgrad vilket kan resultera i att respondenterna väljer att inte delta. När respondenterna besvarar enkätundersökningen bistår författarna med hjälp ifall respondenterna inte förstår frågorna och behöver få dem förklarade.

4.6.2 Personliga intervjuer

I de personliga intervjuerna väljer författarna att använda sig av ett fåtal frågor med låg grad av standardisering där följdfrågor uppkommer under intervjuens gång. Frågorna ställs i ostrukturerad form vilket innebär att de är fria för intervjupersonerna att tolka (Lantz, 2007). Då författarna söker svaret på varför elever slänger mat i skolan är det viktigt att eleverna tillåts tala fritt om sina egna attityder och beteende, intervjuerna är därmed öppna och utförs som ett samtal med intervjupersonerna. För att intervjupersonerna inte skall känna sig utsatta är det viktigt att intervjuerna inleds på ett sätt som får intervjupersonerna att känna sig avslappnade och bekväma. I slutet av varje intervju tillåts intervjupersonerna tillägga information de anser är av intresse, viktigt att poängtera samt om de anser att något inte framkommit tillräckligt tydligt under intervjun (Lantz, 2007). De intervjuade eleverna går i årskurs tre till nio och befinner sig därmed i åldrarna åtta till sexton år vilket författarna har i åtanke vid val av språkbruk och framtoning. Författarna måste förhålla sig till eleverna på olika sätt beroende på om intervjupersonen tillhör de yngre eller de äldre åldrarna. Studiens personliga intervjuer presenteras anonymt då författarna vet vilka de intervjuat men namn inte utlämnas i det skriftliga materialet. Vid intervjuerna är det viktigt att inte på något sätt ta ställning till det intervjupersonen säger eller visar sina egna åsikter genom kroppsspråk, gester och mimik (Lantz, 2007).

4.7 Studiens genomförande

I studiens inledande skede diskuterades möjliga frågeställningar och angreppssätt till hur elever i den svenska skolan kan bidra till reducerat matsvinn. Resultatet av denna diskussion förde med sig ett behov av att undersöka elevers attityder och orsaker till deras beteende för att vidare kunna undersöka betydelsefulla faktorer för att veta vilka incitament som kan resultera i en förändring. Därefter kunde ett syfte och underliggande frågeställningar utvecklas. För att placera problematiken kring matsvinn i ett större perspektiv samlade författarna in relevant sekundärdata från vetenskapliga artiklar, facklitteratur, dagspress och rapporter. På så sätt kunde författarna få en överblick av problematiken med att elever slänger mat i skolan men även vad matsvinnet har för påverkan på världen i stort. För att få en djupare förståelse ville författarna dock inte enbart förlita sig på sekundärdata utan var även intresserade av att få elevers perspektiv

genom insamling av primärdata i form av en enkätundersökning och personliga intervjuer.

Författarna har i studien utgått från studieobjektet Guldhedsskolan. För att få insikt i hur personalen på Guldhedsskolan arbetar i skolmatsalen samt vad de har för uppsatta riktlinjer har författarna genomfört en personlig intervju med Gunilla Williander, miljöombud på Guldhedsskolan och en intervju via e-mail med Linda Svensson, miljösamordnare på Göteborgs Stad Centrum. De två genomförda intervjuerna bidrog till en förståelse för hur personalen arbetar och vilka existerande mål personalen och kommunen arbetar mot. Intervjuerna var även till hjälp under utformning av enkätundersökningen och de personliga intervjuerna med eleverna, då författarna fick klarhet i hur den dagliga verksamheten i skolmatsalen ser ut.

Vid genomförande av enkätundersökningen och de personliga intervjuerna uppkom oplanerade tillfällen till samtal med lärare och personalen i skolmatsalen. Då eleverna fyllde i enkätundersökningen gavs möjlighet att diskutera med lärarna. Under de dagar undersökningarna genomfördes på Guldhedsskolan blev författarna också inbjudna på frukost och fick därmed möjlighet att under spontana förhållanden samtala med personalen i skolmatsalen. På så sätt fick författarna deras uppfattning om problemet med matsvinn och hur situationen i matsalen ser ut.

4.7.1 Enkätundersökningens frågeställningar

Enkätundersökningen delades in i fem stycken övergripande områden: kunskap, attityd, beteende, gruppsyck samt förslag på hur matsvinn kan reduceras (se bilaga2). Enkätundersökningen bestod inledningsvis av tre stycken kunskapsfrågor för att ta reda på elevernas kunskap om korrelationen mellan matsvinn och negativ påverkan på fattigdom, natur och skolans ekonomi. Valet av dessa inledande frågor bygger på att författarna tror sig få ett ärligare svar om elevernas kunskap om frågorna ställs innan påverkan från resterande frågor om attityd och beteende besvaras. Därefter följde den fjärde frågan vilken behandlade hur ofta eleverna slänger mat hemma, detta för att få en uppfattning om hur vanligt det är att mat slängs i hemmet och i vilken utsträckning den slängs. Den femte frågan tog reda på elevernas inställning till skolmatsalen, och den sjätte frågan behandlade hur mycket mat de slänger i skolmatsalen. Den fjärde och sjätte frågan togs med för att se eventuella beteendeskilnader i hemmet i förhållande till skolan. Den sjunde frågan behandlade huruvida eleverna tror sig slänga mer eller mindre mat än sina kamrater, detta för att få en uppfattning om vad de tror om sig själva i förhållande till andra. Den åttonde och nionde frågan togs med för att ta reda på vad elever tänker när de slänger mat samt om de känner dåligt samvete. Författarna ville med dessa två frågor se om de är emotionellt påverkade av att slänga mat. Tionde och elfte frågan behandlade huruvida eleverna påverkas av sina kamrater vid val av maträtt samt när de väljer att gå från bordet. Detta för att se hur mycket ett eventuellt gruppsyck påverkar hur situationen i skolmatsalen ser ut. Avslutningsvis ställdes en fritextfråga där eleverna kunde ge förslag på vad som skulle kunna få dem att aldrig slänga mat i skolmatsalen. Fritextfrågan fann författarna intressant på grund av att de ville veta specifikt vad eleverna själva tycker skulle kunna förbättras.

4.7.2 Genomförande av enkätundersökningen

Efter utformandet av enkäten genomfördes en pilotstudie på grundskolan Montessoriskolan Centrum, för att få en övergripande bild av elevers förståelse och tolkning av frågeställningarna samt hur väl årskurs tre i förhållande till års nio hade

förmåga att besvara frågorna. Därefter genomfördes ett fåtal ändringar av både struktur och ordval innan utförandet av enkäten på Guldhedsskolan ägde rum. Vid utförandet hade författarna fått tillgång till de 19 stycken klassernas scheman och kunde därmed planera ett eget schema att följa för att smidigt genomföra de 324 enkäterna. Enkätundersökningen genomfördes under elevers lektionstid för att minimera tidsåtgången och försäkra sig om att alla klasser blev representerade. Under genomförandet av enkätundersökningen märktes en stor skillnad i elevers inställning till enkäten. I de yngre klasserna uppmärksammades enkäten på ett helt annat sätt än i de äldre klasserna. I de yngre klasserna fick författarna intrycket av att eleverna tyckte det var roligt att delta och att de tog enkäten på stort allvar. I de äldre klasserna var inställningen hos ett fåtal elever sämre vilket i värsta fall resulterade i missvisande svar. Detta insåg författarna då de upptäckte att två elever kryssade i fel årskurs och kön, till följd av detta kan även resterande frågor ha besvarats felaktigt. Dessvärre är det inget som har varit möjligt att kontrollera. Dock hade ytterligare information om varför enkätundersökningen är viktig att besvara kunnat medföra att eleverna hade svarat mer sanningsenligt. För att helt undvika problemet kan en observationsstudie ha varit en möjlig åtgärd. Eftersom författarna inte upptäckte att en observationsstudie hade varit lämplig förrän enkätundersökningen genomförts fanns inte möjlighet och tid att komplettera med ytterligare en undersökningsmetod.

4.7.3 Genomförande av personliga intervjuer

Innan de personliga intervjuerna genomfördes sammanställdes enkätundersökningens empiriska material. Detta för att se eventuella utmärkande svar vilka i så fall kunde behandlas vidare vid intervjutillfällena. Det planerades 21 stycken anonyma personliga intervjuer med tre stycken elever från varje årskurs med en eftersträvd jämn könsfördelning. Intervjuerna var anonyma till den grad att författarna endast var intresserade av årskurs och kön. Vid urval av eleverna använde författarna numrerade klasslistor och slumpade fram tre elever från varje årskurs, vilka representerade de senare intervjuade eleverna. För att skapa jämn fördelning mellan könen slumpades tre elever fram till dess att två elever av ena könet och en elev av andra könet fanns representerad från varje årskurs.

Författarna genomförde tre intervjuer åt gången då de intervjuade varsin elev. Intervjuerna genomfördes i form av ett samtal och tog i genomsnitt 15 till 20 minuter. Vidare behandlade intervjuerna fem större områden, vilka följer enkätundersökningens övergripande områden; kunskap, attityd, beteende, gruppsyck samt förslag på hur matsvinn kan reduceras (se bilaga 3). Det fanns inga specifika frågor utan samtalet löpte fritt kring de fem områdena. Under det sista området, förslag på hur matsvinn kan reduceras, fick eleverna själva ge förslag på vad de tror kan få elever att slänga mindre mat. Därefter presenterade författarna ett flertal egna förslag eleverna fick diskutera och ta ställning till (se bilaga 3). Intervjuerna genomfördes i en avskild lugn miljö för att utesluta störande moment, dock fanns inte tre separata rum tillgängliga vilket ledde till att de tre intervjuer som utfördes samma tid också genomfördes i samma rum. Då rummet var förhållandevis stort med olika soffgrupper och rumsavdelningar bör inte eleverna ha påverkats nämnvärt av varandra då prat inte kunde höras, utan endast omgivande sorl.

4.7.4 Studiens bortfall

Författarna ämnade att med enkätundersökningen täcka in hela populationen, alltså alla 426 elever på Guldhedsskolan. Vid genomförandet uppstod dock ett bortfall (se figur 4.2) på 102 elever, 24 procent av den totala populationen, detta till följd av att dessa elever inte var närvarande under den dag undersökningen genomfördes. Av dessa elever var 36 stycken frånvarande från olika klasser och de resterande 66 elever var frånvarande från årskurs åtta på grund av praktik. Bortfallet på 24 procent anser författarna inte påverkar resultatet nämnvärt. Detta på grund av att eleverna som besvarade enkätundersökningen representerade sex av de sju årskurserna på Guldhedsskolan och utgör på så vis ett brett åldersspann.

	Antal	Urval	Besvarade	Bortfall
Enkätundersökning	426	426	324	102
Personliga intervjuer	426	21	18	3

Figur 4.2 Sammanställning av enkät- och intervjudeltagande

Av de 21 inbokade personliga intervjuerna genomfördes endast 18 stycken då årskurs sju inte infann sig på plats och visade sig frånvara den dagen. På grund av tidsbrist kunde inte ett nytt intervjutillfälle, vilket passade båda parterna, bokas in. Bortfallet på tre elever anser författarna inte vara betydande då det vid utförandet framkom att elevernas svar var av samma karaktär och ytterligare intervjuer inte skulle tillföra nytt material utan endast bekräfta den redan insamlade informationen.

4.8 Validitet och reliabilitet

Mätfel kan uppstå genom ofullkomligheter i mätmetoden och kan utgöras av validitet och reliabilitet. *Validitet* beskriver den giltighet en undersökning har, det vill säga att en undersökning mäter det den avser att mäta. Tillförlitligheten i en undersökning kallas för *reliabilitet* och beskriver huruvida mätmetoden motstår inflytande under undersökningssituationen, vilket innebär att om samma undersökning genomförs ett flertal gånger skall utfallet inte skilja sig åt nämnvärt (Lekvall & Wahlbin, 2001). Författarna anser att reliabiliteten i både den kvalitativa och den kvantitativa undersökningen, trots bortfallet, är hög. Vad gäller undersökningarna med eleverna genomförs dessa under skoltid och därmed under kontrollerade former, vilket resulterar i att de kan fokusera på enkäten eller intervjun utan att behöva känna stress. Författarna anser även att validiteten är hög eftersom frågeställningarna är genomarbetade och utformade för att passa målgruppen. Skulle oklarheter uppkomma finns författarna tillgängliga under enkätundersökningens genomförande för att förtydliga frågeställningarna. Författarnas avsikt är dock inte att på något sätt påverka vilket svar eleverna ger utan enbart att förklara frågeställningarna och på vis påverkas reliabiliteten i undersökningen i så liten grad som möjligt. Vid intervjuerna vill författarna i så liten utsträckning som möjligt påverka eleverna i deras ställningstagande, dock inser författarna att deras åsikter oavsiktligt kan lysa igenom på grund av styrning av intervjusamtalen.

Eftersom undersökningen utförs på en grundskola är det endast den utvalda målgruppen som medverkar och det finns ingen risk att någon som inte tillhör målgruppen besvarar

enkätundersökningen. För att eliminera feltolkningar och missförstånd i enkätundersökningen genomförs en pilotstudie vilken testar validiteten och hjälper på så sätt författarna att stärka enkätundersökningens giltighet. I enkätundersökningen medverkar 324 elever i årskurs tre till nio och vid de personliga intervjuerna medverkar 18 av dessa elever vilket resulterar i att de medverkar dubbelt. Ordningföljden av undersökningarna kan därmed påverka utfallet. En diskussion om matsvinn kan uppkomma bland eleverna efter att enkätundersökningen genomförts och påverka de elever som senare deltar i de personliga intervjuerna. Författarna anser att de 18 intervjuerna, vilka är jämt fördelade över årskurserna med tre elever i varje, är representativa och därmed generaliserbara för hela målgruppen. Urvalet med tre elever i varje årskurs ger författarna möjlighet att utläsa variationer mellan kön och årskurs. Vidare anser författarna att enkätundersökningens omfattning av 324 elever resulterar i ett representativt och generaliserbart resultat för Guldhedsskolan. Studien är dock inte generaliserbar för skolor i Sverige men utgör en bra grund för vidare studier.

4.9 Sammanfattning av metod

Metodik är ett verktyg som används för att tolka och organisera information samt lösa problem och utveckla ny kunskap. Författarna har i studien antagit ett hermeneutiskt förhållningssätt då de är subjektiva i frågeställningar och tolkning av resultat. Dock intar författarna vid sammanställningen av enkätundersökningen ett positivistiskt förhållningssätt eftersom resultatet blir det samma oberoende av vem som sammanställer den. Då en beskrivning av verkligheten ges används en deskriptiv undersökningsansats och författarna använder sig därmed av relevant sekundärdata i form av vetenskapliga artiklar, facklitteratur, dagspress och rapporter samt primärdata i form av kvalitativa intervjuer för att få djup i undersökningen samt en kvantitativ enkätundersökning för bredd och generaliserbarhet. Vid de kvalitativa intervjuerna använder sig författarna av ett stratifierat urval vilket möjliggör en analys utifrån ett köns- och åldersperspektiv. Författarna väljer att genomföra intervjuer med tre elever i varje årskurs, vilket resulterar i 18 stycken personliga intervjuer. I den kvantitativa undersökningen väljer författarna att utföra en enkätundersökning med 324 elever. Författarna anser att studien har både hög validitet och reliabilitet.

KAPITEL 5

EMPIRI

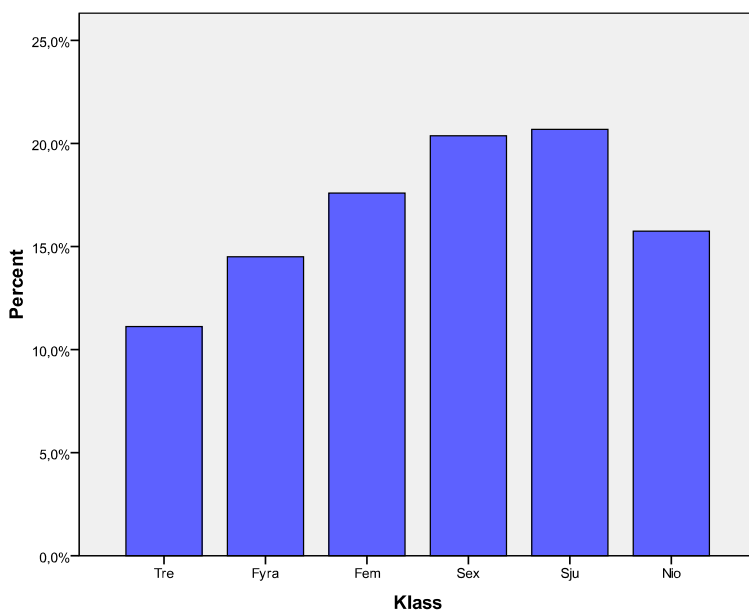
Kapitlet redovisar studiens empiriska undersökningar bestående av en enkätundersökning och personliga intervjuer. De båda empiriska undersökningarna behandlar områdena kunskap, attityder, beteenden, gruppsyck samt förslag på hur matsvinn kan reduceras. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av studiens empiri.

5. Inledning till studiens empiri

I studiens empiriska material redovisas enkätundersökningen samt de personligt genomförda intervjuerna med elever på Guldhedsskolan. Frågorna i enkätundersökningen behandlar områdena kunskap, attityd, beteende, gruppsyck samt förslag på hur matsvinn kan reduceras. De första elva frågorna är kryssfrågor där eleverna på en femgradig skala får ange vilket alternativ som bäst stämmer överens med deras uppfattning. Den sista frågan i enkätundersökningen utgörs av en fritextfråga där eleverna själva får skriva vad som skulle kunna få dem att aldrig slänga mat i skolmatsalen. De personliga intervjuerna är, precis som enkätundersökningen, uppdelade i frågor som rör kunskap, attityd och beteende. För en mer utförlig redovisning av enkätundersökningens frågor och sammanställning se bilaga 2 och 4.

5.1 Enkätundersökningens empiriska material

Totalt deltog 324 elever i enkätundersökningen. Det föll sig som så att det var 50 procent pojkar och 50 procent flickor. I Figur 5.1 går att utläsa att årskurs sex och sju hade flest deltagande elever med ungefär 20 procent vardera av det totala antalet. Årskurs tre hade minst antal representanter med endast elva procent. Årskurs åtta deltog inte i enkätundersökningen.

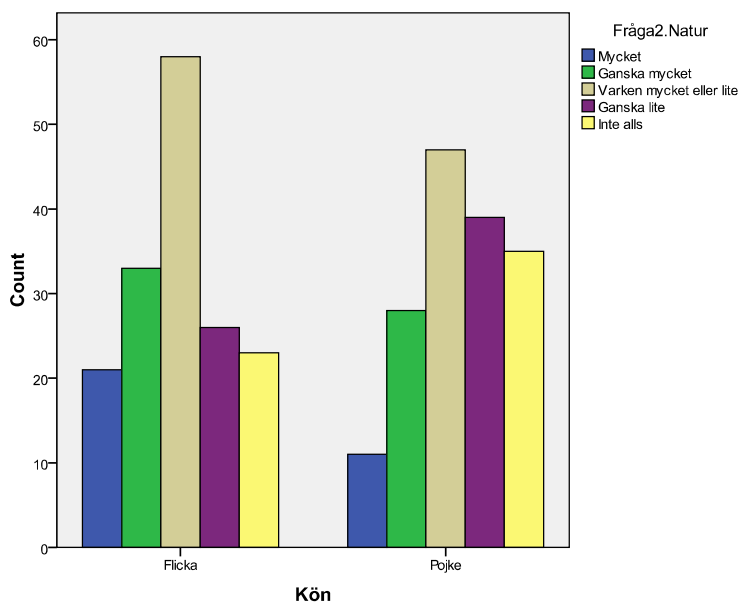

Figur 5.1 Procentuell fördelning av elever mellan årskurser.

5.1.1 Elevers kunskap om matsvinn

Vad gäller påverkan på fattigdom då mat slängs svarar nästan 32 procent av eleverna att det påverkar varken mycket eller lite. Vid en jämförelse mellan könen visar enkätundersökningen att fler flickor tror att fattigdomen påverkas mycket medan fler pojkar tror att fattigdomen inte påverkas alls då mat slängs. Vad gäller skillnaden mellan årskurser kan utläsas att den högsta andelen elever vilka tror att fattigdomen påverkas av att mat slängs går i årskurs sex, medan årskurs nio istället har högst andel elever vilka inte tror att fattigdomen påverkas alls. Den andra kunskapsfrågan berör hur mycket eleverna tror att naturen påverkas om mat slängs. Svaret på denna fråga skiljer sig inte nämnvärt från frågan om fattigdomens påverkan. Även när det gäller påverkan på naturen tror flest elever att naturen påverkas varken mycket eller lite. I Figur 5.2 visas fördelningen av svarsalternativen mellan könen och i figuren kan utläsas att fler flickor än pojkar tror att naturen påverkas mycket eller ganska mycket.

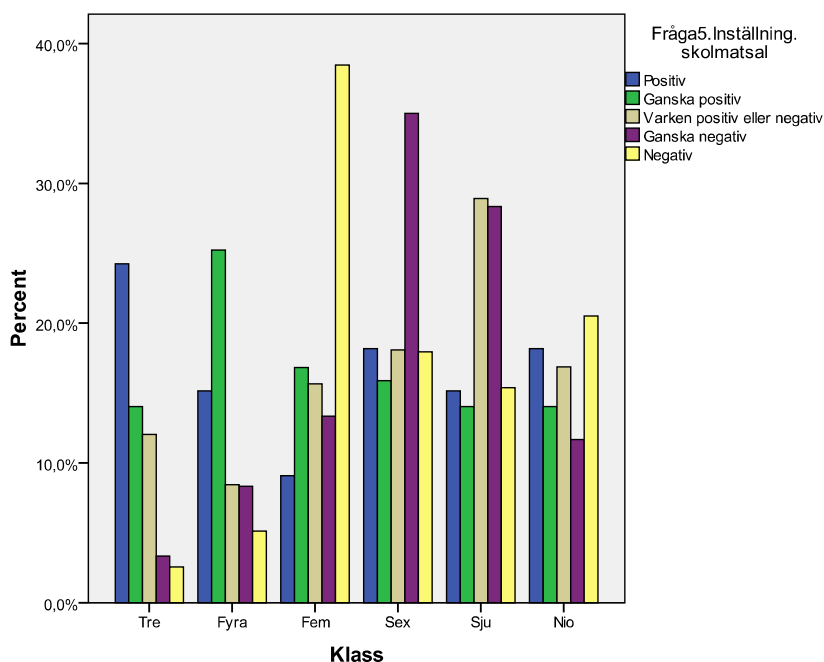
Vidare visar undersökningen att årskurs tre är den årskurs där flest elever, 23,5 procent, antar att naturen påverkas mycket av att mat i skolmatsalen slängs. Den sista frågan som berör kunskap behandlar i hur stor utsträckning eleverna tror att skolans ekonomi påverkas då mat i skolmatsalen slängs. Enkätundersökningen visar att flest elever tror att skolans ekonomi påverkas ganska mycket om mat i skolmatsalen slängs. Därefter följer svarsalternativen varken mycket eller lite påverkan samt mycket påverkan. Det svarsalternativ minst andel elever svarar är att ekonomin inte alls påverkas av att mat i skolmatsalen slängs. Vad gäller skillnaden mellan olika årskurser visar det sig att de årskurser där störst andel elever tror att ekonomin påverkas mycket eller ganska mycket är årskurs tre, fyra och sju. Den årskurs där störst andel elever tror att ekonomin påverkas lite eller ingenting alls är årskurs nio, följt av årskurs fem och sex.

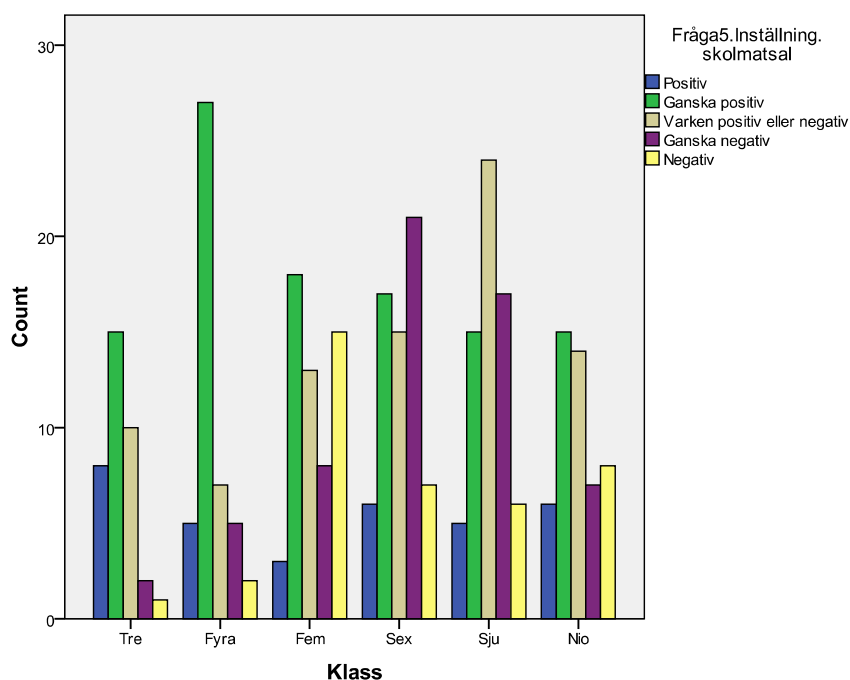
Figur 5.1 Elevernas svar på om de tror att naturen påverkas då mat slängs

5.1.2 Attityder

Elevernas inställning till skolmatsalen visar att 33 procent av eleverna är ganska positivt inställda till skolmatsalen. Vidare visar enkätundersökningen att fler elever har en negativ än en positiv inställning till skolmatsalen. I Figur 5.3 kan utläsas att procentuellt sätt går mest negativa elever i årskurs fem medan mest positiva elever går i årskurs tre. Figur 5.4 visar istället antalet elever i varje årskurs inställning till skolmatsalen. Sett till antalet elever visas att fyra årskurser, trean, fyran, femman och nian, generellt har en ganska positiv inställning, medan eleverna i årskurs sex generellt har en ganska negativ inställning samt att sjuorna till störst del har varken positiv eller negativ inställning till skolmatsalen.

Figur 5.3 Inställning till skolmatsalen procentuellt fördelat över årskurs

Figur 5.4 Inställning till skolmatsalen, antal elever, fördelat över årskurs

På frågan om vad eleverna tänker när de slänger mat svarade en majoritet på 52,8 procent att de inte tycker att maten är god. Därefter följer alternativen tog för mycket mat samt att de inte bryr sig om ifall de slänger mat i skolmatsalen. En minoritet av eleverna svarade att det inte är bra samt att det inte är deras mat. De elever vilka valt ett annat alternativ än de valbara har angett tankar som exempelvis:

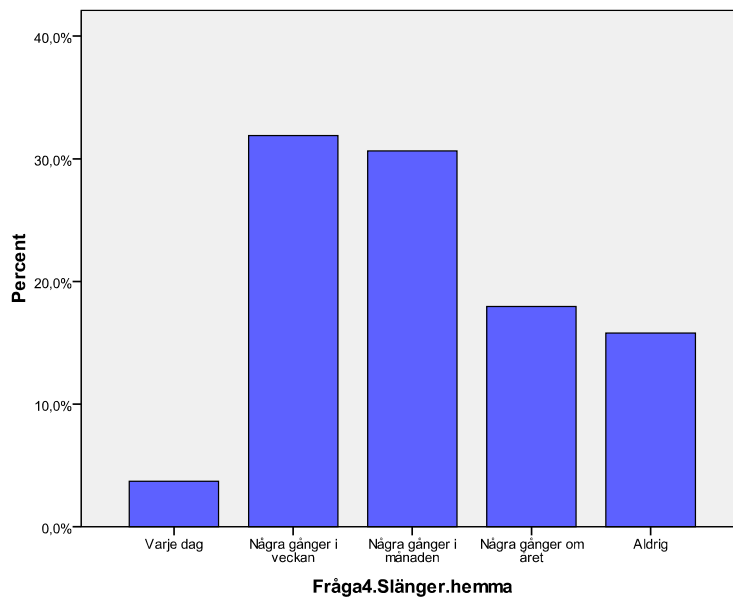
- Jag tänker på de fattiga
- Ibland är maten överkockt eller överstekt
- Jag slänger aldrig men om jag slänger är det för jag skrapar av till exempel sås
- Matkrig
- Jag tänker inte alls

Enkätundersökningen visar att över hälften av eleverna aldrig får dåligt samvete när de slänger mat. En jämförelse mellan årskurserna vad gäller att aldrig få dåligt samvete visar att det ökar med åldern. I årskurs tre får 23 procent av eleverna aldrig dåligt samvete när de slänger mat. Denna siffra ökar sedan successivt i årskurs fyra, fem, sex och sju, där mellan 52 och 62 procent aldrig får dåligt samvete, för att slutligen nå kulmen i årskurs nio där 67 procent av eleverna aldrig får dåligt samvete av att slänga mat.

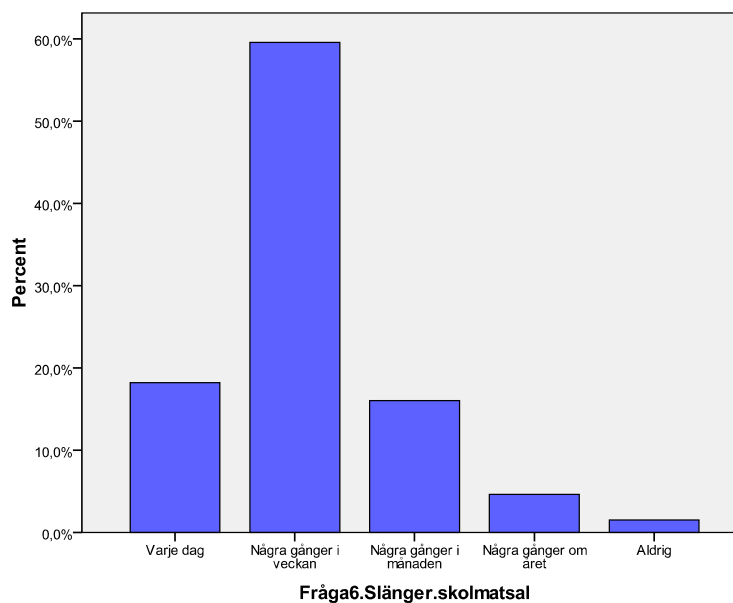
5.1.3 Beteende

Eleverna fick i enkätundersökning svara på dels hur ofta de slänger mat hemma och dels hur ofta de slänger mat i skolmatsalen. Enkätundersökningen visar (se Figur 5.5 och Figur 5.6) att det är vanligare att elever slänger mat i skolmatsalen än i hemmet, 18,2 procent av eleverna slänger mat i skolmatsalen varje dag medan endast 3,7 procent av eleverna slänger mat hemma varje dag. På samma sätt går det att utläsa att 15,8 procent av eleverna aldrig slänger mat hemma medan endast ett fåtal elever, 1,5 procent, aldrig slänger mat i skolmatsalen. Vanligast är dock att eleverna slänger mat några gånger i

veckan både hemma och i skolmatsalen, 31,8 procent av eleverna slänger mat några gånger i veckan hemma och 59,6 procent slänger mat några gånger i veckan i skolmatsalen. Vad gäller skillnaden mellan könen visar det sig att flickor slänger mat oftare hemma än vad pojkar gör och även vad gäller att slänga mat i skolmatsalen visar det sig att flickor slänger mat oftare i förhållande till pojkarna, dock är inte denna skillnad lika markant. Vid en indelning av årskurser visar enkätundersökningen att ingen i de yngre årskurserna slänger mat hemma varje dag medan lite mer än sex procent av de äldre eleverna slänger mat hemma varje dag. Dessutom framkom att inte en enda elev i årskurs tre slänger mat varje dag, vare sig hemma eller i skolmatsalen. Den årskurs där flest elever, procentuellt sätt, slänger mat varje dag är årskurs fem, tätt följt av årskurs nio, sex och sju.

Figur 5.5 Hur ofta, procentuellt sätt, som eleverna slänger mat hemma

Figur 5.6 Hur ofta, procentuellt sätt, som eleverna slänger mat i skolmatsalen

På frågan om huruvida eleverna slänger mat oftare än sina kamrater svarar över 50 procent att de slänger mat i lika hög utsträckning och 24 procent svarar att de i förhållande till sina kamrater nästan aldrig slänger lika mycket mat. Endast ett fåtal elever svarar att de aldrig eller alltid slänger mat lika ofta som sina kamrater. Det visar sig inte vara någon större skillnad mellan varken årskurs eller kön vad gäller att slänga mat oftare än sina kamrater.

5.1.4 Gruppptryck

I enkätundersökningen fick eleverna svara på om de någon gång väljer samma maträtt som sina kamrater trots att de tycker bättre om någon av de andra maträtterna. Svaret på denna fråga visar att en klar majoritet, 67,6 procent, aldrig väljer en maträtt enbart för att deras kamrater tycker om den. Endast fyra elever svarar att de alltid väljer samma maträtt som sina kamrater och sju elever svarar att de nästan alltid väljer samma maträtt som sina kamrater. Den sista kryssfrågan i enkätundersökningen visar att över 50 procent av eleverna nästan alltid lämnar bordet i skolmatsalen i samband med sina kamrater. Nära 20 procent av eleverna uppger att de alltid lämnar bordet samtidigt som sina kamrater. Enkätundersökningen visar att det inte är någon större skillnad mellan flickor och pojkar om kamraterna lämnar bordet samtidigt, dock kan skillnad utläsas mellan de olika årskurserna. Exempelvis kan det nämnas att treorna är den årskurs där inte en enda elev svarade att de alltid går från bordet samtidigt och treorna utgör procentuellt sätt den årskurs där flest elever aldrig eller nästan aldrig går från bordet samtidigt som sina kamrater. Den årskurs där flest elever svarar att de alltid lämnar bordet samtidigt som sina kamrater är årskurs sex och sju.

5.1.5 Förslag på hur matsvinn kan reduceras

Majoriteten av de tillfrågade eleverna anser att godare och bättre mat skulle få dem att *aldrig* slänga mat i skolmatsalen. Eleverna nämner att om det serveras goda maträtter i form av pannkakor, hamburgare och oxfilé skulle de inte slänga lika mycket mat. Anledningen till att eleverna slänger mat är enligt en del elever att maten som serveras många gånger är konstig och inte barnvänlig. Med detta menar eleverna att de bland annat inte vill ha soppor, grytor med grönsaker samt ris och pasta av fullkorn. En flicka i årskurs nio anser att det borde serveras mer enkel mat som ungdomar gillar. Detta behöver inte innebära skräpmat utan exempelvis kött, potatis och vanlig sallad. I dagsläget tycker hon att skolmatsalen fokuserar mer på lärarnas matvanor och det är ingen mat eleverna föredrar. Överkockt eller överstekt mat bidrar enligt en pojke i årskurs sex till att han slänger mat, dessutom har han även blivit serverad kall mat vilket även det resulterar i att maten slängs. Ytterligare en orsak till att eleverna slänger mat uppges vara att maten inte är välkryddad.

En stor andel av eleverna svarar att de skulle slänga mindre mat om de tog en mindre portion mat första gången och istället ta ytterligare en portion mat om det fortfarande är hungriga. Dock anser minoriteten av eleverna att det är besvärligt att hämta ytterligare en portion på grund av lång kö, det borde därför vara enklare att ta ytterligare en portion. Enligt en flicka i årskurs sju händer det ibland att ”viss mat som brukar vara god är jätteäcklig och så råkar man ta för mycket av det och blir då förvånad. Om vissa saker inte ändras hela tiden skulle man ju bättre veta vad man gillar och därför inte slänga lika mycket”.

Tänka två gånger innan jag tar något. – Flicka i årskurs sex

Vissa elever uppger att en mer trivsamt miljö skulle leda till att eleverna vill sitta kvar längre i skolmatsalen och därmed slippa stressa. Enligt ett fåtal elever är ljudnivån stundtals hög vilket leder till att de istället vill gå på rast. Eleverna blir stressade när kamraterna har ätit upp och upplever att de inte väntar tills alla har ätit upp. En pojke i årskurs fem anser att han skulle slänga mindre mat om ”kompisarna inte går när en kille i klassen går, för när han går så stressar alla andra för han är den populära killen i klassen”. Ett tiotal elever uppger att information om konsekvenser av att slänga mat skulle göra dem mer uppmärksamma på att försöka slänga mindre mat. Om lärarna säger åt eleverna att de skall vara glada över att de får mat och att de borde tänka på de fattiga tror en flicka i årskurs sex hade resulterat i mindre matsvinn. En flicka i årskurs tre tror att hon aldrig skulle slänga mat i skolmatsalen om hon fick se hur djur blir slaktade samt att om eleverna får se hur mycket mat skolan slänger sammanlagt. Dessutom poängterade ett fåtal elever att om matsvinnet verkligen skadar djur och miljö hade de slängt mindre mat i skolmatsalen.

Att ge information om hur världen påverkas, för vi vet inte.

– Flicka i årskurs sju

Ett litet antal elever anser att om de inte slänger någon mat borde de få kompensation, exempelvis kan de elever som ätit upp all mat få efterrätt. Andra anser att de aldrig skulle slänga mat om de fick pengar i kompensation. Kontrollen kan bli hårdare tycker somliga elever och de anser att det endast skall vara tillåtet att ta en begränsad mängd mat, vilket skall kontrolleras av personalen i skolmatsalen. En elev menar att hon aldrig skulle slänga mat om korgen där maten slängs togs bort.

Ifall de säger att om du slänger mat får du inte spela fotboll på rasterna.

– Pojke i årskurs fyra

5.2 De personliga intervjuernas empiriska material

Generellt tycker eleverna att skolmatsalen är en positiv upplevelse, de tycker utbudet av minst tre maträtter varav ett vegetariskt alternativ är bra och de uppskattar den dagliga salladsbuffén, knäckebröd samt utbudet av mjölk, kolsyrat vatten och vatten. Angående matkvaliteten går elevernas åsikter isär, en del elever tycker maten är god och hittar alltid ett alternativ de tycker om, medan andra elever inte alls tycker maten är god och framhäver även att ett flertal konstiga kombinationer serveras. En pojke i årskurs nio anser att maten är simpel och tycker det märks att den är ”beställd och inte direkt tillagad”. Samtidigt resonerar han sig fram till att det säkert inte är lätt att laga mat till så många elever. Han anser att maten i skolan, i form av smak och utseende, befinner sig i en egen kategori.

Flertalet av de intervjuade eleverna ställer sig positiva till miljön i skolmatsalen, de upplever inte att de är långa köer för att få ta mat. Väl vid bordet känner de sig inte stressade utan kan äta måltiden under bra förhållanden med en lagom ljudnivå. Två elever påpekar dock att de känner sig stressade, dels när de har haft gymnastiklektion innan lunchen eftersom tiden inte räcker till för att äta ordentligt och dels när många elever äter lunch samtidigt. Detta säger de beror på att de yngre eleverna har schemalagd lunch medan de äldre eleverna får äta när de själva vill. Beträffande ljudnivån tycker en flicka i årskurs sex att det är oerhört påfrestande när elever skriker till varandra och pratar högt och en flicka i årskurs fyra tycker det är mycket bråk i

skolmatsalen samt att det är påfrestande att äta lunch under sådana förhållanden. Ett exempel hon ger är att elever ställer sig upp och applåderar om en elev tappar eller kastar ett glas i golvet.

Estetiskt tycker majoriteten av de personligt intervjuade eleverna att skolmatsalen är fin, den består av ett stort rum med bra ljusinsläpp. De bruna tegelväggarna är dekorerade med tavlor, i fönstren står blommor och ljusstakar och varje bord är försedd med en duk och en vas med en blomma i. En elev anser dock att väggarna behöver mer färg och en flicka i årskurs fem tycker färgglada tallrikar och stolar skulle göra det roligare att äta.

5.2.1 Elevers kunskap om matsvinn

Den existerande kunskapen hos elever kring hur natur, fattigdom och ekonomin påverkas av att mat slängs visar sig vara bristfällig. Flera elever i olika årskurser ser inte alls sambanden, eller har en vag aning om hur det skulle kunna vara. En pojke i årskurs nio uppfattar kopplingen till skolans ekonomi starkast av de tre tidigare nämnda faktorerna och tycker sambandet mellan naturen samt att slänga mat är långsökt. En flicka i nian resonerar däremot om hur mycket resurser som faktiskt går åt vid produktion av mat och tänker rent etiskt att det inte är rätt att förse sig själv med mat som inte förtärs eftersom det är ett onödigt resursslöseri. En flicka i årskurs sex ser inga starka samband men diskuterar kring att hon upplever levnadsförhållandena orättvisa då barn i vissa länder måste arbeta hårt för att få mat för dagen. Därmed anser hon att det inte är så bra att ta till sig för mycket mat, samt att det är viktigt att provsmaka innan så att maten inte kastas på grund av att den inte smakar bra. Att se sambanden tycker en pojke i årskurs fyra är svårt men han förstår att det går åt mycket resurser för att bland annat producera och transportera maten han äter.

5.2.2 Attityder

Totalt tolv stycken av de 18 intervjuade eleverna har en positiv inställning till skolmatsalen, av de resterade sex eleverna har fyra en negativ inställning och två elever har en varken positiv eller negativ inställning. En av eleverna med negativ inställning till skolmatsalen berättar att det beror på att personalen i skolmatsalen ibland är sura och att om elever tar med sig kryddor till bordet så ställs de undan i köket. De elever, vilka har en positiv inställning till skolmatsalen tycker det är bra att den finns, en flicka i årskurs fem berättar att hon längtar till lunchen i skolmatsalen varje dag, medan andra bara tycker det är härligt att få rast samt äta lite. Av eleverna med en positiv inställning tycker alla det är svårt att nämna vad de tror skulle kunna förändras för att alla elever skall få en positiv inställning. En pojke i årskurs nio tror till exempel att en negativ attityd till skolmatsalen är allmängiltig för majoriteten av elever, att elever klagat oavsett om skolmatsalen är bra eller dålig.

5.2.3 Beteende

I enkätundersökningen framkom det att elever slänger mer mat i skolan än i hemmet. Under intervjutillfällena diskuterades därför vad eleverna tror är bakomliggande orsaker till detta beteende. En pojke i årskurs nio berättar att han slängde mycket mat hemma när han var mindre, men nu känner han medkänsla med den familjemedlem som har tillagat maten och har därmed inte samvete att slänga den. Däremot känner han inte likadant gällande personalen och maten i skolmatsalen, ”här har dem bara värmt upp maten till flera hundra personer och inte lagt ner så mycket engagemang, tid och känsla”. Vidare tror han att en annan orsak till att det slängs mindre mat i hemmet är för att barn uppfostras till att inte slänga mat i hemmet. En flicka i årskurs sex tror att det

slängs mindre mat hemma eftersom exempelvis mamma lagar så mycket mat hon vet räcker till hela familjen, vilket resulterar i att inte så mycket slängs bort. Att föräldrarna lagar sådan mat som barnen tycker om tror en flicka i årskurs fem är ytterligare en orsak till att mindre mat slängs i hemmet. Enligt en flicka i årskurs nio tänker sig elever inte lika mycket för i skolan eftersom det inte är de själva som påverkas, medan hon anser att eleverna är mer delaktiga i hemmet och följer med till mataffären samt vet hur mycket matvarorna kostar familjen varje vecka. Detta menar hon resulterar i att maten äts upp. Under en personlig intervju med en flicka i årskurs sex framkom det att hennes upplevelse är att det är många elever som slänger väldigt mycket mat i skolmatsalen och att det inte finns någon eftertänksamhet gällande beslutet att slänga. Hon tror anledningen är att maten inte motsvarade förväntningarna alternativt att de tog för mycket mat. Självsäger hon att hon någon gång om året kan få tankar om fattiga barn och därmed skuld känslor men oftast tänker hon inte något speciellt. En pojke i årskurs sex tror att de elever som inte får slänga mat hemma får sämre samvete när de slänger mat i skolmatsalen än de elever som får slänga hemma. Ett problem som uppdagades under några av de personliga intervjuerna med eleverna var rasten efter lunchtillfället. En pojke i årskurs fyra berättar att han inte tänker något när han slänger mat utan endast vill ut på rast. Stressen över att inte hinna få tillräckligt med tid för att leka på rasten diskuterade många.

5.2.4 Gruppträck

Vid ett övergripande resonemang huruvida elever känner sig stressade i skolmatsalen svarar de spontant nej, men då det vidare under intervjuerna diskuterades vilken inverkan kamrater har, framkom att de många gånger känner sig stressade. Majoriteten av eleverna berättar att när de sitter tillsammans och äter och någon kamrat blir klar resulterar det i stress hos de övriga kamraterna då de vill gå ut på rast, eftersom fotboll, kortspel och pantgömmor lockar. På grund av att eleverna prioriterar rasten väljer de följaktligen att slänga mat, vilket i sin tur resulterar i matsvinn. Vidare berättar en flicka i årskurs sex att en del kamrater säger åt de andra att skynda sig, men själv blir hon inte stressad. Eleverna berättar att påverkan från kamrater är stor vad gäller deras beteende men en flicka i femman har en annorlunda syn då alla hennes klasskamrater har bestämda platser och de som sitter vid samma bord väntar på varandra tills alla är klara. Även en pojke i årskurs fyra upplever att klassen går samtidigt, ibland går vissa elever före andra, men ingen blir lämnad själv kvar i matsalen. Några flickor har dock uppmärksammat att pojkarna inte väntar på varandra, de går när första pojken är klar. Under samtal med en flicka i årskurs åtta framkom det att det är populärt att inte äta alls, för att andra skall tycka de är smala och häftiga. Hon berättade att de bara dricker vatten och vill att läraren skall säga till dem att äta så att alla andra elever hör att de inte äter.

Utifrån intervjuerna framkommer att eleverna generellt inte påverkas av varandra i val av maträtt, utan de tar den maten de tycker om samt så mycket mat de själva vill ha. Vidare berättar eleverna att de äter i skolmatsalen varje dag och de dagar de inte tycker att maten är god äter de i alla fall knäckebröd. Det framkommer också att det är accepterat att gå utanför skolområdet när eleverna går på högstadiet, men rasterna är ofta inte tillräckligt långa för att de skall hinna gå någon annanstans för att äta. Under några av intervjuerna kommer det fram att alla lärare inte äter pedagogiskt med eleverna utan sätter sig gemensamt vid ett bord istället för att sprida ut sig.

5.2.5 Förslag på hur matsvinn kan reduceras

Under de personliga intervjuerna diskuterades avslutningsvis förslag på hur matsvinn kan reduceras, för att komma till rätta med problemet. Elevernas egna förslag är bland annat att de mer aktivt skall få vara med och bestämma vilken mat skolmatsalen skall servera. En flicka i årskurs sex berättar att de har matråd, men väldigt sällan och med för få personer för att få till stånd en förändring. Därmed tror hon att fler matråd med fler berörda elever, lärare och personal från skolmatsalen kan hjälpa till att minska elevernas matsvinn. Även förslag om en önskevecka där eleverna får bestämma vilken mat som skall serveras kom på tal. Vidare ansåg en flicka att eleverna själva kan hjälpa till att minska matsvinnet genom att påminna varandra om att bara ta så mycket de orkar äta upp, eftersom hon tror elever lyssnar mer på sina egna kamrater än på personalen i skolmatsalen. Många av de intervjuade eleverna anser att stressfaktorn är relativt hög, en flicka i årskurs fem resonerar kring huruvida det finns möjlighet att förtära maten i de enskilda klassrummen istället, för att skapa lugn och ro och då förhoppningsvis också minska mängden matsvinn. Samtidigt reflekterar hon över vad skolmatsalen i så fall skulle användas till. En pojke i årskurs fyra anser att om han och de andra eleverna skulle kunna sitta ner och äta klart utan att behöva känna sig stressade över att rasten skall ta slut skulle han slänga mindre mat.

En annan idé vilken framkom var huruvida kontroll av hur mycket mat eleverna tar kan resultera i mindre portioner. Eleverna berättade att de ofta tar mycket mat direkt för att slippa gå tillbaka och hämta mer. En flicka i årskurs fem anser att elever tar till sig onödigt mycket mat och att begränsa exempelvis antalet köttbullar genom en skylt eller personal som berättar hur många du bör ta vid varje portionstillfälle, minskar risken att maten inte äts upp. Minskar portionerna har eleverna uppfattningen av att mindre mängd mat också slängs till följd av att elever bland annat slänger eftersom de inte orkar äta upp den mat de tagit till sig. Vidare anser majoriteten intervjuade elever att kontroll av mängden mat de tar till sig på tallriken enbart är positiv. En pojke i årskurs nio är dock ambivalent, å ena sidan är han positiv till kontroll och anser att de kan bidra till att han själv kan göra skillnad och inte slänga. Å andra sidan är han negativ då han anser att personalen i matsalen slänger mycket mat själva. Dessutom anser han att om kontroller införs tillkommer en känsla av övervakning, vilken han inte samtycker med.

De färdiga förslag (se bilaga 3) författarna presenterade resulterade i nya diskussioner med de intervjuade eleverna. Ett av förslagen rör schemalagd lunch under lektionstid. Detta förslag innebär att eleverna tillsammans med sina lärare äter under en bestämd tid i skolmatsalen. Ett antal klasser sitter tillsammans i skolmatsalen och äter med stängda dörrar och då 20 minuter passerat återvänder elever och lärare till klassrummen för att avsluta lektionen innan rasten påbörjas. Av de 18 intervjuade eleverna anser sex elever att det är negativt och hävdar att det är svårgenomförbart samt att en del av friheten försvinner. De tror dock att det resulterar i reducerat matsvinn men att det samtidigt är negativt då de måste vänta på varandra samt gå tillbaka till klassrummen innan de får rast. Därmed tror de också att stämningen och inställningen till lunchen och skolmatsalen hos eleverna skulle försämrats. Av de 18 intervjuade eleverna tycker tio stycken det är en bra idé, för det första skulle färre elever befinna sig i skolmatsalen samtidigt, för det andra får alla lika lång rast senare oberoende av hur fort de äter och för det tredje äter mellan- och högstadiet var för sig. De tror att matsvinnet skulle minska då eleverna tvingas stanna kvar i matsalen under 20 minuter, vilket i sin tur leder till mindre stress över att bli kvarlämnad själv. En pojke i årskurs fyra berättar att han känner sig stressad under lunchen för att raststillfället är förlagt efteråt. Därmed ser

han positivt på idén och tycker inte det är ett problem att sitta kvar i 20 minuter, det är snarare ett ypperligt tillfälle att kommunicera med kamraterna. En elev är tveksam till förslaget och anser att det är bättre som det är nu.

Musik i skolmatsalen för att skapa en lugn, harmonisk stämning tror eleverna inte på. Dels skulle klagomål på musikval uppkomma och dels tror de ljudnivån skulle öka ytterligare. Något eleverna däremot tror har stor betydelse vad gäller mängden matsvinn är information. Dels anser de att information i skolmatsalen i form av bordsryttare eller informationstavlor skulle få eleverna att bli mer eftertänksamma, dels anser de att information från lärare om matens bidrag till resursutnyttjande under lektionstid lär eleverna att skapa sig en annan syn och inställning till att slänga mat. De fåtal elever, vilka inte tror information minskar andelen slängd mat grundar det på elevers negativa inställning.

Det sista diskuterade förslaget, huruvida belöning kan resultera i minskad mängd matsvinn, resulterade i uppspelta elever med ett flertal idéer. En flicka i årskurs fem berättade att deras skola gillar tävlingar och tyckte det kunde finnas en bytta att slänga i för varje årskurs, där den bytta som väger minst i veckans slut får glass eller maränger. En pojke i årskurs nio tror elever hade tyckt det var kul, något att kämpa för. Två elever tyckte endast tävling inom den egna skolan skall förekomma, medan resterade ansåg det roligt att tävla mot andra skolor. En pojke i årskurs sex berättar att belöning endast är aktuell beroende på vad belöningen består av. Han tycker det skall finnas en maximal mängd mat som får slängas varje vecka, klarar eleverna gränsen anser han saft, biobesök eller en utflykt vara en bra belöning, men absolut inte museum. Dock måste belöning stå i relation till prestation.

5.3 Synpunkter från lärare och personal i skolmatsalen⁷

Både personalen i skolmatsalen och lärarna anser att det är ett stort problem att eleverna slänger mycket mat. De anser att en reduktion av matsvinnet är nödvändig. Lärarna nämner också att de tycker maten på Guldhedsskolan är god, bättre än på många andra skolor de arbetat på. Därmed anser de det underligt att eleverna slänger så mycket mat. Samtidigt berättar personalen i skolmatsalen att det slängs mer mat när det serveras mat eleverna anser vara god, varpå hur god maten är inte är en bidragande orsak till den höga andelen matsvinn. Lärarna har dock uppmärksammat en skillnad i elevers sätt att äta beroende på vilka hemförhållanden de kommer ifrån. De elever vars föräldrar har sämre ekonomiska tillgångar, äter mer mat samtidigt som de slänger mindre mat än elever uppväxta under bättre ekonomiska förhållanden.

5.4 Sammanfattning av empiri

Totalt deltog 324 elever, hälften flickor och hälften pojkar, i enkätundersökningen och 18 elever i en personlig intervju. Enkätundersökningen och de personliga intervjuerna visar att kunskap vad gäller konsekvenserna av att slänga mat är bristfällig. Eleverna har överlag en positiv inställning till skolmatsalen, trots detta är det fler elever med negativ inställning än elever med positiv inställning. Eleverna slänger mat främst på grund av att de inte tycker att den är god och över hälften av eleverna får aldrig dåligt samvete när de slänger mat. Vidare visar den empiriska undersökningen att eleverna slänger mer

⁷ Samtal med lärare och personal i skolmatsalen, den 17, 27, 28 och 30 april 2009

mat i skolan än i hemmet, vilket kan bero på att eleverna uppfostras att inte slänga mat hemma. Vad gäller påverkan från kamrater svarar eleverna att anledningen till att de slänger mat i många fall är på grund av att de vill följa med sina kamrater som redan hunnit äta upp sin mat och därmed skall ut på rast. Eleverna uppger exempelvis att information, eftertanke, tävlingar, större delaktighet vid val av maträtter samt kontroll av portionsstorlek skulle kunna bidra till att mindre mat slängs i skolmatsalen. Empirikapitlet pekar på att bristfällig kunskap, stress och gruppträck är de mest framträdande orsakerna till att elever slänger mat i skolmatsalen. Därmed är det dessa nyckelbegrepp som framför allt kommer att analyseras i nästkommande kapitel.

KAPITEL 6

ANALYS

Föreliggande kapitel analyserar det empiriska materialet i kombination med utvalda teorier. Analysen inleds med att behandla attityder och hur en attityd- och beteendeförändring kan ske i skolmatsalen. Vidare analyseras elevers kognition och emotion samt elevers mottaglighet för positiv förstärkning. Kapitlet avslutas med en analys av gruppsyck samt en sammanfattning av analyskapitlet.

6. Inledning till studiens analys

Analysen genomförs med hjälp av teorier om attityd och beteende. Analysen fokuserar på beteendeteorier om positiv och negativ förstärkning, informationsprocessen samt grupprocessen kopplat till det empiriska materialet. Inledningsvis analyseras elevernas attityder för att därefter kunna analysera huruvida en attityd- och beteendeförändring är efterfrågad. Vidare evalueras elevernas kognition och emotion för att se vilken verklighetsbeskrivning de har. Därefter analyseras huruvida positiv förstärkning kan resultera i förändrad attityd och beteende hos eleverna samt om gruppsyck av andra elever påverkar deras beteende att slänga mat.

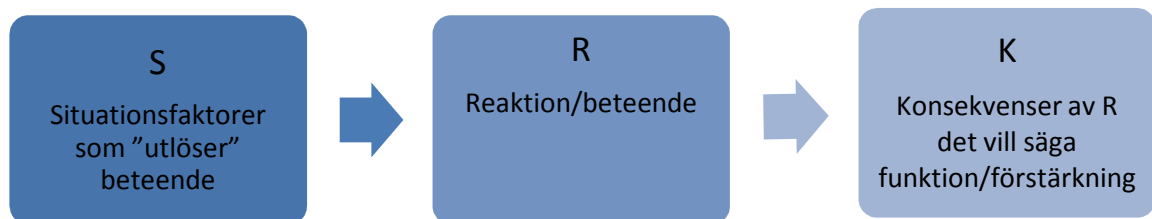
För att hitta en individs förstärkning måste undersökningen, enligt Wadström (2004) utgå från individnivå vilket inte är möjligt i analysen, men eftersom författarna uppmärksammade att de intervjuade elevernas svar liknar varandra, generaliseras i analysen de intervjuade elevernas åsikter. Då få utmärkande signifikanta skillnader mellan könen var synliga kommer endast en mindre del av analysen läggas på könsfördelningens påverkan på elevernas beteende att slänga mat. Vidare kommer det faktum att eleverna vill ha bättre och godare mat inte analyseras med tanke på personalens i skolmatsalens information om att mer mat slängs då det serveras sådan mat eleverna föredrar.

6.1 Attityder

Enligt Thornberg (2004) är attityder en negativ eller positiv värdering till en person, sak, grupp eller idé. Attityder består även av tre komponenter: Tanke- eller kunskapskomponent, känslokomponent samt handlingskomponent. Utifrån den första, tanke- eller kunskapskomponenten, framkom det att elevers tankar och föreställning gentemot skolmatsalen och skolmaten generellt är ganska positiva. Trots detta är det fler elever som har en negativ attityd i förhållande till en positiv attityd. Utifrån de personliga intervjuerna visar det sig att eleverna själva inte vet vad den negativa attityden beror på och framhäver att det alltid har funnits en negativ inställning till maten i skolan. Vidare framkom det under studiens empiriska undersökning att eleverna har bristande kunskap om de konsekvenser, vilka uppkommer när de slänger mat. Utifrån den andra, känslokomponenten, uppger elever att de känner stress när kamraterna går från bordet innan alla har ätit upp. Den tredje, handlingskomponenten, innefattar att elever vill gå från bordet samtidigt som sina kamrater, vilket resulterar i ökat matsvinn än om de inte går från bordet utan sitter kvar och äter upp. Vidare ser de flesta elever inte problematiken kring att slänga mat. Dock anser ett fåtal elever att det är felaktigt men de utför ändå beteendet för att undvika psykologisk obekvämheter, vilket därmed går emot deras attityder. Det uppstår enligt Festinger (1962) kognitiv dissonans där elever istället för att förändra beteendet ändrar attityden och intalar sig själva att de faktiskt måste slänga ibland, eftersom de vid vissa tillfällen tagit till sig för mycket mat eller vill gå ut på rast tillsammans med sina kamrater.

6.2 Attityd- och beteendeförändring i skolmatsalen

Slänga mat kan kopplat till Wadströms (2004) teori ses som ett viljestyrt beteende vilket består av motoriskt beteende såväl som tanke eller kognitivt beteende. Viljestyrda beteenden formas utifrån upplevelser, miljö och erfarenheter och är därmed inlärd. Detta medför att om elever slänger mat kan de i praktiken, genom lärdom, förändra sitt beteende.

Figur 6.1 Beteendeprocessen. Wadström (2004) sidan 18

Utifrån studiens undersökningar är elevers situationsfaktorer (se figur 6.1) exempelvis att maten i skolmatsalen inte är god eller att de tar till sig för stor portion. Detta resulterar i en reaktion eller ett beteende, vilket i detta fall innebär att elever slänger mat i skolmatsalen. Slutligen uppstår konsekvenser i form av negativ miljöpåverkan, resursslöseri samt försämring av skolans ekonomi.

Det råder enighet, bland personalen i skolmatsalen och lärare, om att elevers beteende att slänga mat är ett problem. Dock ser inte elever att deras beteende är ett problem vilket Wadström (2004) menar är ett problem i sig eftersom alla måste vara eniga om att

problemet existerar för att kunna lösa det. Enligt studiens enkätundersökning såväl som de personliga intervjuerna beror avsaknaden av insikt om det felaktiga beteendet på kunskapsbrist. Till följd av att ett viljestyrt beteende är kontrollerbart (Wadström, 2004) väljer elever att utföra beteendet om det genererar nytta för dem. Väljer eleverna att inte äta upp maten kan de istället följa med kamraterna ut på rast. Är resultatet av beteendet värdefullt för eleverna förstärks motivationen att upprepa beteendet. Upplever eleverna att det ger dem mer nytta att gå ut på rast i förhållande till att sitta kvar och äta upp maten kommer beteendet inte förändras. Dock anser både Wadström (2004) och Krumboltz (1972) att elevers beteende kan förändras utan deras egen vetskap, detta om det till följd av positiv förstärkning sker en beteendeförändring från ett felaktigt beteende till ett önskvärt beteende. Därmed kan det anses vara tillräckligt med skolpersonal och lärares medvetenhet och enighet om problemet med matsvinn. Genom information, vilket ökar elevers kunskap och förståelse, ökar efterhand även elevernas medvetenhet om problemet. Detta leder till att den totala enigheten ökar vilket enligt Wadström (2004) förbättrar möjligheterna att förändra elevers felaktiga agerande.

6.3 Kognition och emotion

Enligt Ahrenfelt (2001) utgörs en individs verklighetsbeskrivning av kognition och emotion. Inom kognition ingår lärande, kunskap och förståelse. I den empiriska undersökningen framkom att eleverna har en låg kunskaps- och förståelsenivå med avseende på huruvida fattigdomen, naturen och skolans ekonomi påverkas av att de slänger mat i skolmatsalen. Detta leder enligt Ahrenfelt (2001) till den verklighetsuppfattning eleverna har. Om lärandet, kunskapen och förståelsen för problematiken att slänga mat ökar bland eleverna förändras även deras verklighetsuppfattning kring matsvinnet vilket i sin tur kan leda till att eleverna agerar annorlunda. Det finns även tre olika typer av kunskap; vardagskunskap, vetskap och tyst kunskap (Ahrenfelt, 2001), varpå vardagskunskapen och vetskapen påverkar eleverna. Vardagskunskapen bildas ofta under uppväxten, i samband med föräldrarnas närvaro. Studiens undersökning visar att eleverna slänger mer mat i skolan än i hemmet, vilket kan bero på föräldrarnas närvaro i hemmet. Under uppväxten lär föräldrar sina barn att inte slänga mat vilket resulterar i att de inte heller slänger så mycket mat hemma. I skolan däremot, i samband med föräldrars frånvaro, är det istället lärare och kamrater som står för påverkan på eleverna. Då undersökningens personliga intervjuer visar att lärarna många gånger inte äter vid samma bord som sina elever resulterar det i en överordnad påverkan från kamraterna. Kopplat till elevernas bristande kunskap finns det därmed ingen närvarande person i skolmatsalen som kan framföra budskapet om att mat inte skall slängas samt varför den inte skall slängas, vilket i sin tur antas påverka mängden mat eleverna slänger. Beträffande vetskap visar enkätundersökningen och de personliga intervjuerna att problematiken kring resursutnyttjande och matsvinn inte diskuteras eller lärs ut i skolan. Dock anser eleverna att det skulle vara intressant att lära sig om hur deras egna handlingar påverkar jordens resurser. Vad gäller förståelsen för problematiken att slänga mat är den generella uppfattningen bland eleverna att deras agerande inte spelar någon roll i det stora sammanhanget. Även om en del av eleverna förstår kopplingen mellan matsvinn och resursslöseri uppfattar de trots allt inte att deras handlande till exempel skulle kunna förbättra matkvaliteten i skolmatsalen. De anser att eftersom maten redan är inhandlad och betald spelar deras agerande inte någon roll, vilket i sin tur visar på att förståelsen är låg. Slutligen kan konstateras att om eleverna inte lär sig sambandet mellan att slänga mat och påverkan på exempelvis naturen och skolans ekonomi, resulterar det i bristande kunskap samt liten förståelsen för att agera på ett önskvärt sätt.

Emotion utgör den andra delen av människans tankemönster (Ahrenfelt, 2001) och består av affekter, känslor och fysiologiska reaktioner. Affekter kan enligt den empiriska undersökningen utgöras av att alla kamrater går från bordet för att exempelvis spela fotboll på rasten, vilket kan skapa en obehaglig känsla för den elev som själv sitter kvar och inte har ätit upp sin mat. Detta visar sig resultera i att eleverna antingen äter sin mat fort eller slänger den mat som är kvar på tallriken. Studien visar att mer än 50 procent av eleverna aldrig får dåligt samvete av att slänga mat och har därmed enligt Ahrenfelts (2001) teori ingen negativ emotionell känsla. Den empiriska undersökningen visar även att dåligt samvete minskar med ålder. Till följd av majoritetens, till stor del obefintliga negativa känsla, finns det inget inom den emotionella delen av tankemönstret som hindrar elevernas beteende att slänga mat för att istället gå ut på rast med sina kamrater. Dock visar undersökningen att eleverna med dåligt samvete tänker på fattiga människor utan tillgång till mat. Dessutom nämnde ett fåtal att de ibland funderar över mängden matsvinn samt hur mycket det är värt.

Utifrån kognition och emotion kan konstateras att elevernas tankemönster och det sätt de uppfattar verkligheten på skulle kunna utvecklas. Generellt sätt talar ingenting i elevers kognition och emotion emot beteendet att slänga mat, inte heller visar något på att det är ett felaktigt beteende. Det finns därmed ingen anledning för eleverna att inte slänga mat. En förändring i både kognition och emotion kan resultera i en förändrad verklighetsuppfattning och på så sätt leda till att mindre mat slängs i skolmatsalen. I den empiriska undersökningen framkom det att flickor i större utsträckning än pojkar tror naturen och fattigdomen påverkas av att eleverna slänger mat. Trots detta visar det sig att flickor slänger mat oftare än pojkar, både i skolan och i hemmet samtidigt som flickor procentuellt sett har ett bättre samvete än pojkar eftersom de i mindre utsträckning aldrig får dåligt samvete. Appliceras den empiriska undersökningen på Ahrenfelts (2001) teori om informationsprocessen har flickor mer kunskap och starkare känslor relaterade till att slänga mat, vilket enligt deras verklighetsbeskrivning innebär att de borde slänga mindre mat. Dock visar det sig, som redan nämnts, att flickor slänger mer mat än pojkar.

6.4 Elevers mottaglighet för positiv förstärkning

Eleverna anser att positiv förstärkning i någon form kan uppmuntra dem att slänga mindre mat i skolmatsalen. Dock finns det, enligt Wadström (2004), generellt inget som är förstärkande för alla individer. Eleverna uppger förslag på positiv förstärkning i form av saft, glass, biobesök och utflykt. Då de positiva förstärkningarna skiljer sig åt mellan eleverna krävs det att alla, eller flertalet, är överens om vad den positiva förstärkningen bör utgöras av. Enligt Krumboltz (1972) måste förstärkningen ligga i linje med den utförda prestationen, vilket i detta fall innebär att slänga mindre mat i skolmatsalen. Eleverna anser att om exempelvis biobesök utgör förstärkningen är de beredda att utföra det önskvärda beteendet under en längre tidsperiod än om den består av saft. Det är alltså av stor vikt att eleverna känner att det är värt att prestera för att få förstärkning, är den för liten kan den istället ses som en bestraffning (Krumboltz, 1972).

Krumboltz (1972) poängterar att det vid positiv förstärkning inte är fråga om att muta eleverna utan det är viktigt att övertyga dem om att ett förändrat beteende istället kan leda till något positivt. Det är även av stor vikt att inte "tjata" på eleverna för att få dem att förändra sitt beteende eftersom de då får uppmärksamhet för ett beteende de vägrar att genomföra. Den positiva förstärkningsprincipen införlivas först när beröm ges efter

utfört presterat beteende (Krumboltz, 1972). Detta innebär att positiv förstärkning i form av tävlingar inte kan anses vara en muta eftersom det blir en form av belöning eleverna får ta del av efter dem inte slängt mat och därmed uppnår det eftersträvansvärda beteendet.

I och med att förstärkningsprincipen innebär att förändra elevernas beteende till att inte slänga mat är det enligt Krumboltz (1972) av stor vikt att eleverna får omedelbar belöning efter ett korrekt utfört beteende. Eleverna nämner att de vill tävla men då belöning i form av saft och glass ej kan tilldelas eleverna på daglig basis krävs komplement, exempelvis verbal uppmuntran och beröm, vilket enligt Wadström (2004) tillhör det allmängiltiga slaget, social förstärkning och de allra flesta individer finner eftersträvansvärt. Eleverna ger stöd åt Krumboltz (1972) teori då de anser att en antydning från personalen i skolmatsalen, lärare eller kamrater vad gäller hur mycket mat som rekommenderas eller en påminnelse om att inte ta till sig för mycket mat kan förhindra eleverna att ta till sig mer mat än de orkar äta upp. Den empiriska undersökningen visar att eleverna påverkas av och lyssnar på sina kamrater och kan därmed hjälpa varandra att komma ihåg att agera på ett önskvärt sätt. Detta är en bättre metod än att i efterhand påpeka att de slänger mat (Krumboltz, 1972). Information i form av bordsryttare eller informationstavlor på väggen kan vara till hjälp för att påminna eleverna om att inte slänga mat vid tidpunkten för beslutet. Vidare kan uppmuntran, om mat inte slängs, ges från personal vid utgången från skolmatsalen då även positiv förstärkning genom verbal uppmuntran kan anses påverka eleverna att förändra beteendet i rätt riktning (Krumboltz, 1972). Slutligen är det bra att eleverna äter tillsammans med sina lärare, speciellt i de yngre årskurserna, eftersom elever i unga år, enligt Krumboltz (1972), ofta ser upp till sina lärare. Om läraren föregår med gott exempel och inte slänger mat samt pratar positivt om mat, hur gott och nyttigt det är samt om nackdelar till följd av att slänga mat, kan eleverna påverkas i rätt riktning.

Wadström (2004) diskuterar negativa förstärkningars påverkan på ett beteende. Upptäcks de negativa förstärkningarna, vilka resulterar i ett beteende, finns det en teoretisk möjlighet att påverka förstärkningen och därmed beteendet. Den empiriska undersökningen visar att orsaker till att eleverna slänger mat är exempelvis att kamraterna vid bordet går ut på rast och den elev som är kvar känner obehag i form av stressad och vill följa med. Därmed är elevernas beteende att gå ut på rast innan alla är helt klara en negativ förstärkning som påverkar ett oönskat beteende hos de elever som slänger sin mat. Då den empiriska undersökningen har delgivit information om orsakerna bakom beteendet kan arbetet med att förhindra att den oönskade förstärkningen uppkommer påbörjas, vilket slutligen kan resultera i en reducerad mängd matsvinn.

6.5 Elevers påverkan av gruppsytryck i skolmatsalen

Enligt Stensaasen och Sletta (1996) krävs det tre kriterier för att utgöra en grupp: två eller flera personer, ömsesidig påverkan och ömsesidigt beroende. Elever som äter tillsammans med sina kamrater i skolmatsalen uppfyller de tre ovan angivna kriterierna och utgör därmed grupper. Enligt Olofsson (2002) kan grupp-beteende vara både positiva och negativa. Då enkätundersökningen visar att drygt 50 procent av eleverna nästan alltid lämnar bordet samtidigt och att knappt 20 procent alltid lämnar bordet samtidigt, är frågan huruvida detta beteende är positivt eller negativt. För att avgöra om det är positivt eller negativt och om det finns någon skillnad mellan könen används

information från de personliga intervjuerna då enkätundersökningen inte påvisar någon skillnad mellan könen. De personliga intervjuerna visar att det finns två olika alternativ att gå från bordet på. Det första alternativet innebär att gå från bordet när alla ätit klart, vilket är positivt. Det andra alternativet innebär att då en elev ätit färdigt lämnar övriga kamrater bordet trots att de inte är klara, vilket innebär att de slänger mat och beteendet är således negativt. Flertalet elever svarade under intervjun att de känner sig stressade när en kamrat vid deras bord är klar och många så till den grad att de slänger mat för att kunna gå samtidigt. I det empiriska materialet framkom det att pojkar rättar sig efter varandra i större utsträckning än flickor vad gäller att lämna bordet när den första kamraten är klar. Detta kan enligt Lundqvist och Walch (1995) bero på pojkars mer framträdande konkurrens om ledarrollen samt tendensen att umgås i större grupper än flickor, vilka umgås mer parvis. Lämnar en pojke bordet resulterar det följaktligen i att resterande medlemmar i gruppen följer med och har de inte ätit upp sin mat slänger de den. I jämförelse med flickor minskar antalet påverkande personer och enligt de personliga intervjuerna väntar flickor oftare tills kamraterna är klara innan de lämnar matsalen, dock är det totalt sätt även få flickor som väntar tills alla runt bordet är klara.

Gemenskap inom en grupp inger trygghetskänsla för den enskilde individen, dock är inte tryggheten och tillhörigheten till gruppen gratis utan det gäller att inte avvika för mycket från de andra gruppmedlemmarna vad gäller kläder, intressen, tankar och smak (Olofsson, 1996). Den empatiska förmågan och barnens förmåga att visa medkänsla för varandra beror på hur långt deras objektrelationsutveckling har kommit. Detta beror även på hur långt grupputvecklingen har kommit samt hur trygga individerna känner sig inom gruppen (Lundqvist och Walch, 1995). Grupputvecklingen och tryggheten inom gruppen kan anses vara större hos elever som svarade att de alltid väntar tills alla ätit upp. De visar empati och medkänsla genom att inte stressa sina kamrater. Under intervjun med en flicka i årskurs åtta framkom att det är populärt att inte äta alls, för att andra skall tycka de är smala och häftiga. Hon berättar att de bara dricker vatten och vill att läraren skall säga till dem att äta så att alla andra elever hör att de inte äter. Detta beteende kopplas till viljan om att söka acceptans av en grupp och att inta en roll inom gruppen för att undvika utstötning och andra negativa effekter vilka kan medfölja i och med ett utanförskap (Olofsson, 1996).

6.6 Sammanfattning av analys

Enligt Thornberg (2004) består attityder av tre komponenter: Tanke- eller kunskapskomponent, känslokomponent samt handlingskomponent. Eleverna har generellt en ganska positiv attityd till skolmatsalen och skolmaten men de får inte dåligt samvete när de slänger mat, vilket kan bero på den bristfälliga kunskap de besitter om den negativa påverkan det bidrar till. Wadström (2004) menar att slänga mat är ett viljestyrt beteende format utifrån upplevelser, miljö och erfarenheter, men att eleverna genom lärdom kan förändra sitt beteende. Utvecklas elevernas kunskap menar Ahrenfelt (2001) att deras verklighetsuppfattning och tankemönster kan nyskapas och således resultera i en beteendeförändring. Även genom positiv förstärkning är det möjligt att förändra ett beteende. Den empiriska undersökningen visar att eleverna säger sig bli uppmuntrade att slänga mindre mat om det skulle leda till en någon form av belöning.

Elevers påverkan av grupptryck spelar också in i deras beteende att slänga mat. Sitter tillsammans i skolmatsalen utgör de en grupp och påverkar således varandra. Eleverna kan påverka varandra olika, både positivt och negativt. Detta menar Olofsson (2002)

beror på hur gruppen är strukturerad, hur säkra personerna är inom gruppen och hur långt de har kommit i gruppens utveckling. Den empiriska undersökningen visar att eleverna påverkar varandra både positivt och negativt, mestadels negativt. Eleverna upplever sig påverkade av andra elever, när en elev är klar och vill lämna bordet blir effekten att övriga elever vid bordet känner sig pressade och stressade och äter därmed inte upp sin mat utan väljer att slänga den.

KAPITEL 7

RESULTAT OCH REKOMMENDATIONER

Kapitlet inleds med en återgivning av problemformuleringen, studiens övergripande forskningsfråga, syfte och frågeställningar. Vidare presteras studiens resultat till var och en av de tre frågeställningarna. Därefter ges rekommendationer samt förslag till vidare studier. Avslutningsvis sammanfattas kapitlet.

7. Inledning till studiens resultat

Synen på mat har förändrats under de senaste decennierna och maten värdesätts idag inte i lika stor utsträckning som förr, vilket anses vara en bidragande orsak till att matsvinn uppkommer. Idag slänger Sveriges befolkning årligen 2,3 miljoner ton mat. Även skolmatsalars matsvinn är högt då det årligen slängs 3,2 miljoner kilo mat till följd av att elever inte äter upp den mat de tagit till sig på tallriken. Med detta problem i åtanke presenteras studiens övergripande forskningsfråga, syfte och frågeställningar för att underlätta förståelsen för studiens resultat.

Studiens övergripande forskningsfråga

Kan matproduktion och dess påverkan på natur och samhälle uppnå en hållbar utveckling med tanke på den respektlösa inställning människor har gentemot att slänga mat i onödan?

Studiens syfte

Att undersöka vilka incitament som kan bidra till en attityd- och beteendeförändring hos elever med avsikt att reducera matsvinn.

Frågeställning 1

Vad har elever för attityd gentemot att slänga mat?

Frågeställning 2

Vilka orsaker finns till elevers beteende att slänga mat?

Frågeställning 3

På vilket sätt kan elever uppmuntras till en attityd- och beteendeförändring?

7.1 Studiens resultat

Utifrån analysen kan följande resultat redovisas:

1. Politiker tar inte ansvar för elevers kunskapsnivå om matsvinnets konsekvenser.
2. Rektorer bör schemalägga lunchen på lektionstid för minskad stress hos elever.
3. För reducerat matsvinn inför kontroll och rekommenderade portionsstorlekar i skolmatsalen.

Nedan följer en utförlig beskrivning av studiens resultat.

7.1.1 Elevers attityder gentemot att slänga mat

Resultatet av studiens undersökning visar på att eleverna inte ser något fel i att slänga mat. Enkätundersökningen visar att över hälften av de tillfrågade eleverna aldrig får dåligt samvete när de slänger mat i skolmatsalen. De tycks inte reflektera över vilka konsekvenser ett sådant beteende för med sig, utan det görs och anses vara en självklarhet. Därmed finns ingen emotionell känsla och inget inom det emotionella tankemönstret som hindrar eleverna från beteendet att slänga mat. Det förekommer dock årskursskillnader då endast en femtedel av eleverna i årskurs tre aldrig får dåligt samvete i jämförelse med två tredjedelar i årskurs nio. Resultatet visar också att det dåliga samvetet avtar med ålder. Det visar sig även att elevernas attityder skiljer sig åt mellan maten serverad i skolan och i hemmet. Detta kan bero på föräldrars närvaro i hemmet samt det faktum att mängden mat i hemmet är mindre, vilket kan resultera i begränsad portionsmängd. Enligt eleverna beror den mer negativa attityden till mat i skolmatsalen, i förhållande till hemmet, på uppfattningen om att det lagts ner mer tid och känsla bakom matlagningen i hemmet samt att maten smakar godare.

7.1.2 Orsaker till elevers beteende att slänga mat

Studiens empiriska undersökning visar att det finns ett flertal bakomliggande orsaker till elevernas beteende att slänga mat. Orsaker till att eleverna slänger mat är att de inser att de inte tycker om maten eller att de har tagit för mycket. Ytterligare en orsak är att eleverna inte orkar gå och ta mat mer än en gång vilket resulterar i för stora portioner. Elevernas beteende påverkas negativt av att det finns förstärkning att göra något annat, exempelvis viljan att gå ut på rast. Elevernas beteende grundas även i deras attityd till att slänga mat och bristande kunskap om hur det påverkar miljön och skolans ekonomi. Eleverna har inte den kunskap de behöver för att förstå problematiken och den globala inverkan deras beteende för med sig. Gruppåverkan är ytterligare en orsak till elevernas beteende, de påverkas av sina kamrater när de äter tillsammans i skolmatsalen, när en kamrat är klar och vill gå känner de andra sig stressade och resultatet blir att de slänger mat för att kunna gå samtidigt.

7.1.3 Uppmuntran till attityd- och beteendeförändring

I studien framkom ett flertal incitament vilka kan bidra till att mängden matsvinn reduceras. Studien pekar exempelvis på att eleverna har bristande kunskap om de konsekvenser matsvinn bidrar till, varför det är av stor vikt att elevernas kunskapsnivå ökar. Då kognition och emotion tillsammans utgör en individs verklighetsuppfattning är det även viktigt att elevernas emotion förändras eftersom majoriteten av eleverna i dagsläget anser att det inte är något fel att slänga mat. Eleverna tror själva att incitament i form av information dels på lektioner, antingen av lärare eller av personalen i skolmatsalen, och dels genom informationstavlor och bordsryttare skulle förändra deras attityd till att slänga mat i skolmatsalen. Genom att lärare äter pedagogiska måltider tillsammans med eleverna får de tillfälle att diskutera problematiken kring att slänga mat i skolmatsalen samt tala i positiva ordalag kring maten. Vidare innebär det också att politiker måste ta sitt ansvar och involvera konsekvenser av matsvinn i elevers undervisning, vilket skulle kunna ske i samband med undervisning inom naturorienterade ämnen, samhällsorienterade ämnen eller hemkunskapsundervisning. I de naturorienterade ämnena kan konsekvenser i form av miljöpåverkan belysas och inom de samhällsorienterade ämnena kan de ekonomiska aspekterna framhävas. Vidare kan hemkunskapsundervisningen upplysa elever om vikten av att inte slänga mat och bidra till att eleverna också få en större medkänsla för maten eftersom de tillagat den själva.

Det nuvarande beteendemönstret måste brytas vilket innebär att graden av negativ förstärkning bör minimeras och ersättas med positiv förstärkning. Studien visar på att positiv förstärkning är ytterligare ett incitament, vilket kan resultera i en reducerad mängd matsvinn. Positiv förstärkning kan vara att lärare eller personal i skolmatsalen uppmuntrar de elever som inte slänger mat eller påminner dem om att inte ta en större portion än vad de orkar äta upp. Ytterligare exempel på uppskattad positiv förstärkning är tävling där elever motiveras genom saft, glass, biobesök och utflykt. Detta innebär att eleverna tillsammans motiveras att minska mängden matsvinn i skolmatsalen.

Då de visar sig att eleverna känner sig stressade i skolmatsalen, för att de vill gå ut på rast, framkommer det att schemalagd lunch där eleverna äter tillsammans i skolmatsalen under lektionstid kan bryta den negativa förstärkningen och reducera mängden matsvinn. Därmed pekar resultatet på att rektorer måste inkluderas, för att genom schemaläggning förbättra förutsättningarna och således minska elevers stressnivå under lunchen. Slutligen konstateras att incitament i form av kontroll alternativt riktlinjer av portionsstorlek skulle uppskattas av eleverna och få dem att tänka på mängden mat de tar till sig. Då de i dagsläget tar till sig för stora portioner i förhållande till vad de mäktar med och således slänger mycket mat är det av stor vikt att personalen i skolmatsalen engagerar sig och delger elever rekommendationer. Sammanfattningsvis pekar studien på att en kombination av flertalet ovan presenterade resultat ger störst förutsättning för att komma till rätta med problemet och reducera matsvinn.

7.2 Rekommendationer

I och med den stora mängd matsvinn som förekommer och resursutnyttjande det resulterar i är det viktigt för personal i skolmatsalen, lärare, elever och föräldrar att veta hur de kan arbeta för att komma till rätta med problemet. Nedan följer författarnas rekommendationer till hur matsvinnet i skolan kan reduceras.

Personal i skolmatsalen

Personalen i skolmatsalen måste arbeta aktivt med positiv förstärkning under lunchtillfällena. Det kan ske till exempel genom att personalen, när de passerar där maten slängs, talar om för de elever vilka inte slänger mat att de är duktiga. Personalen kan även anslå information med rekommendationer om portionsstorlek i skolmatsalen där elever tar till sig mat. I matsalen kan personalen även arbeta med att delge elever information på bord med uppmaning om att inte slänga mat. Personalen i skolmatsalen kan också anordna tävlingar där elever, under till exempel en termin eller kortare tidsperiod, motiveras att inte slänga mat. Till följd av en termins längd är det möjligt att kortare tidsperiod är att föredra då elever tidigt ser resultat av sitt agerande och motiveras att fortsätta. Tävlingen utgör en grund för att beteendet att inte slänga mat skall bli vaneskapande. Elever diskuterar motivationsfaktorer som exempelvis glass, saft, utflykter och bio. Dock kanske det är att föredra utflykter där fysisk aktivitet står i centrum för att på så sätt uppnå mer hälsosamma elever.

Lärare

Information skall delges lärarna så att de i sin tur kan undervisa elever om onödigt resursutnyttjande i samband med matsvinn. Det är även viktigt att lärarna tar sitt ansvar och äter pedagogiska måltider med elever i skolmatsalen. Sprider lärare ut sig i skolmatsalen och äter tillsammans med elever kan positiva samtal om mat föras. För att minska stressfaktorn bör schemalagd lunch införas. Elever i dagsläget känner sig stressade på grund av att rasten är förlagd direkt efter lunchtillfället, vilket resulterar i att när kamraterna är klara och går från bordet vill de följa med.

Elever

Elever skall få känna sig delaktiga och involverade i maten och skolmatsalen genom exempelvis matråd. Vidare kan också alla elever i årskurs tre få delta under en dag i skolmatsalen och hjälpa till att tillaga mat. Detta för att de skall få ökad förståelse för hur det går till samt inse att maten inte kommer färdigpackad. Involveras elever i skolmaten kan de sedan hjälpas åt att uppmuntra och påminna varandra till att inte ta för mycket mat och inte slänga mat.

Föräldrar

Ansvar att minska matsvinnet kan inte enbart ligga på skolan utan förändrarna måste också bidra genom restriktioner om matsvinn i hemmet. Finns det inga hinder att slänga mat hemma kan det vara svårt att påverka eleverna till att slänga mindre mat i skolan. Föräldrar bör även föregå med gott exempel och agera i likhet med de uppmaningar de ger till sina barn då barn tar efter sina föräldrars beteende. Dessutom kan föräldrar uppmuntra sina barn att äta maten i skolmatsalen, även om det inte alltid är deras favoriträtt som serveras.

7.3 Förslag på vidare studier

Studien redogör för elevers attityder och beteende till att slänga mat i skolan samt genom vilka incitament elever kan påverkas till en attityd- och beteendeförändring. Enligt författarna är det av intresse att vidareutveckla studien och genomföra undersökningar på andra skolor, exempelvis genomföra en jämförelse huruvida två skolor med demografiska skillnader skiljer sig åt vad gäller mängden matsvinn. Fortsättningsvis tror författarna att en observationsstudie är ett bra förslag på fortsatta studier då det kan möjliggöra ett mer tillförlitligt resultat eftersom elever under personliga intervjuer kan tänkas ge önskvärda svar. En utveckling av studien kan även vara att få lärares perspektiv på problematiken kring matsvinn. Då studien har resulterat i ett flertal potentiella förslag, hade det också varit av intresse att realisera dessa för att undersöka huruvida de resulterar i reducerad mängd matsvinn. Slutligen kan nämnas att eftersom information var något flertalet elever skulle ta till sig och agera efter, kan det vara meningsfullt att genomföra en reklamkampanj alternativt spela in en informationsfilm om matsvinnets bidrag till resursutnyttjandet, vilka kan visas på svenska skolor.

7.4 Sammanfattning av resultat

Resultatet av studien visar att elever slänger mat på grund av att de känner sig stressade av att kamraterna går från skolmatsalen ut på rast. De känner därmed inte att de i lugn och ro kan sitta kvar och äta upp, utan går tillsammans med kamraterna vilket resulterar i att den mat som finns kvar på tallriken slängs. Resultatet visar också att de inte reflekterar över beteendet att slänga mat, inte heller får de dåligt samvete när de slänger mat. Samtidigt visar resultatet att elever har bristfällig kunskap huruvida matsvinn resulterar i ett onödigt resursutnyttjande samt hur skolans ekonomi påverkas beroende på mängden matsvinn. Resultatet visar att kontroll och rekommenderade portionsstorlekar kan medföra reducerat matsvinn. För att uppnå en beteendeförändring visar studien på att ett arbete med positiv förstärkning kan vara behjälplig. Genom uppmuntran i form beröm eller tävling kan elever påverkas att förändra sitt beteende till ett mer passande ur bland annat miljö- och ekonomisynpunkt. Det är även viktigt att bryta nuvarande beteendemönster genom att minimera graden av negativ förstärkning för att förhindra att elever exempelvis slänger mat till följd av stress. För att kunna förändra elevers beteende rekommenderar författarna att personal i skolmatsalen, lärare samt elever arbetar aktivt med faktorer som information, positiv förstärkning, tävling och pedagogiska luncher.

Förslag på vidare studier är en vidareutveckling där även undersökningar på andra skolor innefattas eller där observationer genomförs istället för enkätundersökning och intervjuer. Författarna tycker även det skulle vara av intresse att utforma en reklamkampanj samt informationsvideo för att bidra med ökad kunskap om resurspåverkan.

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR

- Ahrenfelt, B. (2001). *Förändring som tillstånd*, Studentlitteratur, Lund
- Alvesson, M. (2007). Konsumtionens tillväxt – misslyckat grottekvärnsprojekt. I Johansson, B (red.), *Konsumera mera – dyrköpt lycka*, Formas, Stockholm
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Danmark
- Bertilsson, J. och Börjesson, G. (2008). Mindre metan från högavkastande kor, I Johansson, B. (red), *Klimatfrågan på bordet*, Formas, Stockholm
- Björklund, J. Holmgren, P. Johansson, S. (2008). *Mat och klimat*, Medströms Bokförlag, Stockholm
- Bohner, G. och Wänke, M. (2003). *Attitudes and Attitude Change*, Psychology Press Ltd, Hove
- Dahmström, K. (2005). *Från datainsamling till rapport: att göra en statistisk undersökning*, Studentlitteratur, Lund
- Ekman, K. (1997). *Svinn. Idé & fakta Ica*, Västerås
- Festinger, L. (1962). *A Theory of Cognitive Dissonance*, Stanford University Press, California
- Henryson, J. och Höök, K. (2008). *Mat, klimat och utveckling*, Formas, Stockholm
- Holme, I.M. och Solvang, B.K. (1997). *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 2:a upplagan, Studentlitteratur, Lund
- Jönsson, G. (2008). Valfyllda lastrum ger klimateffektiva transporter, I Johansson, B. (red), *Klimatfrågan på bordet*, Formas, Stockholm
- Kinncar, T.C. och Taylor, J.R. (1996). *Marketing research – an applied approach*, 5:e upplagan, McGraw-Hill, New York
- Krumboltz, J.D. och Krumboltz, H.B. (1972). *Changing children's behavior*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey
- Kuylentierna, J. (2008). Mat åt nio miljarder – klimatet är en joker, I Johansson, B. (red), *Klimatfrågan på bordet*, Formas, Stockholm
- Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*, Studentlitteratur, Lund
- Lekvall, P. och Wahlbin, C. (2001). *Information för marknadsföringsbeslut*, 4:e upplagan, IHM Publishing, Göteborg

Levy, M och Weitz, B. (2007). *Retailing Management*, 4:e upplagan, New York, McGraw Hill

Lundqvist, S. och Walch, M. (1995). *Barn i grupper – Struktur, process och psykoterapi*, 2:a upplagan, Natur och kultur, Borås.

Olofsson, M. (1996). *Pedagogiskt ledarskap*, Bonnier, Falköping

Patel, R. och Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 3:e upplagan, Studentlitteratur, Lund

Stensaasen, S. och Sletta, O. (1996). *Grupprocesser – Om inläring och samarbete i grupper*, Natur och Kultur, Stockholm

Wadström, O. (2004). *Att förstå och påverka beteendeproblem*, 3:e upplagan, Psykologinsats, Linköping

Ziegler, F. (2008). *Värms jordklotet upp av fisken på din tallrik?* I Johansson, B. (red), *Klimatfrågan på bordet*, Formas, Stockholm

Östergren, K. och Sonesson, U. (2008). *Mat i soptunnan – vem täljer trägubbar för att elda upp dem?* I Johansson, B. (red), *Klimatfrågan på bordet*, Formas, Stockholm

ARTIKLAR OCH RAPPORTER

Buergel, N.S. Berman, E.A. Knutson, A.C. och Lindaas M.A. (2002). *Students consuming sack lunches devote more time to eating than those consuming schhol lunches*, Journal of the American dietetic association, Vol. 102, Nr. 9, Sept 2002, sid. 1283-1286

Edman, S. (2005). *Bilen, biffen, bostaden. Hållbara laster – smartare konsumtion*, SOU 2005:51, Stockholm

Farrell, M. (1997). *Getting students and teachers involved with recycling*, BioCycle, Vol. 38, Nr. 8, Aug 1997, sid 80-82

Getlinger, M.J. Laughlin, C. Bell, E. Akre, C. och Arjmandi, B.H. (1996). *Food waste is reduced when elementary-school children have recess before lunch*, Journal of the American dietetic association, Vol. 96, Nr. 9, Sept 1996, sid. 906-908

Hunhammar, S. (2008). *Konsumtionens klimatpåverkan*, Naturvårdsverket, Rapport 5903

Karlsson, R. (2002). *Svinn i storhushåll – Mängder, sammansättning och möjligheter att minska*, Fms Rapport. 175.

Konsumentföreningen Stockholm. (2008). *Klimatavtryck från hushållens matavfall*, Stockholm

Konsumentföreningen Stockholm. (2009). *Rapport från en slaskhink*, Stockholm

Livsmedelsverket. (2007). *Bra mat i skolan – råd för förskoleklass, grundskola, gymnasieklass och fritidshem*, Malmö

Martin, C.K. Newton, R.L. Anton, S.D. Allen, H.R. Alfonso, A. Han, H. Stewart, T. Sothorn, M. och Williamson, D.A. (2007). *Measurement of children's food intake with digital photography and the effect of second servings upon food intake*, Eating Behaviors, Nr.8, sid. 148-156

Matsuyama, K. (2002). The Rise of Mass Consumption Societies, *Journal of Political Economy*, Vol. 110, Nr. 5, ss. 1035-1070

Naturvårdsverket (2008). *Svinn i livsmedelskedjan: Möjlighet till minskade mängder*, Rapport nr. 5885. Naturvårdsverket, Stockholm

Owen, S. Schickler, P. och Davis, J. (1997). *Food choice: How to assess attitudes of pre-adolescent children*, British Food Journal, Vol. 99, Nr. 4, sid. 148-153

Thornberg, R. (2004). *Grupprocesser och social påverkan – Socialpsykologi med fokus på skolan*, Rapport 144:237, PiUS – Pedagogik i utbildning och skola, Linköpings universitet

Young, B och Hetherington, M. (1996). *The literature on advertising and children's food choice*, Nutrition & Food Science, Nr. 5, Sept-okt 1996, sid. 15-18

DAGSPRESS

Ennart, H. (2007). Vilken mat slänger vi mest av? *Svenska Dagbladet*, 25 april

Ennart, H. (2008). Mat i soporna hot mot miljön. *Svenska Dagbladet*, 26 augusti

Holm, N. (2007). En femtedel av maten kastas, *Sydsvenskan*, 7 maj

Rosenberg, G. (2008). Jordens ranson *Dagens Nyheter*, 9 januari

BROSCHYRER

Larsson, Å och Personalgruppen (2006). *Matnyttigt – Måltiden är en av höjdpunkterna under skoldagen*, Guldhedsskolans kök

Williander, G. och Linnerhag, C. (2007). *Miljömat på våra fat*, Kostenheten i Göteborgs Stad Centrum

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Guldhedsskolan. (2009). Hämtad 2009-04-28 från:

http://lnknsr03.gbgsd.se/QuickPlace/guldhedsskolans_hemsida/PageLibraryC1256EB4003142F9.nsf/h_Toc/be2c2914791afa24c1256eb60043cb33/?OpenDocument

Nationalencyklopedin. (2009). Hämtad 2009-04-15 från: www.ne.se

Person, E. (2007). Det moderna jordbruket, *Länsstyrelsen i Skåne*, Hämtad 2009-05-22 från:

http://www.lansstyrelsen.se/skane/Kartor_och_planeringsunderlag/Kulturmiljoprogram/Skanes_historia_och_utveckling/Jordbrukets_landskap/Det_moderna_jordbruket.htm

Ottosson, M. (2008). *Kostveterstudenter minskar svinnet med 2133 portioner*, Alingsås kommun. Hämtad 2009-03-16 från:

www.alingsas.se/trafik&teknik/sidor/kostprojektet/dokument/artikel_kostveterstudenter.pdf

UPPSATSER

Kaliff, I. (1995). *Vad kvinnorna har betytt för Sturefors*, Högskolan i Kalmar

BILAGOR

Bilaga 1

I bilaga 1 redovisas intervjufrågor ställda till Linda Svensson, Miljösamordnare Göteborgs Stad Centrum och Gunilla Williander, Miljöombud Guldhedsskolan. Linda Svensson svarade på frågor via e-mail och Gunilla Williander deltog i en personlig intervju. Anledningen till att Linda Svensson medverkar är för att få en bild av vad kommunen har för riktlinjer och mål uppsatta vad gäller matsvinnet i skolorna. Gunilla Williander beskriver mer hur Guldhedsskolan arbetar i köket på skolan och hur de arbetar med att minska svinnet på en daglig basis.

Bilaga 2

I bilaga 2 presenteras den enkätundersökningen eleverna deltog i.

Bilaga 3

I bilaga 3 presenteras de intervjuområden författarna har använt sig av vid genomförandet av de personliga intervjuerna med elever.

Bilaga 4

I bilaga 4 redovisas resultatet från enkätundersökning. Detta bidrar till en ökad förståelse för beskrivningen av empirin vilken återfinns i kapitel 5.

BILAGA 1

Intervjufrågor angående studieobjektet Guldhedsskolan

Linda Svensson, Miljösamordnare Göteborgs Stad Centrum

1. Vad har hittills gjorts inom kommunen för att försöka minska matsvinnet?
2. Finns det idéer som valts att inte genomföras, kanske av kostnadsmässiga skäl?
3. Finns det mål som är uppsatta genom åren som skolan skall sträva efter att nå?
4. Har ni några policys?

Gunilla Williander, Miljöombud Guldhedsskolan

1. Berätta hur det går till när eleverna kommer och äter i skolmatsalen?
2. Vad gör ni av det svinn som uppstår i skolmatsalen?
3. Finns det någon målsättning vad gäller att minska matsvinnet?

BILAGA 2

Enkätundersökning

Vi är tre studenter från Handelshögskolan i Göteborg som skriver magisteruppsats inom marknadsföring. Med undersökningen vill vi klarlägga elevers attityder och beteende till att slänga mat i bamba.

Enkäten tar cirka fem minuter att svara på.

Kön: Tjej Kille

Klass: 3 4 5 6 7 8 9

1. Slänger jag mat tror jag att fattigdomen i världen påverkas.

Mycket Ganska mycket Varken mycket eller lite Ganska lite Inte alls

2. Slänger jag mat tror jag att naturen till exempel skog, hav och djur påverkas.

Mycket Ganska mycket Varken mycket eller lite Ganska lite Inte alls

3. Slänger jag mat tror jag att skolans ekonomi (pengar) påverkas.

Mycket Ganska mycket Varken mycket eller lite Ganska lite Inte alls

4. Hur ofta slänger du mat hemma?

Varje dag Några gånger i veckan Några gånger i månaden Några gånger om året Aldrig

5. Har du en positiv eller negativ inställning till bamba?

Positiv Ganska positiv Varken positiv eller negativ Ganska negativ Negativ

6. Hur ofta slänger du mat i bamba? (Om aldrig, gå vidare till fråga 10)

- Varje dag Några gånger i veckan Några gånger i månaden Några gånger om året Aldrig

7. Slänger du mat oftare än dina kompisar?

- Alltid Nästan alltid Lika ofta som mina kompisar Nästan aldrig Aldrig

8. Vad tänker du när du slänger mat i bamba? (Välj endast ett svarsalternativ)

- Jag bryr mig inte
Det är inte min mat
Det är inte bra
Maten var inte god
Jag tog för mycket
Annat.....

9. Får du dåligt samvete när du slänger mat i bamba?

- Alltid Nästan alltid Tveksam Nästan aldrig Aldrig

10. Väljer du samma maträtt som dina kompisar trots att du tycker bättre om någon av de andra rätterna?

- Alltid Nästan alltid Tveksam Nästan aldrig Aldrig

11. Hur ofta lämnar alla kompisar vid mitt bord bamba samtidigt?

- Alltid Nästan alltid Tveksam Nästan aldrig Aldrig

12. Vad skulle kunna få dig att *aldrig* slänga mat i bamba?

.....
.....
.....
.....
.....

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

BILAGA 3

Intervjuområden till personliga intervjuer med elever

1. Kunskap om fattigdom, natur och ekonomi. Ser elever kopplingen mellan dessa problemområden och att slänga mat?
2. Attityder. Vilka attityder finns till miljön och maten i skolmatsalen? Skiljer sig attityden till mat åt i hemmet respektive i skolan?
3. Beteende. Slänger elever mer mat i skolmatsalen i förhållande till i hemmet? Varför/varför inte?
4. Gruppsyck. Påverkas eleverna av sina kamrater i skolmatsalen och i vilken utsträckning?
5. Diskussion av förslag på hur matsvinn kan reduceras:
 - Schemalagd lunch vilket innebär att eleverna tillsammans med sina lärare äter under en bestämd tid i skolmatsalen. Ett antal klasser sitter tillsammans i skolmatsalen och äter med stängda dörrar och då 20 minuter passerat återvänder elever och lärare till klassrummen för att avsluta lektionen innan rasten påbörjas.
 - Spela musik i skolmatsalen.
 - Information om matsvinnets natur- och resurspåverkan på lektionerna, antingen av lärare eller av personal från skolmatsalen.
 - Information i form av informationstavlur och bordsryttare i skolmatsalen.
 - Positiv förstärkning

BILAGA 4

Enkätundersökningens resultat i SPSS

Kön

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Flicka	162	50,0	50,0	50,0
Pojke	162	50,0	50,0	100,0
Total	324	100,0	100,0	

Klass

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Tre	36	11,1	11,1	11,1
Fyra	47	14,5	14,5	25,6
Fem	57	17,6	17,6	43,2
Sex	66	20,4	20,4	63,6
Sju	67	20,7	20,7	84,3
Nio	51	15,7	15,7	100,0
Total	324	100,0	100,0	

Fråga 1: Slänger jag mat tror jag att fattigdomen i världen påverkas.

Fråga1.Fattigdom

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Mycket	17	5,2	5,3	5,3
Ganska mycket	72	22,2	22,3	27,6
Varken mycket eller lite	103	31,8	31,9	59,4
Ganska lite	72	22,2	22,3	81,7
Inte alls	59	18,2	18,3	100,0
Total	323	99,7	100,0	
Missing System	1	,3		
Total	324	100,0		

Kön * Fråga1.Fattigdom Crosstabulation

			Fråga1.Fattigdom					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Kön	Flicka	Count	11	33	63	33	22	162
		% within Kön	6,8%	20,4%	38,9%	20,4%	13,6%	100,0%
	Pojke	Count	6	39	40	39	37	161
		% within Kön	3,7%	24,2%	24,8%	24,2%	23,0%	100,0%
Total		Count	17	72	103	72	59	323
		% within Kön	5,3%	22,3%	31,9%	22,3%	18,3%	100,0%

Klass * Fråga1.Fattigdomen Crosstabulation

			Fråga1.Fattigdomen					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Klass	Tre	Count	0	8	16	10	2	36
		% within Klass	,0%	22,2%	44,4%	27,8%	5,6%	100,0%
	Fyra	Count	1	19	13	10	4	47
		% within Klass	2,1%	40,4%	27,7%	21,3%	8,5%	100,0%
	Fem	Count	1	11	18	14	13	57
		% within Klass	1,8%	19,3%	31,6%	24,6%	22,8%	100,0%
Sex		Count	7	10	23	14	12	66
		% within Klass	10,6%	15,2%	34,8%	21,2%	18,2%	100,0%
Sju		Count	6	18	21	11	11	67
		% within Klass	9,0%	26,9%	31,3%	16,4%	16,4%	100,0%
Nio		Count	2	6	12	13	17	50
		% within Klass	4,0%	12,0%	24,0%	26,0%	34,0%	100,0%
Total		Count	17	72	103	72	59	323
		% within Klass	5,3%	22,3%	31,9%	22,3%	18,3%	100,0%

Fråga 2: Slänger jag mat tror jag att naturen till exempel skog, hav och djur påverkas.

Fråga2.Naturen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mycket	32	9,9	10,0	10,0
	Ganska mycket	61	18,8	19,0	29,0
	Varken mycket eller lite	105	32,4	32,7	61,7
	Ganska lite	65	20,1	20,2	81,9
	Inte alls	58	17,9	18,1	100,0
	Total	321	99,1	100,0	
Missing	System	3	,9		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga2.Natur Crosstabulation

			Fråga2.Natur					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Kön	Flicka	Count	21	33	58	26	23	161
		% within Kön	13,0%	20,5%	36,0%	16,1%	14,3%	100,0%
	Pojke	Count	11	28	47	39	35	160
		% within Kön	6,9%	17,5%	29,4%	24,4%	21,9%	100,0%
Total		Count	32	61	105	65	58	321
		% within Kön	10,0%	19,0%	32,7%	20,2%	18,1%	100,0%

Klass * Fråga2.Naturen Crosstabulation

			Fråga2.Naturen					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Klass	Tre	Count	8	3	12	8	3	34
		% within Klass	23,5%	8,8%	35,3%	23,5%	8,8%	100,0%
	Fyra	Count	4	12	19	10	2	47
		% within Klass	8,5%	25,5%	40,4%	21,3%	4,3%	100,0%
	Fem	Count	3	6	23	9	16	57
		% within Klass	5,3%	10,5%	40,4%	15,8%	28,1%	100,0%
	Sex	Count	4	14	21	16	11	66
		% within Klass	6,1%	21,2%	31,8%	24,2%	16,7%	100,0%
	Sju	Count	10	14	18	12	13	67
		% within Klass	14,9%	20,9%	26,9%	17,9%	19,4%	100,0%
	Nio	Count	3	12	12	10	13	50
		% within Klass	6,0%	24,0%	24,0%	20,0%	26,0%	100,0%
Total		Count	32	61	105	65	58	321
		% within Klass	10,0%	19,0%	32,7%	20,2%	18,1%	100,0%

Fråga 3: Slänger jag mat tror jag att skolans ekonomi (pengar) påverkas.

Fråga3.Ekonomi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Mycket	57	17,6	17,8	17,8
	Ganska mycket	108	33,3	33,6	51,4
	Varken mycket eller lite	63	19,4	19,6	71,0
	Ganska lite	53	16,4	16,5	87,5
	Inte alls	40	12,3	12,5	100,0
	Total	321	99,1	100,0	
Missing	System	3	,9		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga3.Ekonomi Crosstabulation

			Fråga3.Ekonomi					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Kön	Flicka	Count	33	59	30	20	19	161
		% within Kön	20,5%	36,6%	18,6%	12,4%	11,8%	100,0%
	Pojke	Count	24	49	33	33	21	160
		% within Kön	15,0%	30,6%	20,6%	20,6%	13,1%	100,0%
Total		Count	57	108	63	53	40	321
		% within Kön	17,8%	33,6%	19,6%	16,5%	12,5%	100,0%

Klass * Fråga3.Ekonomi Crosstabulation

			Fråga3.Ekonomi					Total
			Mycket	Ganska mycket	Varken mycket eller lite	Ganska lite	Inte alls	
Klass	Tre	Count	12	17	5	1	1	36
		% within Klass	33,3%	47,2%	13,9%	2,8%	2,8%	100,0%
	Fyra	Count	12	17	9	7	2	47
		% within Klass	25,5%	36,2%	19,1%	14,9%	4,3%	100,0%
	Fem	Count	5	21	11	7	13	57
		% within Klass	8,8%	36,8%	19,3%	12,3%	22,8%	100,0%
	Sex	Count	18	13	15	13	7	66
		% within Klass	27,3%	19,7%	22,7%	19,7%	10,6%	100,0%
	Sju	Count	8	29	14	10	6	67
		% within Klass	11,9%	43,3%	20,9%	14,9%	9,0%	100,0%
	Nio	Count	2	11	9	15	11	48
		% within Klass	4,2%	22,9%	18,8%	31,3%	22,9%	100,0%
Total		Count	57	108	63	53	40	321
		% within Klass	17,8%	33,6%	19,6%	16,5%	12,5%	100,0%

Fråga 4: Hur ofta slänger du mat hemma?

Fråga4.Slänger.hemma

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Varje dag	12	3,7	3,7	3,7
	Några gånger i veckan	103	31,8	31,9	35,6
	Några gånger i månaden	99	30,6	30,7	66,3
	Några gånger om året	58	17,9	18,0	84,2
	Aldrig	51	15,7	15,8	100,0
	Total	323	99,7	100,0	
Missing	System	1	,3		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga4.Slänger.hemma Crosstabulation

			Fråga4.Slänger.hemma					Total
			Varje dag	Några gånger i veckan	Några gånger i månaden	Några gånger om året	Aldrig	
Kön	Flicka	Count	10	65	46	22	19	162
		% within Kön	6,2%	40,1%	28,4%	13,6%	11,7%	100,0%
	Pojke	Count	2	38	53	36	32	161
		% within Kön	1,2%	23,6%	32,9%	22,4%	19,9%	100,0%
Total		Count	12	103	99	58	51	323
		% within Kön	3,7%	31,9%	30,7%	18,0%	15,8%	100,0%

Klass * Fråga4.Slänger.hemma Crosstabulation

			Fråga4.Slänger.hemma					Total
			Varje dag	Några gånger i veckan	Några gånger i månaden	Några gånger om året	Aldrig	
Klass	Tre	Count	0	11	9	8	8	36
		% within Klass	,0%	30,6%	25,0%	22,2%	22,2%	100,0%
	Fyra	Count	0	15	15	11	6	47
		% within Klass	,0%	31,9%	31,9%	23,4%	12,8%	100,0%
	Fem	Count	0	16	20	9	12	57
		% within Klass	,0%	28,1%	35,1%	15,8%	21,1%	100,0%
	Sex	Count	4	27	21	8	6	66
		% within Klass	6,1%	40,9%	31,8%	12,1%	9,1%	100,0%
	Sju	Count	4	21	21	11	10	67
		% within Klass	6,0%	31,3%	31,3%	16,4%	14,9%	100,0%
	Nio	Count	4	13	13	11	9	50
		% within Klass	8,0%	26,0%	26,0%	22,0%	18,0%	100,0%
Total		Count	12	103	99	58	51	323
		% within Klass	3,7%	31,9%	30,7%	18,0%	15,8%	100,0%

Fråga 5: Har du en positiv eller negativ inställning till skolmatsalen?

Fråga5.Inställning.skolmatsal

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Positiv	33	10,2	10,2	10,2
	Ganska positiv	107	33,0	33,2	43,5
	Varken positiv eller negativ	83	25,6	25,8	69,3
	Ganska negativ	60	18,5	18,6	87,9
	Negativ	39	12,0	12,1	100,0
	Total	322	99,4	100,0	
Missing	System	2	,6		
Total		324	100,0		

Klass * Fråga5.Inställning.skolmatsal Crosstabulation

			Fråga5.Inställning.skolmatsal					Total
			Positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Negativ	
Klass	Tre	Count	8	15	10	2	1	36
		% within Klass	22,2%	41,7%	27,8%	5,6%	2,8%	100,0%
	Fyra	Count	5	27	7	5	2	46
		% within Klass	10,9%	58,7%	15,2%	10,9%	4,3%	100,0%
	Fem	Count	3	18	13	8	15	57
		% within Klass	5,3%	31,6%	22,8%	14,0%	26,3%	100,0%
Sex		Count	6	17	15	21	7	66
		% within Klass	9,1%	25,8%	22,7%	31,8%	10,6%	100,0%
Sju		Count	5	15	24	17	6	67
		% within Klass	7,5%	22,4%	35,8%	25,4%	9,0%	100,0%
Nio		Count	6	15	14	7	8	50
		% within Klass	12,0%	30,0%	28,0%	14,0%	16,0%	100,0%
Total		Count	33	107	83	60	39	322
		% within Klass	10,2%	33,2%	25,8%	18,6%	12,1%	100,0%

Fråga 6: Hur ofta slänger du mat i skolmatsalen?

Fråga6.Slänger.skolmatsal

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Varje dag	59	18,2	18,2	18,2
	Några gånger i veckan	193	59,6	59,6	77,8
	Några gånger i månaden	52	16,0	16,0	93,8
	Några gånger om året	15	4,6	4,6	98,5
	Aldrig	5	1,5	1,5	100,0
	Total	324	100,0	100,0	

Kön * Fråga6.Slänger.skolmatsal Crosstabulation

			Fråga6.Slänger.skolmatsal					
			Varje dag	Några gånger i veckan	Några gånger i månaden	Några gånger om året	Aldrig	Total
Kön	Flicka	Count	30	104	20	7	1	162
		% within Kö	18,5%	64,2%	12,3%	4,3%	,6%	100,0%
	Pojke	Count	29	89	32	8	4	162
		% within Kö	17,9%	54,9%	19,8%	4,9%	2,5%	100,0%
Total	Count		59	193	52	15	5	324
	% within Kö		18,2%	59,6%	16,0%	4,6%	1,5%	100,0%

Klass * Fråga6.Slänger.skolmatsal Crosstabulation

			Fråga6.Slänger.skolmatsal					
			Varje dag	Några gånger i veckan	Några gånger i månaden	Några gånger om året	Aldrig	Total
Klass	Tre	Count	0	23	8	4	1	36
		% within Klass	,0%	63,9%	22,2%	11,1%	2,8%	100,0%
	Fyra	Count	3	30	11	2	1	47
		% within Klass	6,4%	63,8%	23,4%	4,3%	2,1%	100,0%
	Fem	Count	15	30	10	2	0	57
		% within Klass	26,3%	52,6%	17,5%	3,5%	,0%	100,0%
	Sex	Count	15	42	7	2	0	66
		% within Klass	22,7%	63,6%	10,6%	3,0%	,0%	100,0%
	Sju	Count	14	45	6	1	1	67
		% within Klass	20,9%	67,2%	9,0%	1,5%	1,5%	100,0%
	Nio	Count	12	23	10	4	2	51
		% within Klass	23,5%	45,1%	19,6%	7,8%	3,9%	100,0%
Total	Count		59	193	52	15	5	324
	% within Klass		18,2%	59,6%	16,0%	4,6%	1,5%	100,0%

Fråga 7: Slänger du mat oftare än dina kamrater?

Fråga7.Oftare.kamrater

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Alltid	8	2,5	2,5	2,5
	Nästan alltid	28	8,6	8,8	11,3
	Lika ofta som mina kamrater	186	57,4	58,5	69,8
	Nästan aldrig	78	24,1	24,5	94,3
	Aldrig	18	5,6	5,7	100,0
	Total	318	98,1	100,0	
Missing	System	6	1,9		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga7.Oftare.kamrater Crosstabulation

			Fråga7.Oftare.kamrater					Total
			Alltid	Nästan alltid	Lika ofta som mina kamrater	Nästan aldrig	Aldrig	
Kön	Flicka	Count	2	22	92	37	8	161
		% within Kön	1,2%	13,7%	57,1%	23,0%	5,0%	100,0%
	Pojke	Count	6	6	94	41	10	157
		% within Kön	3,8%	3,8%	59,9%	26,1%	6,4%	100,0%
Total		Count	8	28	186	78	18	318
		% within Kön	2,5%	8,8%	58,5%	24,5%	5,7%	100,0%

Klass * Fråga7.Oftare.kamrater Crosstabulation

			Fråga7.Oftare.kamrater					Total
			Alltid	Nästan alltid	Lika ofta som mina kamrater	Nästan aldrig	Aldrig	
Klass	Tre	Count	0	2	16	15	2	35
		% within Klass	,0%	5,7%	45,7%	42,9%	5,7%	100,0%
	Fyra	Count	0	2	33	9	2	46
		% within Klass	,0%	4,3%	71,7%	19,6%	4,3%	100,0%
	Fem	Count	4	5	34	11	3	57
		% within Klass	7,0%	8,8%	59,6%	19,3%	5,3%	100,0%
Sex		Count	0	7	38	17	4	66
		% within Klass	,0%	10,6%	57,6%	25,8%	6,1%	100,0%
Sju		Count	3	6	40	15	2	66
		% within Klass	4,5%	9,1%	60,6%	22,7%	3,0%	100,0%
Nio		Count	1	6	25	11	5	48
		% within Klass	2,1%	12,5%	52,1%	22,9%	10,4%	100,0%
Total		Count	8	28	186	78	18	318
		% within Klass	2,5%	8,8%	58,5%	24,5%	5,7%	100,0%

Fråga 8: Vad tänker du när du slänger mat i skolmatsalen?

Fråga8.Tänker.slänger

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Jag bryr mig inte	48	14,8	15,1	15,1
	Det är inte min mat	5	1,5	1,6	16,7
	Det är inte bra	25	7,7	7,9	24,5
	Maten var inte god	171	52,8	53,8	78,3
	Jag tog för mycket	63	19,4	19,8	98,1
	Annat	6	1,9	1,9	100,0
	Total	318	98,1	100,0	
Missing	System	6	1,9		
Total		324	100,0		

Klass * Fråga8.Tänker.slänger Crosstabulation

		Fråga8.Tänker.slänger						Total
		Jag bryr mig inte	Det är inte min mat	Det är inte bra	Maten var inte god	Jag tog för mycket	Annat	
Klass Tre	Count	2	0	13	9	8	2	34
	% within Klass	5,9%	,0%	38,2%	26,5%	23,5%	5,9%	100,0%
Fyra	Count	3	0	3	22	17	1	46
	% within Klass	6,5%	,0%	6,5%	47,8%	37,0%	2,2%	100,0%
Fem	Count	14	2	1	31	9	0	57
	% within Klass	24,6%	3,5%	1,8%	54,4%	15,8%	,0%	100,0%
Sex	Count	6	1	2	45	11	1	66
	% within Klass	9,1%	1,5%	3,0%	68,2%	16,7%	1,5%	100,0%
Sju	Count	12	2	5	36	11	0	66
	% within Klass	18,2%	3,0%	7,6%	54,5%	16,7%	,0%	100,0%
Nio	Count	11	0	1	28	7	2	49
	% within Klass	22,4%	,0%	2,0%	57,1%	14,3%	4,1%	100,0%
Total	Count	48	5	25	171	63	6	318
	% within Klass	15,1%	1,6%	7,9%	53,8%	19,8%	1,9%	100,0%

Fråga 9: Får du dåligt samvete när du slänger mat i skolmatsalen?

Fråga9.Dåligt.samvete

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Alltid	6	1,9	1,9	1,9
	Nästan alltid	17	5,2	5,3	7,2
	Tveksam	68	21,0	21,4	28,6
	Nästan aldrig	52	16,0	16,4	45,0
	Aldrig	175	54,0	55,0	100,0
	Total	318	98,1	100,0	
Missing	System	6	1,9		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga9.Dåligt.samvete Crosstabulation

			Fråga9.Dåligt.samvete					Total
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	
Kön	Flicka	Count	4	11	46	29	71	161
		% within Kön	2,5%	6,8%	28,6%	18,0%	44,1%	100,0%
	Pojke	Count	2	6	22	23	104	157
		% within Kön	1,3%	3,8%	14,0%	14,6%	66,2%	100,0%
Total		Count	6	17	68	52	175	318
		% within Kön	1,9%	5,3%	21,4%	16,4%	55,0%	100,0%

Klass * Fråga9.Dåligt.samvete Crosstabulation

			Fråga9.Dåligt.samvete					Total
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	
Klass	Tre	Count	1	3	17	6	8	35
		% within Klass	2,9%	8,6%	48,6%	17,1%	22,9%	100,0%
	Fyra	Count	0	4	11	6	25	46
		% within Klass	,0%	8,7%	23,9%	13,0%	54,3%	100,0%
	Fem	Count	0	2	8	12	35	57
		% within Klass	,0%	3,5%	14,0%	21,1%	61,4%	100,0%
	Sex	Count	2	4	13	13	34	66
		% within Klass	3,0%	6,1%	19,7%	19,7%	51,5%	100,0%
	Sju	Count	2	2	14	7	40	65
		% within Klass	3,1%	3,1%	21,5%	10,8%	61,5%	100,0%
	Nio	Count	1	2	5	8	33	49
		% within Klass	2,0%	4,1%	10,2%	16,3%	67,3%	100,0%
Total		Count	6	17	68	52	175	318
		% within Klass	1,9%	5,3%	21,4%	16,4%	55,0%	100,0%

Fråga 10: Väljer du samma maträtt som dina kamrater trots att du tycker bättre om någon av de andra rätterna?

Fråga10.Maträtt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Alltid	4	1,2	1,2	1,2
	Nästan alltid	7	2,2	2,2	3,4
	Tveksam	33	10,2	10,2	13,6
	Nästan aldrig	60	18,5	18,6	32,2
	Aldrig	219	67,6	67,8	100,0
	Total	323	99,7	100,0	
Missing	System	1	,3		
Total		324	100,0		

Kön * Fråga10.Maträtt Crosstabulation

			Fråga10.Maträtt					Total
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	
Kön	Flicka	Count	1	5	16	41	99	162
		% within Köen	,6%	3,1%	9,9%	25,3%	61,1%	100,0%
	Pojke	Count	3	2	17	19	120	161
		% within Köen	1,9%	1,2%	10,6%	11,8%	74,5%	100,0%
Total		Count	4	7	33	60	219	323
		% within Köen	1,2%	2,2%	10,2%	18,6%	67,8%	100,0%

Klass * Fråga10.Maträtt Crosstabulation

			Fråga10.Maträtt					Total
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	
Klass	Tre	Count	0	0	3	8	25	36
		% within Klass	,0%	,0%	8,3%	22,2%	69,4%	100,0%
	Fyra	Count	0	2	6	10	29	47
		% within Klass	,0%	4,3%	12,8%	21,3%	61,7%	100,0%
	Fem	Count	1	2	7	13	34	57
		% within Klass	1,8%	3,5%	12,3%	22,8%	59,6%	100,0%
	Sex	Count	0	3	8	10	45	66
		% within Klass	,0%	4,5%	12,1%	15,2%	68,2%	100,0%
	Sju	Count	2	0	5	12	47	66
		% within Klass	3,0%	,0%	7,6%	18,2%	71,2%	100,0%
	Nio	Count	1	0	4	7	39	51
		% within Klass	2,0%	,0%	7,8%	13,7%	76,5%	100,0%
Total		Count	4	7	33	60	219	323
		% within Klass	1,2%	2,2%	10,2%	18,6%	67,8%	100,0%

Fråga 11: Hur ofta lämnar alla kamrater vid mitt bord skolmatsalen samtidigt?

Fråga11.Lämnar.bord

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Alltid	60	18,5	18,5	18,5
	Nästan alltid	168	51,9	51,9	70,4
	Tveksam	43	13,3	13,3	83,6
	Nästan aldrig	32	9,9	9,9	93,5
	Aldrig	21	6,5	6,5	100,0
	Total	324	100,0	100,0	

Kön * Fråga11.Lämnar.bord Crosstabulation

			Fråga11.Lämnar.bord					
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	Total
Kön	Flicka	Count	35	76	25	15	11	162
		% within Kön	21,6%	46,9%	15,4%	9,3%	6,8%	100,0%
	Pojke	Count	25	92	18	17	10	162
		% within Kön	15,4%	56,8%	11,1%	10,5%	6,2%	100,0%
Total		Count	60	168	43	32	21	324
		% within Kön	18,5%	51,9%	13,3%	9,9%	6,5%	100,0%

Klass * Fråga11.Lämnar.bord Crosstabulation

			Fråga11.Lämnar.bord					
			Alltid	Nästan alltid	Tveksam	Nästan aldrig	Aldrig	Total
Klass	Tre	Count	0	5	13	14	4	36
		% within Klass	,0%	13,9%	36,1%	38,9%	11,1%	100,0%
	Fyra	Count	8	23	8	5	3	47
		% within Klass	17,0%	48,9%	17,0%	10,6%	6,4%	100,0%
	Fem	Count	11	34	4	3	5	57
		% within Klass	19,3%	59,6%	7,0%	5,3%	8,8%	100,0%
	Sex	Count	18	35	9	1	3	66
		% within Klass	27,3%	53,0%	13,6%	1,5%	4,5%	100,0%
	Sju	Count	20	32	4	7	4	67
		% within Klass	29,9%	47,8%	6,0%	10,4%	6,0%	100,0%
	Nio	Count	3	39	5	2	2	51
		% within Klass	5,9%	76,5%	9,8%	3,9%	3,9%	100,0%
Total		Count	60	168	43	32	21	324
		% within Klass	18,5%	51,9%	13,3%	9,9%	6,5%	100,0%